

ЗМІСТ

НАША ОБКЛАДИНКА

- 1-а сторінка.* З початком нового 2009–2010 навчального року!
Авіакосмічному ліцею – 10 років!
- 2-а сторінка.* Анонс наших заходів. Наші проекти у 2009 році.
- 3-я сторінка.* Увага! Нова форма підвищення кваліфікації керівників шкіл й освітянських лідерів.
- 4-а сторінка.* Про київську гімназію “Ерудит”.

Інноваційна школа

<i>Микола Кулик. Vivere! Creare! Vincere! – Жити! Творити! Перемагати! .....</i>	4
<i>Галина Земляна. Пріоритети успішної управлінської діяльності.....</i>	6
<i>Марина Кранко. Знайомтесь: Авіакосмічний ліцей .....</i>	13
<i>Ганна Кулик. Секрет успіху Авіакосмічного ліцею .....</i>	16
<i>Галина Стьопічева. Демократизм як провідна ідея становлення ліцею .....</i>	19
<i>Тетяна Іванюк. Ліцей у надійних руках самоврядування .....</i>	21
Науково-дослідна робота в ліцеї	
<i>Зінаїда Панасюк. Дослідницька робота – стимул науково-пізнавальної діяльності учня .....</i>	26
<i>Людмила Голікова. Розвиток критичного мислення на уроках фізики.....</i>	33
<i>Ірина Берко. Шлях до реалізації творчої особистості .....</i>	37
<i>Олена Щербатенко. Інтерактивні технології навчання іноземним мовам .....</i>	40

Педагогіка школи

Природничо-математичні дисципліни в ліцеї	
<i>Тетяна Новоселецька. Технологія співробітництва індивідуальностей під час вивчення математики в умовах ліцею ....</i>	46
<i>Тетяна Засекіна. Технологія вивчення фізики у класах фізико-математичного профілю .....</i>	49
<i>Наталія Кравченко. Пріоритет єднання педагогів з наукою – успішний перехід до європейського рівня якості та доступності освіти .....</i>	52
Гуманітарна освіта ліцействі	
<i>Ольга Зайченко. Щоб навчання було цікавим, ефективним і демократичним .....</i>	54
<i>Оксана Чайковська. Вплив соціуму на формування мовленнєвої культури учнів .....</i>	58
<i>Ольга Вербовська. Спецкурс „Основи психології” – шлях до розвитку особистості старшокласника .....</i>	60
<i>Марія Бричник. Феномен народної педагогіки .....</i>	62
<i>Вікторія Фатєєва. Самостійна робота учнів у сучасній особистісно-орієнтованій концепції викладання історії .....</i>	64
Обдаровані діти в центрі уваги вчених АПН України	
<i>Ірина Мосякова. Розвиток освітньо-культурного середовища багатопрофільного позашкільного навчального закладу у контексті феномену обдарованості .....</i>	67
<i>Міжнародний науково-практичний семінар “Сучасний погляд на обдарованість та розвиток талантів” в АПН України.....</i>	70
<i>Корніяк Ольга. Психологічний статус поняття культури спілкування .....</i>	71
<i>Катерина Тараненко. Добро починається з тебе. Утвердження дитячої благодійності в країні.....</i>	75

ДИРЕКТОР ШКОЛИ ЛІЦЕЮ ГІМНАЗІЇ

МОН, АПН, ВАК

Всеукраїнський
науково-
практичний
журнал

Свідчення про державну реєстрацію
Серія КВ № 3826 від 22 листопада 1999 р.
Серія КВ № 3826 від 9 березня 2004 р.

**ФАХОВЕ ВИДАННЯ З ПЕДАГОГІЧНИХ
ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК**

Постанова Президії

ВАК

У К Р А І Н И

№ 5 – 05/4 від 11 квітня 2001 року

Головний та науковий
редактор

Ольга ВИГОВСЬКА

Літературна редакція
та коректура

**Наталія ДРОБОТЬКО
Олена ПАВЛОВСЬКА**

Художній та відповідальний
редактор

Олексій ВИГОВСЬКИЙ

Верстка

Владислав ЗАХАРЕНКО

Відповідальний редактор
Тетяна ГОДЕЦЬКА

Фотокореспондент
Наталія БОЙКО

© О.Виговська, ідея та концепція
© О.Виговський, дизайн та оформлення
© „Директор школи, ліцею, гімназії”, 2009

ЗАСНОВНИКИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ
НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М.П. ДРАГОМАНОВА
ВИДАВНИЦТВО
„ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА“
ЦЕНТР СПРИЯННЯ
СУСПІЛЬНОМУ РОЗВИТКУ
ім. МИКОЛИ ПИРОГОВА

Передплатні індекси:

22953

23974

Редакційна рада

Голова **Василь КРЕМЕНЬ**

Віктор **АНДРУЩЕНКО**
Ірина **БАРМАТОВА**
Іван **БЕХ**
Оксана **БЕЛКІНА**
Надія **БІБІК**
Володимир **БОНДАР**
Тетяна **БОРЗЕНКОВА**
Маріана **БОСЕНКО**
Людмила **ВАЩЕНКО**
Ольга **ВИГОВСЬКА**
Микола **ГУЗИК**
Ірина **ГОРЕЦЬКА**
Лідія **ДАНИЛЕНКО**
Петро **ДМИТРЕНКО**
Лілія **ДОНСЬКА**
Олександра **ДУБОГАЙ**
Галина **ЄЛЬНІКОВА**
Ольга **ЗАЙЧЕНКО**
Валентин **ЗАЙЧУК**
Іван **ЗЯЗЮН**
Людмила **КАЛІНІНА**
Юрій **КУЗНЕЦОВ**
Володимир **ЛУГОВИЙ**
Олександр **ЛЯШЕНКО**
Василь **МАДЗИГОН**
Сергій **МАКСИМЕНКО**
Юрій **МАЛЬОВАНІЙ**
Валентин **МОЛЯКО**
Віктор **ОГНЕВ'ЮК**
Віктор **ОЛІЙНИК**
Іван **ОСАДЧИЙ**
Надія **ОСТРОВЕРХОВА**
Людмила **ПАРАЩЕНКО**
Павло **ПОЛЯНСЬКИЙ**
Павла **РОГОВА**
Світлана **РУДАКІВСЬКА**
Олександра **САВЧЕНКО**
Ганна **САЗОНЕНКО**
Володимир **СКИБА**
Анатолій **СОЛОГУБ**
Юрій **ТРОФІМОВ**
Геннадій **ФЕДОРОВ**
Георгій **ФІЛІПЧУК**
Василина **ХАЙРУЛІНА**
Наталія **ЧЕПЕЛЄВА**
Олена **ЧИНОК**
Микола **ШКІЛЬ**

Управління школою

<i>Олександр Остапчук. Підготовка нової генерації керівників шкіл.....</i>	80
Нова форма підвищення кваліфікації: Університет керівника школи на сторінках журналу у відкритому віртуально-очному форматі.....	83
<i>Параска Доценко. Співпраця наукових установ Академії педагогічних наук України з українською освітою зарубіжжя.....</i>	87
<i>Олександр Перехейда. Інноваційні форми підвищення професійної майстерності педагога.....</i>	90
<i>Ольга Виговська. Погляд освітянина на школу дитинства... </i>	100
Круглий стіл: „Громадські організації та школа: до конструктивного діалогу та ефективної взаємодії“: <i>С. Николаенко, В. Громовий, В. Дзябенко, Т. Волковська, М. Дорошко, С. Развадовський, Г. Чепурний, І. Зязюн, Л. Донська.....</i>	103
Наші ювіляри.....	112

*Журнал рекомендовано до друку Вченою радою
Національного педагогічного університету
ім. М.П. Драгоманова
(протокол № 11 від 28.05.2009 р.)*

УМОВИ ПУБЛІКАЦІЇ В ЖУРНАЛІ „Директор школи, ліцею, гімназії”

1. Статті мають бути написані спеціально для часопису „Директор школи, ліцею, гімназії” (ніде раніше не друковані і не надіслані до інших видань). Наукові статті повинні відповідати вимогам ВАКУ до наукових праць, а за тематикою – інтересам директорів шкіл та керівників середньої освіти.
2. Редакція лишає за собою право скорочувати, редагувати, а також структурувати статті, вносити зміни в їх назву.
3. За достовірність фактів, дат, назв і точність цитування несуть відповідальність автори.
4. Статті приймаються у вигляді файлів текстового редактора MS Word for Windows електронною поштою або на інших носіях.
5. Фотографії подаються в оригінальному вигляді або в електронних графічних форматах tiff та jpg.
6. Дискети, рукописи, малюнки, фотографії та інші матеріали, надіслані до редакції, не повертаються.
7. Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжуватися авторською довідкою (вказати повне ім'я, по батькові та посаду), стислою анотацією.
8. Авторські статті друкуються мовою оригіналу.

Електронна пошта редакції: **director@oldbank.com**
Адреси редакції: 01033, м. Київ, а/с 116;
03037, м. Київ, вул. Освіти, 6, к. 12.

Повний або частковий передрук матеріалів журналу „Директор школи, ліцею, гімназії” можливий лише за письмової згоди редакції.

Підписано до друку 17.07.2009 р. Формат 70x100 1/16.
Папір офсетний. 9,5 умов. друк. арк. Наклад 1350.
Віддруковано на ЗАТ „Книга”. Зам. 9-98.
Свідоцтво ДК №2325 від 25.10.2005 р.

Центр ССР ім. Миколи Пирогова
03037, м. Київ, вул. Освіти, 6
Свідоцтво: ДК №1709 від 9.03.2004 р.

ІННОВАЦІЙНА ШКОЛА

ЗНАЙОМТЕСЬ: Авіакосмічний ліцей С. 14–66

Пріоритети та секрети успіху ліцею С. 19–26

**Утвердження принципу рівноправ'я усіх
учасників освітянського процесу відбувається
не так уже й легко С. 9**

**Від чого залежить ефективність впровадження
інформаційних технологій? С. 9**

VIVERE! CREARE! VINCERE! ЖИТИ! ТВОРИТИ! ПЕРЕМАГАТИ!

Хочете знати, що таке надійне майбутнє? А свідомий професійний вибір? А гарантована вища освіта на

основі держзамовлення? А впевненість в успішному переході від статусу випускника до статусу студента? А відсутність психологічного бар'єру при вступі до провідного університету країни? Якщо вас цікавлять такі „дрібнички”, завітайте до Авіакосмічного ліцею

Національного авіаційного університету м. Києва.

...Серед зелених газонів, фруктових дерев та затишних алей, схований між двома столичними проспектами – Космонавта Комарова та Відрадним – височить навчальний заклад, що має гучну назву: *Авіакосмічний ліцей*, який уже десять років готує студентське поповнення для Національного авіаційного університету.

Мабуть, *найкращою характеристикою закладу є слова відгуки його випускників:*

- Хоч ліцей дав змогу пере-свідчитись, що існує така річ, як конкуренція, проте мої од-

нокласники завжди допомагали один одному, ставали за своїх одногрупників горю. (Випуск – 2001 р.)

- У попередній школі особисто мені завжди вдавалося „вигрутитися”, у ліцеї, шановні друзі, це не пройде. Мої перші враження від навчання тут – переляк і невпевненість. Лише тепер розумію: за два роки ліцей виховав з мене вольову, дисципліновану, наполегливу людину. (Випуск – 2002 р.)
- Ліцей дав нам не тільки педагогів-професіоналів, якісні умови навчання та цікаве дозвілля. Поклавши руку на серце, можемо сказати: ми були не просто учнями. Прагнучи стати кращими, здобували собі визнання перемогами на олімпіадах і конкурсах, ставали міністрами та президентами, журналістами та редакторами, лідерами-інтелектуалами та зірками сцени. Ліцею, ти в наших спогадах назавжди. (Випуск – 2003 р.)
- У ліцеї ми проводили більшу частину свого часу. Рідний дім ці два роки ми бачили менше ніж ліцей. Ніхто не поспішав бігти додому після уроків, які можна було назвати боротьбою у світі математики та програмування. Були ще футбольні чемпіонати, команда КВК, виборчі „баталії”, новини ліцейної газети та все те, що не можна було прогавити. (Випуск – 2004 р.)
- У ліцеї була можливість самореалізації у двох найважливіших сферах: наука і культура. Але головним є те, що Авіакосмічний ліцей допомагає всім, хто в ньому навчається, увійти в доросле життя з високо піднятою головою. (Випуск – 2005 р.)

**Микола
КУЛИК**

Ректор
Національного
авіаційного
університету

Колись відомий учений Жуковський сказав, що людина полетить, спираючись не на силу м'язів, а на силу свого розуму. Цю істину глибоко усвідомлюють в Авіакосмічному ліцеї. І рік не лише в тім, що випускники його поповнюють лави студентів Національного авіаційного університету — майбутніх спеціалістів таких наукомістких галузей, як авіація та космонавтика. Йдеться про те, що сучасна молода людина повинна добре орієнтуватися в складному технологічному суспільстві, яке зазнає динамічних змін. Для цього кожен повинен відточувати власний інтелект, якого, як відомо, забагато не буває. Планета — це, звичайно, колиска розуму, але не можна ж вічно жити в колісці. Може, саме тому людина і прагнула розвідати космічний простір. Та навіть якщо ви не пов'яжете свою долю з авіацією, ви не можете не усвідомлювати, що сучасне життя вимагає максимальної реалізації кожної особистості у відповідності до її покликання, обдарованості, здатності до творчого пошуку. Саме в цьому вбачають своє головне завдання ліцейні педагоги, які використовують у своїй діяльності новітні здобутки освітянської думки та потужний інтелектуальний ресурс Національного авіаційного університету. Ці люди живуть за університетським девізом: *VIVERE! CREARE! VINCERE!* — *Жити! Творити! Перемагати!* Зрештою, головним для Учителя є вміння поєднувати високий професіоналізм, віртуозне володіння виховними прийомами та безпосередність у спілкуванні. Але існує той „спільний знаменник”, що об'єднує всіх вчителів Авіакосмічного ліцею: збереження в дорослому житті непереплутаних цінностей досвітньої зорі людської долі — власного дитинства.

Тому навчання в ліцеї має свої переваги: якісне викладання основ наук, реально висока результативність

вступу випускників до Національного авіаційного університету, демократична усно-письмова форма співбесіди при вступі до ліцею після 8 та 9 класу звичайної школи.

Отже, Авіакосмічний ліцей НАУ — це реальна можливість не тільки як слід підготуватися до навчання у вищому навчальному закладі, а й одразу ж вирішити питання вибору професії, визначальне в людській долі, однак завжди дуже складне.

ПРІОРИТЕТИ УСПІШНОЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний розвиток освіти в Україні висуває низку вимог як до особистої культури, так і до управлінської діяльності керівника освітнього закладу.

**Галина
ЗЕМЛЯНА**

Директор
Авіакосмічного ліцею НАУ м. Києва,
кандидат філологічних наук,
Заслужений працівник освіти
України

Сьогодні він має не лише усвідомлювати завдання реформування освіти, а й творчо осмислювати мету функціонування та управління закладом, перспективи його розвитку; формувати певний стиль організації праці.

Зазначимо, що управлінська культура є системним явищем, що поєднує особистісні якості керівника та його мотиви, які проявляються в організаційній, адміністративній, менеджерській культурі керівника. Таким чином, управлінську культуру можна розглядати як систему професійної компетентності та особистої культури, що реалізується під час управлінської діяльності.

Управлінська діяльність керівника відображається у функціях, які становлять основний зміст, закінчений цикл певних дій. Найоптимальнішим, на мій

погляд, є такий розподіл функцій управління ліцеєм: планування, організація, контроль, аналіз та регулювання.

Сучасна педагогічна теорія стверджує, що управління школою має орієнтуватися на особистість, тобто в центрі діяльності – педагог, його потреби, інтереси та думки. Адже здійснення управління відбувається як взаємодія – кожен його учасник є рівноправним суб'єктом цього процесу. Тобто вчитель, як і керівник, повинен мати можливість вільного вибору шляху для досягнення поставлених цілей, інноваційної, творчої діяльності, що дозволяє якісно і творчо працювати, вільно висловлювати свої думки, не бути байдужим до процесів, які відбуваються в ліцеї.

Таким чином, ми бачимо, що успішна управлінська діяльність неможлива без інтерактивних технологій, які ґрунтуються на вільному обміні думками, діалозі керівника та підлеглого, на творчій та інноваційній діяльності педагогів. Для мене найважливішими формами інтерактивних управлінських технологій є: співпраця, робота в команді, педагогіка співробітництва, що ґрунтується на толерантних відносинах.

У психолого-педагогічній літературі з проблем управління освітою нині багато йдеться про вміння керівника створювати в колективі особливу атмосферу, так би мовити, дух закладу, що сприяє розвитку творчості. Адже не секрет, що учитель сьогодні втрачає інтерес до роботи, в очах більшості співвітчизників професія педагога – це неуспішний і безперспективний життєвий шлях. Тому у своїй роботі я прагну, перш за все, підвищувати педагогічну мотивацію в діяльності підлеглих. Відомо, що фактором ефективності освітньо-виховної діяльності є визнання успіху вчителя – від елементарної подяки до вагомого матеріального заохочення.

У своїй управлінській діяльності керуюся принципом рівноправ'я всіх учасників навчально-виховного процесу в системі „адміністрація – вчитель – ліцейст” (див. статтю *Стьопічової Г.М.*). Але створення відповідного мікроклімату у стосунках між адміністрацією, учителями та учнями – це копітка робота, яка не може обійтися без системної діяльності психологічної служби.

Психологічна служба ліцею проводить постійний психологічний супровід учасників навчально-виховного процесу в трьох напрямках:

- психологічний супровід учнів;
- дослідження психологічного мікроклімату в ліцеї;

На подвір'ї Ліцею

Управлінська команда Ліцею.

Зліва-направо: Марина Крапко, заступник директора Авіакосмічного ліцею з навчально-виховної роботи; Тетяна Іванюк, заступник директора з виховної роботи; Галина Земляна, директор Авіакосмічного ліцею.

- психологічний супровід педагогічних працівників.

У рамках цих напрямів проводиться і психологічний моніторинг навчального закладу. До того ж, психолог ліцею *Ольга Вербовська* активно залучає учнів до підвищення їх психологічної культури на заняттях спецкурсу „Основи психології”.

Оскільки я керую профільним закладом, то повинна враховувати зміни у змісті, структурі та організації освітнього процесу відповідно до професійної орієнтації старшокласників та їхніх намірів щодо подальшого продовження освіти у вищому навчальному закладі. А відтак – діяльнісний компонент знань, їх функціональність стає важливим аспектом змісту сучасного навчання.

Основною формою організації навчально-виховного процесу в ліцеї залишається урок, тому *одним із найважливіших пріоритетів успішної управлінської діяльності я вважаю підвищення ефективності всіх етапів уроку як звичайного, так і нетрадиційного*. Це питання для мене є домінуючим, адже ефективно адаптоване вивчення основ наук з елементами якісної допрофесійної підготовки – основоположний чинник функціонування ліцею. Щороку в ліцеї проводиться науково-практичний семінар, присвячений удосконаленню логіко-структурних елементів уроків різних типів. Творчий підхід учителів до здійснення навчально-виховного процесу в ліцеї дає змогу впроваджувати інноваційні та експериментальні технології навчання на уроках: технології толерантності та співробітництва (див. статті вчителів *Новоселецької Т.Б., Зайченко О.М.*), елементи науково-дослідної роботи на уроках (див. статті вчителів *Берко І.І., Панасюк З.В., Кравченко Н.В.*), використання інформаційно-комунікаційних технологій вивчення англійської мови (вчитель *Щербатенко О.М.*), експериментальна методика вивчення фізики (вчитель *Засекіна Т.М.*).

Важливою умовою ефективного функціонування ліцею є інноваційна діяльність, спрямована на підвищення конкурентноздатності навчального закладу, задоволення потреб суспільства в новому типі випускника, спроможного вирішувати життєві проблеми в умовах інформатизації суспільства.

Усвідомлюючи роль і значення інноваційного характеру діяльності як рушійної сили освітніх реформ, педагогічний колектив Авіакосмічного ліцею працює над експериментальною програмою „*Модель комплексного впровадження інформаційних технологій навчання*”. Науковим керівником програми є Заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України, доктор технічних наук, професор, ректор Національного авіаційного університету *Кулик Микола Сергійович*.

Раціональне поєднання нових інформаційних технологій навчання (ІТН) з традиційними – складна педагогічна задача, яка потребує вирішення цілого комплексу психолого-педагогічних, організаційних, навчально-методичних, технічних та інших проблем. Процес розвитку педагогічних технологій на основі інформаційних технологій стає можливим за умови вирішення таких *освітніх завдань*:

- організації навчального процесу з урахуванням сучасних досягнень у сфері інформаційних технологій;
- розробки методики, яка реалізує інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі;
- підготовка учителів, які здатні до професійної самореалізації в умовах інформатизації суспільства.

Перехід до інноваційних технологій навчання передбачає створення умов для їх упровадження, а саме комплекс соціально-педагогічних перетворень, що пов'язані з насиченням навчально-виховного процесу інформаційною продукцією, засо-

бами та педагогічними технологіями, що базуються на них.

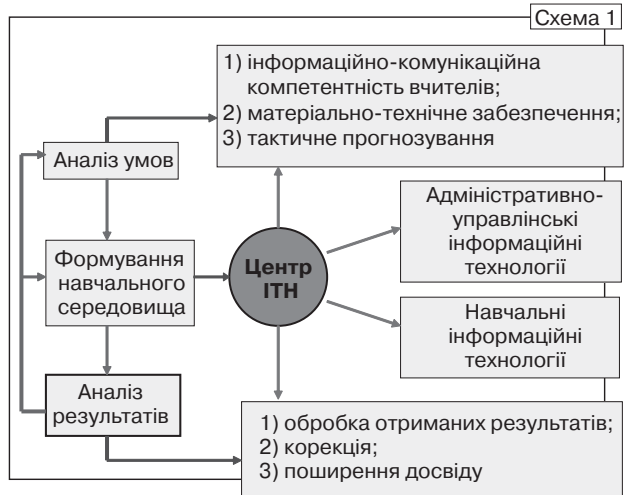
Концептуальні положення, розроблені в ході експериментальної програми ліцею, можуть слугувати дієвим механізмом щодо впровадження інформаційних технологій у навчально-виховний процес середніх загальноосвітніх закладів.

Розроблена нами модель комплексного впровадження УТН представлена на схемі 1.

Ефективність впровадження інформаційних технологій у навчально-виховний процес залежить від умотивованості вчителів в опануванні даними технологіями; наявності активного лідера інформаційних технологій – директора або одного з учителів; створення інформаційного навчального середовища. *Матеріальною основою* такого середовища є інформаційно-технічні засоби, *методичною* – інформаційні технології навчання, *психолого-педагогічною* – професійна компетентність учителів та навчально-пізнавальна компетентність учнів.

Матеріально-технічна база ліцею, а саме її інформаційний комплекс – це комп'ютерні класи, мультимедійні та предметні аудиторії, автоматизовані робочі місця, медіатека. У ліцеї функціонують три комп'ютерні кабінети, які використовуються для проведення уроків інформатики та уроків з інших предметів, основною формою роботи яких є навчальна ді-

яльність „один на один” з навчальною програмою. Усі комп'ютери підключені до Інтернету і в позаурочний час кабінети стають центрами самопідготовки і самоосвіти вчителів та учнів. Мультимедійні аудиторії – двох типів, відмінність між якими полягає в тому, що одні обладнані екранами, інші – інтерактивною дошкою. Більшість аудиторій оснащені відео- та аудіо-апаратурою. Робочі місця директора, заступників директора, методистів, секретаря, психолога об'єднані локальною мережею.

Педагогічний колектив Авіакосмічного ліцею

Завдання сучасного педагога – формувати нове покоління техноінформаційного суспільства, тих, хто в найближчому майбутньому буде користуватися інформаційними технологіями як звичним та ефективним інструментом у навчанні, виробництві, повсякденному житті.

Надання методичної допомоги вчителям щодо впровадження інформаційних технологій у навчальний процес ліцею покладається на **Центр інформаційних технологій**. Необхідність створення такого центру обумовлена потребою вирішення проблеми впровадження інформаційних технологій навчання, підтримки життєвого циклу електронних документів адміністративно-управлінського призначення, формування медіатеки для створення, збору, збереження й використання різноманітної за змістом навчальної електронної інформації.

Інформаційно-консультаційна функція центру виконує об'єднуючу, інтегративну роль і передбачає оновлення змісту навчального процесу на засадах цілеспрямованого використання новітніх надбань освіти, науки і культури. Реалізація інформаційно-консультаційної функції потребує розуміння її як інтегративного процесу, в якому засоби інноваційних педагогічних технологій поєднуються з інформаційними, що має на меті модернізацію навчально-виховного процесу, підвищення його якості.

На базі центру створена й працює творча група вчителів ліцею та викладачів кафедри мультимедійних технологій НАУ, які допомагають учителям-предметникам у розробці мультимедійних екранних посібників. *Мультимедійний екранний посібник* дає змогу вчителю підтримувати високий рівень розумової активності учнів протягом усього уроку, тому що може містити інформацію як у наочній (графічний матеріал, фотографії, малюнки, відео тощо), так і в абстрактній (символи, знаки, моделі

тощо) формах і забезпечувати застосування образно-емоційних, вербальних і невербальних способів передачі інформації і контакту з учнями.

Для розробки мультимедійних посібників використовуються ліцензійні програмні педагогічні засоби, які є цілісними навчальними програмами, матеріали бібліотек електронної наочності, власні розробки. Підготовка уроків із використанням мультимедійних посібників вимагає від учителя ще більших зусиль, ніж підготовка до уроку традиційного. Творчою групою учителів ліцею разом із психологом постійно проводяться психолого-педагогічні дослідження та розробляються методичні рекомендації щодо впровадження даних інформаційних технологій. Практика засвідчує, що *екранні посібники мають, безумовно, позитивний вплив на засвоєння знань у навчальному процесі*. Мультимедійне подання навчальної інформації дає змогу значно підвищити ефективність засвоєння учнями матеріалу, оскільки під час роботи з такими засобами навчання в учнів активізуються всі види розумової діяльності. *Переваги мультимедіа, в порівнянні з іншими засобами навчання, полягають у використанні їх як інтерактивного багатоканального інструменту пізнання*.

В арсеналі учителів ліцею є **понад 20 програмних педагогічних засобів**. На особливу увагу заслуговує досвід роботи вчителів англійської мови з використання навчально-методичного комплексу „*Language in Use*”, учителів фізики – з використанням комп'ютерних програм „*L-micro*” у фізичному експерименті. Потужний інформаційний комплекс ліцею, творча методична робота з впровадження інформаційних технологій спонукає вчителів ліцею до педагогічного пошуку, наукових досліджень. Учителем фізики *Засекіною Т.М.* розроблено електронний посібник „*Електричні коливання*”, який впроваджено в процес навчання фізики. За участю вчителів української мови

та літератури *Земляної Г.І.* та *Горячевої О.М.* розроблені електронні тестові завдання для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. Вчителі *Кравченко Н.В.*, *Панасюк З.В.*, *Обложок Н.В.*, *Берко І.І.*, *Курилін В.М.* беруть постійну участь у наповненні освітнього сайту „Острів знань”. Усі вчителі ліцею – активні учасники семінарів, конференцій з питань упровадження інформаційних технологій в освіті.

Результати експериментальної програми „*Модель комплексного впровадження інформаційних технологій навчання*” були презентовані на Міжнародній науковій конференції „1020-річна історія шкільної освіти в Україні: традиції, сучасність та перспективи”, що проходила 23 квітня 2009 року в Київському міському педагогічному університеті ім. Б.Д. Грінченка.

Слід зазначити, що викладачі нашого ліцею користуються значним авторитетом в організації науково-методичної роботи серед учителів району та міста. Так заступник директора з навчально-виховної роботи *Кранко М.К.*, учитель інформатики, очолює методичну комісію вчителів інформатики Солом'янського району, а вчитель хімії *Берко І.І.* – вчителів хімії. Вчителів ліцею постійно запрошують до роботи членами журі учнівських олімпіад, конкурсів-захисту науково-дослідницьких робіт МАН, конкурсу „Вчитель року”, а також вони беруть участь у роботі

ВИСОКОПОВАЖНІ ГОСТІ АВІАКОСМІЧНОГО ЛІЦЕЮ

комісії з перевірки робіт медалістів та зовнішнього незалежного оцінювання (Обложок Н.В., Новоселецька Т.Б., Химерик В.Г.). Постійні учасники районних науково-практичних семінарів з навчальних предметів: Кранко М.К., Левченко П.І., Обложок Н.В., Засєкіна Т.М., Кравченко Н.В.

Останнім часом усе більше уваги в управлінській діяльності звертається на впровадження експериментальної державної програми – системи зовнішнього незалежного оцінювання знань абітурієнтів.

Основним інструментом зовнішнього оцінювання є незалежне тестування. Оцінювання здійснюється не вчителями ліцею, а незалежними екзаменаторами, і це є механізмом незалежного контролю якості підготовки випускників ліцею.

- У 2006 році ЗНО було охоплено 138 випускників ліцею, з них усі стали студентами вищих навчальних закладів, студентами НАУ зараховано 95%.
- У 2007 році ЗНО було охоплено 166 випускників ліцею, з них усі стали студентами вищих навчальних закладів, студентами НАУ зараховано 90%.

- У 2008 році ЗНО було охоплено 161 випускника ліцею, з них усі стали студентами вищих навчальних закладів, студентами НАУ зараховано 90%, а учениця Степанко Ірина отримала максимальні бали (200 балів за шкалою Українського центру оцінювання якості освіти) з української мови та літератури і математики.

Насамкінець зауважу, що важливим складником успіху керівника профільного закладу є чітке бачення результатів освітньої діяльності.

Реалізуючи принцип неперервності та наступності навчання, ми виробили модель випускника Авіакосмічного ліцею НАУ. Це особистість, яка володіє не лише вузькопрофільними знаннями, а й здатна до креативної діяльності в професіях працівників авіаційної галузі або інших наукомістких спеціальностях. Тому випускник ліцею повинен володіти певним рівнем наукового мислення та навичками здійснення дослідницької діяльності, без якої не уявляється сучасне життя освіченого фахівця в технологічному суспільстві.

Отже, саме ці пріоритети я вважаю запорукою успішної управлінської діяльності при впровадженні такої концептуальної довгострокової стратегії в освіті, як профільне навчання у старшій школі.

ЗНАЙОМТЕСЬ: АВІАКОСМІЧНИЙ ЛІЦЕЙ

Інноваційна
школа

Потреба в кваліфікованих кадрах авіаційного напрямку спонукало державу в 1933 р. створити Київський авіаційний інститут (нині Національний авіаційний університет), потреба в підготовлених, адаптованих до наукової роботи студентах — до створення Авіакосмічного ліцею. Авіакосмічний ліцей Національного авіаційного університету м. Києва створено у 1999 році за ініціативи ректора університету та районної держадміністрації м. Києва (див. табл. 1 на С. 14).

Ліцей — заклад подвійного підпорядкування, а саме:

- в частині загальноосвітнього навчального закладу (9-11 класи) підпорядкований Солом'янському районному управлінню освіти в м. Києві;
- в частині допрофесійної підготовки є відокремленим структурним підрозділом Національного авіаційного університету.

За десять років ліцей підготував до вступу в Національний авіаційний університет понад 1000 абітурієнтів. Кращі студенти НАУ — колишні випускники ліцею!

Сучасна молода людина повинна постійно відточувати свій інтелект, щоб динамічно орієнтуватися в складному технологічному суспільстві, що знає швидких змін. Саме в цьому вбачають своє головне завдання наші педа-

гоги, які використовують у своїй діяльності новітні здобутки освітянської думки та потужний інтелектуальний ресурс Національного авіаційного університету (див. статтю *Голікової Л.Г.*).

Зрештою, головним для учителя є вміння поєднувати високий професіоналізм фахівця-предметника (див. статтю *Панасюк З.В.*), віртуозне володіння прийомами виховання (див. статтю *Фатєєвої В.В.*) та невідому безпосередність у спілкуванні (див. статтю *Зайченко О.М.*).

Дружна учительська сім'я Авіакосмічного ліцею — це 37 досвідчених педагогів.

У навчально-виховному процесі використовується матеріально-технічна база університету: лабораторії з хімії та фізики; спортивний комплекс та бібліотека. Це підвищує інтерес до навчання учнів, забезпечує якість навчання та вирішує проблеми у їх підготовці до фахової освіти. Крім того, Авіакосмічний ліцей має 21 навчальний кабінет, у тому числі: лінгафонний кабінет, три кабінети обчислювальної техніки на 36 навчальних місць, три мультимедійні аудиторії.

**Марина
КРАПКО**

Заступник директора Ліцею з навчально-виховної роботи, вчитель інформатики вищої категорії, вчитель-методист

Таблиця 1

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ АВІАКОСМІЧНОГО ЛІЦЕЮ НАУ

1999-2000 навчальний рік	До ліцею прийнято 140 ліцеїстів. Вирішення кадрових питань, щомісячна зміна керівництва, поки в лютому 2000 року ліцей не очолила Галина Іванівна Земляна. <i>Перший випуск – 96 ліцеїстів – 71 студент університету</i>
2000-2001 навчальний рік	Пошук науково-методичної стратегії. Становлення традицій. Розуміння адміністрацією ліцею, що ґрунтовну підготовку ліцеїстам можуть дати тільки кваліфіковані шкільні вчителі. <i>154 ліцеїсти закінчили ліцей – 95 студенти НАУ</i>
2001-2002 навчальний рік	1 вересня переїзд у нове приміщення, яке урочисто відкрив Прем'єр-міністр України. Створення матеріально-технічної бази. Ліцеїсти посідають призові місця на міському етапі конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук „Дослідник”. <i>152 ліцеїсти закінчили ліцей – 111 студенти НАУ</i>
2002-2003 навчальний рік	Розпочато науково-педагогічний експеримент „Наступність допрофесійної підготовки старшокласників у системі „ліцей – ВНЗ”. Створено ліцейне наукове товариство „Сократ”, молодіжну учнівську організацію „Крила України”. <i>129 ліцеїстів закінчили ліцей – 122 студенти НАУ</i>
2003-2004 навчальний рік	Створена адміністративна команда ліцею. 21 ліцеїст стає переможцем міського етапу Всеукраїнських предметних олімпіад. Президент учнівського самоврядування очолює Солом'янську районну раду старшокласників. <i>111 ліцеїстів закінчили ліцей – 109 студенти НАУ</i>
2004-2005 навчальний рік	Ліцейна команда КВК „От винта” посіла II місце у міському конкурсі КВК „Школа жартів”. Перші випускники ліцею закінчили НАУ, серед них – 65% мають дипломи з відзнакою. <i>163 ліцеїсти закінчили ліцей – 150 студенти НАУ</i>
2005-2006 навчальний рік	Ліцеїсти беруть активну участь у роботі Міжнародної наукової конференції молодих учених „Політ”. За плідну щорічну наукову роботу з учнями Малою академією наук „Дослідник” оголошено подяку вчителям ліцею. <i>138 ліцеїстів закінчили ліцей – 131 студент НАУ</i>
2006-2007 навчальний рік	Розпочато новий науково-педагогічний експеримент „Модель комплексного впровадження комп'ютерних технологій навчання”. Оновлення матеріально-технічної бази ліцею. Кабінет інформатики ліцею посідає I місце в Солом'янському районі <i>166 ліцеїстів закінчили ліцей – 153 студенти НАУ</i>
2007-2008 навчальний рік	Учителі фізичного виховання посіли III місце у районному конкурсі „Учитель року”. Випускниця ліцею, одна із 16 абітурієнтів України, отримала найвищі бали (200) з базових предметів зовнішнього незалежного оцінювання. <i>163 ліцеїсти закінчили ліцей – 146 студенти НАУ</i>
2008-2009 навчальний рік	Кабінет практичного психолога ліцею посів I місце у міському конкурсі кабінетів ЗНЗ м. Києва. Команда випускників ліцею посіла I місце у районному конкурсі „Київський вальс”. <i>У ліцеї 137 випускників 11 класу...</i>

У 2008 році у зовнішньому незалежному оцінюванні взяли участь 163 учні ліцею. З них високий рівень знань з української мови (учителі Бричник М.В., Обложок Н.В., Чайковська О.В.) продемонстрували 49 учнів, що становить 30%, достатній – 97 учнів (61%), а середній рівень („4”-„6” балів) всього 17, що становить 9% (табл. 2). Серед учнів, які продемонстрували високий рівень знань – „12” балів (200 балів за шкалою Українського центру оцінювання якості освіти) отримала учениця Степанко Ірина з української мови та літератури і математики, яка нагороджена срібною медаллю.

У ліцеї розроблена **система морального та матеріального стимулювання**. Для найкращих учнів призначена стипендія Благодійного фонду „Авіатор”.

У ліцеї працює **методична рада**, очолювана директором.

Безпосереднім показником удосконалення професійної майстерності є атестація педагогічних працівників. Система роботи методичної служби сприяє виробленню в учителів умінь і навичок самостійної роботи з метою безперервного підвищення кваліфікації і вдосконалення педагогічної майстерності. **Основними завданнями в системі методичної роботи ліцею** є всебічний розвиток творчих здібностей педагогів; формування в них зацікавленості сучасними інноваціями, дослідницькою роботою; впровадження в повсякденну практику кра-

щого педагогічного досвіду; поліпшення методологічної підготовки; перенесення акценту з інформаційного на методологічний аспект навчання.

Робота педагогічного колективу проведена за програмою виявлення та підтримки талановитої молоді, створення умов, необхідних для розвитку творчої індивідуальності та неординарних здібностей учнів. У ліцеї створено наукове товариство „Сократ”, метою якого є наукова підготовка учнів до Всеукраїнських олімпіад з навчальних предметів, до конкурсу-захисту науководослідницьких робіт МАН, науково-практичних конференцій, участі у студентських наукових групах, виконання курсових робіт. Ця робота дала свої позитивні результати – призиви місця на Міжнародній конференції молодих учених та студентів „Політ” (2008 рік – 3 призери), Всеукраїнських предметних олімпіадах (2008 рік, II етап – 34 призери), конкурсі-захисті науководослідницьких робіт МАН (2008 рік I етап – 46 призових робіт; II етап – 17 призових робіт), конкурс знавців української мови ім. П. Яцика, конкурс „Податки очима дітей”.

Реаліями інноваційного життя України стали багатопрофільність, варіативність освіти, втілені у діяльність ліцеїв та гімназій. Щоб не загубитися в цьому океані освітніх закладів, Авіакосмічний ліцей НАУ в центр уваги науково-педагогічної діяльності ставить не вузькопрофільні

знання, хоч і дуже якісні, а *особистість*, яку потрібно навчити вчитися впродовж усього життя, бо освіта XXI ст. – це освіта для людини, її стрижень – розвиваюча культуротворча домінанта. Тому визначальним принципом діяльності педагогічного колективу ліцею є *принцип природовідповідності*, опори на розвиток внутрішніх можливостей молодого людини, інтелектуального й творчого потенціалу її особистості.

Таблиця 2

Результати зовнішнього незалежного оцінювання знань з математики в 11 класах
(учителі Вадясова Л.О., Гайова О.О., Ємельянова І.М., Новоселецька Т.Б., Химерик В.Г.)

Писали роботу	Почат. рівень	%	Серед. рівень	%	Достат. рівень	%	Висок. рівень	%
159	-	-	27	17	93	58	39	25

СЕКРЕТ УСПІХУ АВІАКОСМІЧНОГО ЛІЦЕЮ

**Ганна
КУЛИК**

Методист,
старший вчитель
української мови
та літератури

Іноді доля дарує нам приємні несподіванки. Так склалося й у мене: те, про що вчора і не мріялось – сьогодні стало реальністю;

працюю в Авіакосмічному ліцеї НАУ. Йому десять років... Багато це чи мало? Для людей, які працюють у закладі, віддають свої сили, енергію, знання, вміння, творчість, виношують і втілюють педагогічні ідеї, – це досить велика частка життя. Скільки здобувків, напрацювань, цікавого досвіду має колектив ліцею! Скільки позитивних емоцій, добрих побажань напишуть колеги про улюблений навчальний заклад! А ось мої враження, і скажу відверто, вони були дуже сильними.

Перш за все кинулась в очі зворушлива атмосфера злагоди, порозуміння й теплих стосунків між усіма учасниками навчально-виховного процесу: викладачами, батьками та учнями ліцею. Колектив Авіакосмічного ліцею – колектив одностайних, для яких є спільною метою

прищеплювати юним міцні знання, виховувати високий рівень духовності та інтелекту.

Діловитість, чіткість, злагожденість панує в колективі. Та й не дивно, бо керівник закладу – Галина Іванівна Земляна – це саме та консолідуюча ланка, яка об'єднує всіх учителів Авіакосмічного ліцею, учнів та батьків. Галина Іванівна створила в навчальному закладі позитивну ауру, в якій у ліцеїстів розвивається почуття взаємодопомоги, дисциплінованість, сила волі. Разом з тим керівник забезпечила відчуття захищеності та впевненості як учнів, так і вчителів.

Педагогічний колектив ліцею реалізує *принцип наступності допрофесійної підготовки старшокласників* у системі „Ліцей – вищий навчальний заклад”. Таким чином, забезпечується неперервність освіти. При складанні робочого навчального плану враховуються напрями навчання в університеті. Тому було відкрито *профільні спецкурси*. Сьогодні їх нараховується 18 (див. вріз на С. 17).

Завдяки спецкурсам старшокласники мають змогу: *по-перше*, зробити свідомий вибір; *по-друге*, зорієнтуватися серед безлічі інженерних, економічних та гуманітарних спеціаль-

ностей, які пропонує НАУ; *по-третє*, кожен учень має можливість спілкуватися з двома, а то й трьома фахівцями профільних дисциплін, вибираючи собі найбільш прийнятний спосіб співробітництва.

Слід зазначити, що значна увага викладачів НАУ та ліцею приділяється розробці сучасних технологій, вдосконаленню методичного забезпечення особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу, а саме: видання лекційних матеріалів, робочих зошитів з профільних предметів (наприклад, учитель фізики *Засєкіна Т.М.* є автором робочих зошитів з фізики для учнів 10-11 класів), посібників (учитель *Химерик В.Г.* є автором багатьох посібників з математики; вчитель *Засєкіна Т.М.* – з фізики), тестових завдань (*Земляна Г.І., Горячева О.М.* – автори тестів з української мови). Отже, тісна співпраця з викладачами НАУ стимулює вчителів ліцею проявляти інтерес до наукової роботи, плідно працювати над розробками та методичним забезпеченням.

Зміст та форми навчально-виховної роботи в ліцеї стимулюють розвиток самоорганізації, творчості та усвідомлення власних світоглядних орієнтацій ліцеїстів.

Для учнів ліцею працюють різноманітні *гуртки Центру культури та мистецтв НАУ*: ансамбль народного танцю „Політ”,

ансамбль класичного танцю „Натхнення”, народний духовий оркестр, вокальна студія „Театр пісні”, театр „Екіпаж”, ансамбль танцю „Діти України”, студія естрадного та сучасного співу, студія клоунади „Мім і Річі”; а також різноманітні *спортивні секції оздоровчого комплексу НАУ*: дзю-до, важка атлетика, баскетбол, теніс, шейпінг, настільний теніс та ЗФП. До послуг наших вихованців працює *тренажерний зал*.

Крім цього, в ліцеї *функціонують гуртки і клуби*: гурток креслення „В світі геометрії”, „Юний еколог”, гурток знавців історії „3 уст Кліо”, „Юні інспектори руху”, „Юні пожежники”, дебатний клуб „Феміда”, „Інтернет-клуб”, центр „Милосердя” тощо.

ПРОФІЛЬНІ СПЕЦКУРСИ

1. Основи авіації та космонавтики.
2. Основи комп'ютерних технологій.
3. Основи радіоелектронних апаратів.
4. Основи мікропроцесорної техніки.
5. Основи авіаційних комп'ютерно-інтегрованих комплексів.
6. Основи аеронавігаційних систем.
7. Основи телекомунікацій.
8. Основи інформаційних вимірювальних систем.
9. Основи будівництва.
10. Основи дизайну.
11. Основи хімічних технологій.
12. Основи екологічного аудиту.
13. Основи економіки та менеджменту.
14. Основи психології.
15. Російське ділове мовлення.
16. Німецька мова.
17. Основи радіотехніки.
18. Прикладна фізика.

До їх викладання залучені провідні науково-педагогічні кадри університету. Доцільність залучення професорсько-викладацького складу працівників НАУ полягає не тільки в забезпеченні високого рівня навчання, а й у тому, що заняття спецкурсів проводяться з урахуванням вимог вищої школи, де згодом навчатимуться випускники ліцею.

Створено розвинуту мережу консультацій з базових дисциплін, індивідуальних занять, груп підготовки до предметних олімпіад. Таким чином, для учнів організовано заняття так, що вони можуть поглибити знання, виявити наукові інтереси, розвинути свої таланти та здібності.

Часті зустрічі з батьками ліцеїстів, невимушені бесіди після зборів лише підсилюють позитивне сприйняття всіма учасниками навчально-виховного процесу методів навчання та мі-

кроклімату Авіакосмічного ліцею. Батьки наших вихованців зазначають, що висококваліфіковані педагоги розвивають творчу ініціативу; бажання самореалізації ліцеїстів спонукає їх до всебічних занять: участь у роботі МАН, предметних олімпіадах, творчих конкурсах, різних виховних заходах. Усе це розширює коло захоплень ліцеїстів настільки, що випускники опановують і в майбутньому мають справу з дизайном, журналістикою, психологією, оволодівають знаннями іноземних мов, навіть стають художниками тощо.

Зробити цих юнаків та дівчат освіченими, конкурентоздатними фахівцями в сучасному технологічному суспільстві – головний чинник формування навчально-виховної стратегії Авіакосмічного ліцею НАУ. Сьогодні ні в кого не викликає сумніву, що саме освіта і наука зможуть забезпечити Україні вихід в європейський освітній простір.

*Авіакосмічний ліцей,
Серце я тобі віддаю.
В тебе особливе лице –
Бережеш ти гідність свою.*

*Дата ювілейна твоя –
Це дитячий вік – десять літ,
Та залишиш, впевнена я,
На Землі вагомий ти слід.*

*І сьогодні НАУ і ти –
Це єдиний дружний*

тандем,

*Тож вперед упевнено йди.
Хай проблем не буде ніде!*

Наш Олімпійський резерв

ДЕМОКРАТИЗМ ЯК ПРОВІДНА ІДЕЯ СТАНОВЛЕННЯ ЛІЦЕЮ

Інноваційна
школа

Майбутнє незалежної України твориться новим змістом сучасної шкільної освіти, базовими підвалинами якої є рух до громадянського суспільства із забезпеченням демократичних свобод та розкриттям творчого потенціалу особистості. Сьогодні вже не є секретом, що традиційна школа в попередні періоди, нехтуючи ідею демократизму у процесі навчання і виховання підростаючого покоління, трансформувалась у закриту, фактично режимну установу, в якій панував дух виправно-виховного закладу. В результаті сформувалась система потрійного відчуження: школи – від суспільства, учня – від школи, вчителя – від учня. Цей спотворений образ школи успадкувала й Україна, проте було б неправдою стверджувати, що сьогодні навчально-виховний процес сучасної школи наскрізь пронизаний ідеями демократії й гуманізму. Як виявилось, становлення такого, здавалося б, на перший погляд природного принципу рівноправ'я усіх учасників освітянського процесу, відбувається не так уже й легко, а в часі не так уже й швидко, як сподівалось. А все тому, що про-

цес демократизації школи невід'ємно пов'язаний з процесом демократизації суспільства. Блискучими ж успіхами в цій царині молоді демократія оновленої України похвалитися поки що не може.

Тому *одна з провідних демократичних засад лицю полягає в дотриманні принципу рівноправ'я всіх учасників навчально-виховного процесу в системі „адміністрація-вчитель-лицейст”, закріпленого в Конституції та Статуті лицю.* Дія цього принципу забезпечується тим, що кожен з трьох фігурантів в однаковій мірі користується не тільки наданими йому правами, умовно названою системою „а-в-л”, а й безапеляційно дотримується виконання обов'язків, які діють в цій системі, що в комплексі забезпечує психологічний комфорт особистості, яка перебуває в ній.

З цього основоположного принципу витікає наступний, не менш значущий, – це принцип вза-

Галина
СТЬОПЧЕВА

Вчитель історії
Авіакосмічного
лицю НАУ

емоповаги, який забезпечує відчуття доброзичливого ставлення до своєї особи, стверджує почуття гідності, формує внутрішню свободу, утверджує віру в свої сили. Наш ліцеїст впевнений, що за жодних обставин його почуття гідності не буде пригнобленим іншими, тому й не приховує свій внутрішній спокій і, в доброму сенсі, розкутість думки.

Модель захищеності діє не тільки щодо ліцеїстів, а й до вчителів. Адміністрація, уникаючи авторитарного стилю в управлінні закладом, надає вчителям можливість відчувати себе рзкнутими, вільними від зайвих обмежень, вказівок та інструкцій. Усе це створює простір для творчої праці, пошуків власних педагогічних знахідок. А відтак маємо потужний колектив високої педагогічної якості, потенціал якого складають кандидати наук і „Заслужені вчителі”, „Відмінники освіти”, методисти і в повному розумінні слова вчителі вищої категорії.

Годі було б переконувати когось в тому, що похідною від демократизму є гуманізм і толерантність.

Гуманність — як система поглядів і переконань, що стверджують високе звання людини, її цінності як особистості, — в нашому колективі набула рис моральної норми і реалізується в спілкуванні та діяльності всіх його членів у таких вчинках: якщо допомога, то вчасна; якщо співучасть, то глибока; якщо співпраця, то творча, а якщо співчуття, то щире. Сповідуючи ідею Людяності, ліцеїсти фактично культивують дух самоцінності людини, котра не залежить від шляхетності походження чи від вмісту батьківського гаманця, про це свідчить демократичний дружній характер стосунків, які панують у нашому закладі. Тому не дивно, що саме в такому гуманному середовищі формуються і почуття толерантності.

Наш колектив — це така собі маленька поліетнічна республіка, в якій рівно відчувається поруч з українцем вірменин чи грек, єврей чи росіянин, білорус чи татарин. Зрозуміло, що серед ліцеїстів і вчителів є особи з вадами зору, опорно-рухового апарату чи інше. Тут маємо також і релігійне різнобарв'я — дітей із сімей православних і католиків, мусульман і протестантів. Можна сміливо стверджувати, що в царині толерантності в ліцеї діють „неписані” закони неприпустимості дискримінації за етнічною, релігійною ознакою чи некоректного ставлення до людей з вадами здоров'я.

Організаційно формування толерантної поведінки ліцеїстів здійснюється педколективом з метою запобігання радикалізму, конфліктності чи нетерпимості та з метою створення умов комфортності для кожної особистості окремо й колективу в цілому.

Тому не буде перебільшенням твердження про те, що демократизм як концепція розвитку нашого закладу є вдалим і життєдайним, адже найбільшим своїм досягненням можемо вважати збереження доброзичливості в стосунках, злагоди в діях, людяної терпимості і поміркованого ставлення один до одного.

Не буде також перебільшенням сказати, що демократизм як провідна ідея розвитку ліцею має спрямованість на утвердження духовної єдності поколінь, тому поняття „колега” в однаковій мірі діє на всіх трьох рівнях нашої маленької, але такої суспільно важливої системи, яка носить назву Авіакосмічний ліцей НАУ, зі стін якого виходить уже десятий випуск юнаків і дівчат, які впевнено стають на шлях самостійного життя, несучи ліцейський дух демократії в суспільство.

ЛІЦЕЙ У НАДІЙНИХ РУКАХ САМОВРЯДУВАННЯ

Інноваційна
школа

Гуманістичні цінності освіти передбачають зміну авторитарно-дисциплінарної моделі виховання на особистісно-зорієнтовану. Сутнісними ознаками цих змін є виховання особистості з максимальною можливою індивідуалізацією, створенням умов для саморозвитку й самонавчання учнів, осмисленого визначення ними своїх можливостей і життєвих цілей.

Практика показує, що всі ці ознаки найповніше втілені в учнівському самоврядуванні.

В Авіакосмічному ліцеї модель учнівського самоврядування існує вже десятий рік. За Конституцією юнацька організація „Крила України” має свою символіку, за формою правління є президентською республікою. Загалом за історію нашого ліцею змінилось 5 президентів.

Президентові допомагає Віце-президент та Кабмін, що складається з восьми міністрів, а саме: *освіти, з надзвичайних ситуацій, спорту, культури, здоров'я, інформації, закордонних справ, юстиції*. Члени ліцейних органів самоврядування є активними організаторами та учасниками всіх ліцейних справ.

Авіакосмічний ліцей НАУ — це мікромодель сучасного суспільства. Основи громадянського становлення та демократії закладаються з дитячих років, і самоврядування допомагає ліцеїстам організовувати власне життя й життя своїх товаришів. Досвід взаємостосунків,

розв'язання конфліктів, виявлення й захист своїх інтересів буде необхідним ліцеїстам у дорослому житті. Повноцінному учнівському самоврядуванню притаманна раціональна внутрішня організованість, що виявляється в загальній захопленості справою, нових ініціативах та високому рівні відповідальності за спільну справу.

Ліцей — це держава, маленька, але майже автономна. В ній усе як в справжній державі: свої проблеми і свої перемоги, свої зірки і свої герої, свій безлад у парламенті, свої пам'ятки, свої гласні й негласні авторитети, свої писані й неписані закони.

Значення й роль самоврядування незмінно зростають в сучасних умовах, коли Україною взято курс на демократизацію й гуманізацію суспільства, поставлено завдання побудови нової держави. Цілком очевидно, що навички управління суспільством стануть надбанням людини лише тоді, коли вони будуть прищеплені в школі, коли участь у шкільному самоврядуванні дозволить набути необхідних знань, умінь і досвіду.

Діяльність Ради самоврядування нашого ліцею дуже різ-

Тетяна
ІВАНЮК

Заступник директора з ВР Авіакосмічного ліцею НАУ, вчитель ОБЖ вищої категорії, Відмінник освіти України

номанітна й насичена. У центрі уваги на кожній ділянці – конкурси, олімпіади, предметні тижні, традиційні свята в ліцеї та за його межами, участь у конференціях і дискусіях, які проводить районне управління освіти. Участь у роботі Ради самоврядування дає змогу кожному ліцеїсту виявити свою життєву позицію, свій талант у конкретних справах, наприклад, у проведенні традиційних ліцейських свят: Малих Олімпійських ігор, „Міс та Містер Ліцей”, „Суперпари”, „Таланти твої”,

ліцею”, „Пам’ять серця”, „Салют, Перемого!”, зустріч Старого Нового року „Щедрий вечір, добрий вечір, Добрим людям на здоров’я!”, свято „Масляна на Відрадному”, рок-фестиваль „Рок – от – космодрома”.

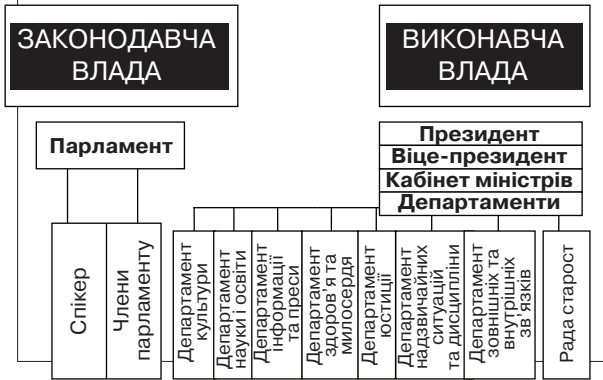
Стало доброю традицією брати активну участь у **проектах районної Ради старшокласників Солом’янського району**:

- **департамент „Милосердя”** провів акції: „Малюку – до школярика”, „Від серця – до серця”, „Новий рік без самотності” та „Солдату на добру згадку”. Ними ж була організована та проведена дискотека до Дня Св. Миколая, концерт в школі-інтернаті для слабозорих дітей № 11;
- **департамент „Культури”** посів перемоги в таких районних проектах:
  - „Нашадки славетних лицарів” – II місце в номінації „Сила і завзяття”;
  - „А ми удвох...” – I місце;
  - „Прогнозуємо своє завтра” (на кращу модель учнівського самоврядування) – I місце.

Представники **департаменту спорту** – постійні учасники всіх районних спортивних змагань з різних видів спорту та військово-спортивних змагань. Так у вересні 2008 р. учнівська збірна з легкої атлетики посіла II місце у районних змаганнях з естафетного бігу та II місце у змаганнях з легкої атлетики в Спартакіаді школярів Солом’янського району м. Києва.

Крім того, слід зазначити, що значна кількість учнів ліцею є учасниками міських та Всеукраїнських спортивних змагань: Кадун Андрій (гірськолижний спорт), Денежкін Павло, Гладишевський Дмитро (дзю-до), Щедрук Павло (греко-римська боротьба), Довженко Євгенія (тайландський бокс Муей Тай),

Структура органів учнівського самоврядування дитячої організації „КРИЛА УКРАЇНИ” Авіакосмічного ліцею НАУ

- Що для нас найдорожче:** *свобода думки, особистість.*
- Про кого ми турбуємось:** *про тих, хто менший і слабший від нас, один про одного та про тих, хто в біді.*
- Що допомагає нам в житті:** *гра, тасмниця, фантазія, те, що ми вирішуємо й робимо самі.*
- Ми співпрацюємо:** *з усіма, кому зрозумілі й небаїдужі наші інтереси, хто готовий допомагати нам.*
- Ми самі вирішуємо:** *хто входить до нашої співдружності, які заходи та акції нам проводити.*
- Якщо ти з нами:** *знайдеши друзів серед своїх ровесників і дорослих, зможеш проявити свої вміння та таланти, не залишишся сам у біді.*

Шинкарук Марина (легка атлетика), Братіна Владислав (баскетбол).

Ще один цікавий захід — це **День самоврядування в ліцеї**, який згуртовує ліцеїстів. День розпочинається з офіційної передачі управління ліцеєм органам учнівського самоврядування. Президент вітає всіх учнів та педагогів, а Прем'єр-міністр оголошує план проведення Дня самоврядування. Цього дня всі учні беруть участь в навчально-виховному процесі.

- „Адміністрація” перевіряє вчасність приходу учнів та вчителів на заняття, проведення індивідуальних занять та роботу спецкурсів, рівень проведення уроків.
- „Виховний відділ” організовує перевірку щоденників учнів та відвідування учнями ліцею, зовнішній вигляд та наявність бейджів не лише в учнів, а й у вчителів.
- „Завгосп” відповідає за санітарний стан приміщень та відвідування їдальні учнями, що мають пити молоко та сік.
- „Секретарі” ведуть всю документацію цього дня, з'ясовують причини відсутності учнів на уроках, а також звітують перед РУО про відвідування учнями ліцею.
- „Психолог” готує для учнів ліцею цікаві тести на визначення типу темпераменту.
- „Вчителі — предметники” проводять цікаві та змістовні уроки на досить високому рівні, адже підготовка до них була тривалою та копіткою. І хоча деякі були налаштовані досить скептично щодо проведення уроків учнями ліцею, всі присутні як учні, так і вчителі, були

Районний конкурс „Нащадки славетних лицарів” – II місце

Районний конкурс „А ми вдвох...” – I місце

Районний конкурс на кращу модель учнівського самоврядування – I місце

Малі Олімпійські ігри

вражені “педагогічною майстерністю” „новоспечених” учителів.

Традиційним стало проведення під час *Тижня самоврядування* акції „Кольорова терапія або додай кольору лицейному життю”. Умови акції надзвичайно прості: щодня (відповідно до графіка) учні лицю одягають річ або аксесуар певного кольору (сорочка, краватка, стрічка, взуття, прикраси). Офіційний шкільний костюм залишається незмінним, та з ним поєднуються всі ці яскравості.

Цей день єднає учнів, батьків і вчителів. І батьки все частіше приходять до лицю із запитанням: „Чим допомогти?”

Батьки залучаються до позакласної роботи, вони є частими гостями на виховних годинах, конкурсах, заходах, беруть активну участь у традиційних виховних заходах у лицю. А саме:

- Загальнолицейні батьківські збори „Проектуємо своє майбутнє”; „Модель випусника нашого лицю”, „Вчитель і учень – крок назустріч”;
- Виставки: „Сімейна реліквія”, малюнків та фото „Мій родовід” тощо.

Прикладом творчої співпраці вчителів, учнів і батьків є спільні засідання педагогічної ради, ради самоврядування, батьківської ради. Така співпраця у самоврядуванні відкриває простір для ініціативи, творчості, самодіяльності учасників „трикутника” на всіх етапах – від пошуку корисних справ та їх реалізації до підведення підсумків.

„Родзинкою” ради самоврядування є Прес-центр. Продовжує активно працювати редакція газети „Лицей”. Кореспонденти беруть інтерв’ю, проводять соціологічні опитування, публіку-

ють статті з життя ліцеїстів, власні поезії. Редакція газети „Ліцей” тісно співпрацює з редакцією газети НАУ „Авіатор”. У газеті представлені такі рубрики: щодення, спорт, новорічні свята, всесвіт, мова, краса, музика, афіша, кросворд, творчість. Газета „Ліцей” є дипломантом багатьох міських та районних конкурсів (Всеукраїнський конкурс „Золота осінь Славутича” та ін.). Газета „Молодь України” нагородила Прес-центр Авіакосмічного ліцею НАУ та газету „Ліцей” дипломом – за висвітлення Чорнобильської тематики.

„Департаментом юстиції” серед учнівських колективів запроваджено „Рейтинг груп”, який дає змогу визначити кращі колективи за показниками навчально-виховної роботи. Уже стало доброю традицією один раз на семестр проводити учнівські загальноліцейні збори, на яких підводиться підсумок роботи, нагороджуються переможці олімпіад, учасники МАН, конкурсів, активні учасники всіх міських, районних та ліцейних виховних заходів.

У цілому Рада самоврядування пробуджує творчість учнів, їх прагнення до самовияву, самостійності й відповідальності за доручену справу, що позитивно позначається на формуванні соціальної позиції учнів.

УЧАСТЬ ЛІЦЕЙСТІВ У РАЙОННИХ ТА МІСЬКИХ КОНКУРСАХ, де вони стали переможцями:

- Міський конкурс „Київ – місто моє, мені в ньому жити, мені його створювати” – *III місце* (номінація „Образотворче мистецтво”).
- Районний етап міського конкурсу „Київський вальс-2008” – *II місце*.
- Районний етап міського конкурсу „Ровесники незалежності”:
  - *Гран-прі* (номінація „Вокал”).
  - *I місце* (номінація „Вокал”);
  - *I місце* (номінація „Образотворче мистецтво”);
  - *III місце* (номінація „Хореографія”);
  - *III місце* (номінація „Художнє читання”);
  - *III місце* (номінація „Художнє читання”).
- Районний конкурс „Минаять роки і століття – живе і кличе наш Кобзар” – *I місце* (номінація „Образотворче мистецтво”).
- Районний конкурс „Таланти твої, Солом’янка” – *I місце* (номінація „Хореографія”).
- Міський конкурс – фестиваль авторської пісні та співаної поезії – *III місце*.
- Конкурс дитячої творчості „Київ – місто моє, мені в ньому жити, мені його створювати” та акції „Нагодуй птахів узимку” – *II місце* (номінація „Кращий плакат – фотозвіт”).

Члени команди КВК готуються до міського фіналу

Науково-дослідна робота в лицей: креативність та творчість в роботі викладача

ДОСЛІДНИЦЬКА РОБОТА – СТИМУЛ НАУКОВО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНЯ

Як організувати такий процес навчання, який підвищував би інтерес дитини до пізнання, відкриття нового, забезпечував міцність засвоєваних знань? У чому причина низького рівня знань деяких учнів, які інколи не

знання, які учень здобуває сам.

Створенню умов для самостійного здобуття знань сприяють так звані „проблемні ситуації”, коли перед учнями ставлять певне пізнавальне завдання, що містить суперечність, викликає дискусію, спонукає до роздумів, пошуків і висновків.

Перед вивченням нового матеріалу варто запропонувати учням практичне завдання, для розв’язання якого необхідні нові знання, що й стають предметом вивчення на уроці. Таким чином, створюється проблемна ситуація, ситуація „утруднення”. З цього й починається процес розуміння учнями навчального матеріалу, який передбачає розкриття суті предметів, явищ, істотних зв’язків між ними, є передумовою свідомого оволодіння знаннями.

Учитель ставить перед учнями проблему, а вони мають її вирішити, їм треба визначити, в який спосіб це краще зробити, які для цього необхідні засоби. Перший крок у такій роботі – актуалізація відповідного життєвого досвіду, уявлень, знань, навичок й умінь, аналіз ситуації, виявлення основних складових проблеми та осмислення взаємозв’язків між

здатні відповісти на здавалося б прості запитання?

Проаналізуємо ситуацію. Вчитель розраховує на те, що учень слухав його пояснення уважно. Отже, тепер він має подумати над запитанням і дати

правильну відповідь. Що означає „учень подумає”? Це означає, що він самостійно виконає ряд розумових операцій і „видасть” результат. Вважається, що учень повинен зуміти їх виконати, оскільки спостерігав, як це робить учитель. Але бачити, як робить учитель, і робити самому – речі зовсім різні. Не секрет, що продуктивними, міцними, усвідомленими стають тільки ті

**Зінаїда
ПАНАСЮК**

Вчитель біології вищої категорії, старший вчитель Авіакосмічного лицюю НАУ

ними. У ході роботи виникає гіпотеза про можливий шлях вирішення проблеми. Часто вона з'являється як спалах, осяяння, раптовий стрибок від повного незрозуміння до поступового розуміння. Психологи описують цей стрибок, що супроводжується емоційним збудженням, як „ага-процес”. Адже радість пізнання передається у вигуках: „Ага, зрозумів!”, „Ага, от у чому справа!”. І цю радість треба обов'язково підтримати: однокласники плескають у долоні, учитель може потиснути кмітливому учневі руку чи похвалити його.

Організуючи *проблемне навчання*, вчитель прагне створити для учнів ситуацію винахідництва, дослідництва, щоб вони самостійно здобували відповідні знання. І тут першорядне значення надається методам навчальної роботи, які використовуються на уроці. Бесіда і самостійна робота учнів — це ті методи, які найбільше спри-

ФРАГМЕНТИ УРОКУ,

на прикладі якого демонструється **організація дослідницької роботи учнів** під час вивчення теми „Докази еволюції органічного світу”

До початку уроку вчитель поділив учнів класу на **чотири групи** (наукові лабораторії), які згідно з одержаними інструктивними картками проводили самостійні науково-пошукові дослідження впродовж певної частини уроку. *На першому етапі уроку* вчитель організовує й контролює навчальну діяльність учнів, яка полягає в самостійному пошуку й розв'язанні пізнавальної проблеми теми. Постановка проблеми спрямована на її емоційне сприйняття, для чого вчитель використовує вірш Н. Веселовської у супроводі музики (див. далі).

На другому етапі уроку триває дослідницька робота в групах, яка дає можливість кожному учневі виявити себе залежно від умінь і бажання вчитися.

Учитель спостерігає за роботою дослідницьких груп, у разі необхідності надає консультативну допомогу чи просто допомагає менш досвідченим керівникам груп, якщо бачить, що робота призупинилася. Відмова від авторитарного управління діяльністю учнів сприяє вдосконаленню взаємовідносин учителя й учнів. Саме така форма стосунків на уроці створює атмосферу співпраці та співтворчості, де і вчитель, і учні „заряджають” одне одного творчою енергією.

Наступний етап уроку — блиц-конференція. Учні — представники наукових лабораторій — доповідають про результати своєї роботи. Такий звіт сприяє відповідальному ставленню учнів до групової роботи на уроці. Школярі впевнюються в тому, що кінцевий результат їхньої діяльності залежить, перш за все, від діяльності кожного в процесі групової роботи.

На останньому етапі уроку вчитель для закріплення нових понять проводить логічний брифінг. Кожна група одержує однакову кількість формулювань, які члени групи повинні розкрити. Така форма роботи сприяє формуванню в учнів умінь коротко й чітко висловлювати свої думки, слухати і вислуховувати один одного, оцінювати відповіді товаришів.

Тема уроку: Докази еволюції органічного світу.

Мета:

- **освітня:** продовжити формувати науковий світогляд, уявлення про еволюцію органічного світу; знайти та вивчити її докази (ембріологічні, палеонтологічні, порівняльно-анатомічні, біогеографічні), використовуючи знання, одержані при вивченні інших шкільних предметів;
- **розвиваюча:** розвивати пізнавальний інтерес учнів до біології, логічне мислення, уміння аналізувати, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, правильну біологічну мову, організаторські здібності. ▶

Матеріали та обладнання:

- 1) розбірна схема скелета диморфодона (череп, хребет, кінцівки, хвіст, грудна клітка);
- 2) колекція кінцівок тварин, малюнки або вологі препарати зябер риби і рака, тушка крота і засушена капуста або їх малюнки, слайд або малюнок із зображенням рудиментів і атавізмів людини;
- 3) малюнки зародків тварин, ембріологічних рядів риби, саламандри, черепахи, пацюка, людини;
- 4) карта материків, ксерокопії малюнків тварин (лінивець, мурашкоїд, кенгуру, бурий ведмідь, коала, броненосець, кондор, ведмідь грізлі, вовк, лисиця, гавіал, тигр, бобер, куниця, олень, качконіс, єхидна).

Хід уроку

(Лунає музика, на фоні якої вчитель читає вірш Н. Веселовської)

Учитель:

*Немало — девять місяців. И все же
Срок обзорим, ведь тут и года нет,
А сын во мне за это время прожил
Десятки тысяч, сотни тысяч лет.
Всех видов жизни мерял он обличья:
Нес панцирь, плавниками обрастал,
Лез в чешую, рядился в перья птичьи,
Таился, полз и плавал, и летал.
Он видел взросший папоротник серый
И белый мир в период меловой,
При нем была и суша с атмосферой,
И океан великий мировой.
А я жила, как все. Считала сроки
И много раз, пока недели шли,
Мне вспоминались школьные уроки
О древе жизни, юности Земли.*

Які думки, образи навіює цей вірш? Як ви пам'ятаєте з попередніх уроків, теорію еволюції відразу не сприйняли ті, у чиему розпорядженні є „віра”. І нині коли-не-коли та й постукають у двері бродячі проповідники нової секти із запитанням: „Ви вірите в те, що світ був створений Богом, чи в те, що він виник у результаті еволюції?”.

Еволюція для мене не є предметом віри, це наукова гіпотеза. Гіпотези можуть бути правильними або помилковими. Правильна гіпотеза добре аргументована, пояснює наявні факти і дає змогу робити деякі передбачення. Еволюційна теорія цим вимогам відповідає.

Сьогодні ми з вами спробуємо довести, що еволюція органічного світу мала місце. Щоб з'ясувати докази еволюції органічного світу, працюватимуть чотири дослідницькі групи: палеонтологи, анатомі, ембріологи, біогеографи. ►

яють розвиткові розумової активності. Беручи участь у бесіді, виконуючи самостійну роботу, учні на основі розгляду, аналізу, порівняння окремих фактів, міркувань як самостійно, так і під керівництвом учителя, виявляють творчий підхід, приходять до відкриття й формулювання граматичного правила, арифметичної власності, якоїсь закономірності.

Проблемне навчання важливе для підготовки учнів до життя, до активної участі в творчій праці. Відкриття, які учні роблять при цьому, незначні, давно відомі в науці. Але дітям вони дають справжню насолоду. Чим більше створюватиметься для учнів ситуацій „утруднення”, які вони спроможні подолати, тим частіше вони переживатимуть радість відкриття, тим інтенсивніше розвиватиметься у них інтерес до знань, науки, навчання.

Л.І. Божович справедливо вважає, що пізнавальний інтерес має величезну спонукальну силу: він змушує людину активно прагнути до пізнання, активно шукати засоби задоволення жаги знань. На думку І.І. Щукіної, інтерес збуджує активність особистості, її діяльність стає захоплюючою і творчою.

У процесі навчання школярів важливо не тільки сформувати пізнавальний інтерес, а й зберегти його на всіх етапах навчального процесу. У психології розрізняють *eni-*

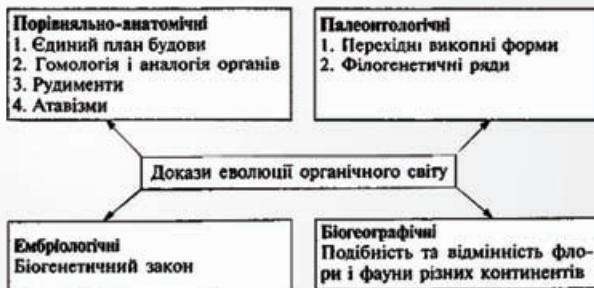
зодичні й постійні інтереси. Перші виникають і зберігаються лише в процесі конкретної діяльності, а після її припинення зникають. Постійні ж інтереси не залежать від конкретних умов. Вони характеризуються тим, що спонукають до діяльності в тій галузі, яка цікавить людину, навіть тоді, коли умови для цього несприятливі. Саме постійний інтерес відіграє основну роль у підтримці та розвитку пізнавальної активності. Виходячи із цього, учитель-предметник повинен постійно дбати про формування пізнавального інтересу учнів до предмета, організувати їхню пізнавальну активність, спонукати до неї не тільки сильних і допитливих, а й лінивих, слабких школярів з тим, щоб вони сприймали й осмислювали навчальний матеріал, уміли його аналізувати,

Учасники біологічного гуртка

Структура роботи:

1. Кожна лабораторія одержує завдання, згідно з якими проводитиме дослідження.
2. Учитель коригує роботу учнів у групах, проводить поетапне закріплення їхніх знань після звіту кожної групи (бесіда).
3. Групи звітують про проведenu роботу згідно із завданнями.
4. Послідовно після звіту кожна група заповнює на дошці свій змістовий блок у схемі:

Завдання для групи „Палеонтологи”

1. *Що вивчає палеонтологія?*

Ще в XVIII ст. французький учений Жорж Кюв'є розробив метод реконструкції, згідно з яким за певною частиною скелета будь-якої тварини можна відновити її зовнішній вигляд, оскільки організм має цілісну будову, у ньому всі частини відповідають одна одній. Ж.Кюв'є стверджував, що зможе відновити вигляд прадавньої тварини за її слідом.

2. *Відновити зовнішній вигляд викопної тварини.*
3. *„Наростити” м'язи на кістки цієї тварини (олівцем, щоб можна було внести виправлення).*
4. *Скласти звіт за пунктами:*
  - а) описати зовнішню будову відновленої вами тварини (скелет голови, хребет, кінцівки, розвиток м'язів);
  - б) описати, в якому середовищі (вода, повітря, на поверхні землі) мешкала реконструйована вами тварина;
  - в) чим тварина харчувалася (трав'ядна чи хижак), чому саме цим;
  - г) ознаками представників якого класу (риб, земноводних, плазунів, птахів, ссавців) характеризується реконструйована тварина.

Чи допоможе у вашій відповіді цитата: „Під час розкопок палеонтологи знаходили деякі кістки порожніми, а черепи мали кілька великих отворів, що зменшувало їх масу”? Про що це свідчить?

5. *Розв'язати задачу.*

У палеонтологічних рештках диморфодона міститься 48% розщепленого радіоактивного К. Визначити геологічний вік знахідки, якщо період розщеплення К становить 300 млн. років.

6. *Зробити висновок, чому ця палеонтологічна знахідка є одним із доказів еволюції органічного світу.*

Завдання для групи „Анатомі”

I група

1. Що вивчає порівняльна анатомія?

Дивергенція – процес розходження ознак у споріднених організмів у процесі пристосування до різних умов середовища (навести приклади).

Конвергенція – процес зближення ознак у неспоріднених організмів у процесі пристосування до подібних умов середовища (навести приклади).

2. Розглянувши колекцію (малюнки, слайди) кінцівок тварин:

- а) знайти подібність у будові кінцівок запропонованих тварин;
- б) знайти відмінності в будові цих кінцівок;
- в) визначити, які функції виконують ці кінцівки.

Визначити, гомологічними чи аналогічними органами є кінцівки досліджуваних тварин.

Гомологічні органи – це органи, що мають єдине походження, однаковий план будови, займають подібне положення в цілісному організмі, але виконують різні функції, у зв'язку з чим набули в процесі еволюції зовнішніх відмінностей.

Аналогічні органи – це органи, що виникли в онтогенезі з різних зачатків, але виконують подібні функції, у зв'язку з чим набули в процесі еволюції зовнішньої подібності.

3. Розглянути рисунки:

- 1 – зябра риби;
- 2 – зябра річкового рака;
- 3 – кінцівка крота;
- 4 – кінцівка капустианки;

а) знайти спільні риси органів риби і рака, крота і капустианки;

б) до яких типів і класів належать ці тварини?

Чи споріднені вони?

в) у якому середовищі мешкають ці тварини (повітря, земля, вода)?

г) які функції виконують досліджувані органи цих тварин?

4. Зробити висновок, чому гомологія й аналогія органів є одним із доказів еволюції органічного світу.

II група

І. У 1854 р. у Манчестері (Англія) в родині промисловця народилася дівчинка, у якої все тіло було вкрите густим волоссям (навіть на обличчі – навколо очей, на носі, лобі, щоках).

У 1939 р. у Польщі до лікарні звернувся чоловік, який здивував лікаря наявністю багатьох сосків на передній частині тіла.

У літописах XVII ст. зберігся опис „людини-диявола”, яку спалили на вогнищі, оскільки вона мала хвіст.

Про що свідчать ці факти?

Чи можна вважати їх доказами еволюції?

Відповідь пояснити.

2. Розглянути слайд або малюнок 144 (с. 382 підручника „Загальна біологія”, 1998 р.). Знайти опис малюнка в підручнику. ►

порівнювати, робити узагальнення тощо.

Ефективне засвоєння знань досягається, перш за все, завдяки такій організації пізнавальної діяльності учнів, за якої навчальний матеріал стає предметом активних розумових і практичних дій кожного з них.

Це можливе за умови використання в навчальному процесі проблемно-пошукових методів, серед яких, на наш погляд, на особливу увагу заслуговує метод організації дослідницької діяльності учнів на уроках (за К.П. Ягодинським – дослідницький метод). Суть його полягає в тому, що дослідження учні проводять самостійно, а вчитель керує їхньою діяльністю. Він ставить перед школярами проблему, організовує пошук її розв'язання. У процесі розв'язання проблеми учні самостійно проводять дослідження, використовують необхідне обладнання, різні літературні джерела, у разі необхідності одержують консультацію вчителя, заповнюють таблиці, виконують малюнки, складають схеми, аналізують одержані результати, відповідають на запитання, запропоновані вчителем в інструктивній картці, роблять висновки, узагальнення, звітують перед іншими дослідницькими групами. Учитель аналізує й оцінює виконану роботу.

Ефективно організувати дослідницьку роботу учнів на уроках біології дає змогу впровадження в навчальний процес групових форм роботи. Це пов'язано з тим, що учні звикають працювати в групах, під час формування яких учитель враховує рівень їхньої успішності, темп роботи кожного учня, ерудицію, різнобічні здібності (вміння малювати, креслити тощо), взаємовідносини між членами групи, їхній темперамент.

Широкі можливості для організації дослідницької роботи учнів учитель біології має під час вивчення:

1) матеріалу з достатньою кількістю натуральних і фіксованих об'єктів;

2) тем з проведенням передбачених програмою лабораторних і практичних занять;

3) матеріалу, який можна розподілити на відносно самостійні частини;

4) тем, під час вивчення яких доречним є використання проблемно-пошукових методів.

Дещо важче організувати дослідницьку роботу на уроці за відсутності достатньої кількості об'єктів для вивчення. У цьому випадку вчителю необхідно виявити кмітливість під час розробки інструктивної картки і відбору необхідного обладнання.

Таким чином, підсумовуючи усе вище наведене, можна дійти висновку, що організація пошуково-

Користуючись текстом підручника „Загальна біологія” (с. 381–382), дати визначення понять: рудименти, атавізми.

3. Заповнити таблицю.

Що доводить наявність рудиментів і поява атавізмів?

Назва	Приклади	Чи зустрічаються в усіх особин виду (так, ні)	Чи зберегли ці органи своє значення (так, ні)
Рудименти	1. 2. 3.		
Атавізми	1. 2. 3.		

Завдання для групи „Ембріологи”

1. Що вивчає ембріологія? Як її дані використовуються для доведення єдності органічного світу?

2. Зібрати „ембріологічний конструктор”. Із запропонованих деталей ембріологічного конструктора скласти ембріологічні ряди риби, саламандри, черепахи, пацюка, людини:

а) скласти ембріони на I стадії розвитку, виявити їх подібність і відмінність;

б) скласти ембріони на II стадії розвитку, виявити їх подібність і відмінність;

в) скласти ембріони на III стадії розвитку, виявити їх подібність і відмінність;

г) скласти ембріони на IV стадії розвитку, виявити їх подібність і відмінність.

3. Ознаки яких типів тварин відтворюють зародки хребетних у своєму розвитку? Про що це свідчить?

4. Що означає зближення і розходження ознак у зародків?

5. Сформулювати біогенетичний закон Геккеля-Мюллера (за підручником „Загальна біологія”, 1998 р.).

Завдання для групи „Біогеографи”

1. Що вивчає біогеографія? На нашій планеті існують кілька зоогеографічних областей, які не відрізняються типами тварин, але можуть мати різні класи, ряди, родини, роди. Фауна деяких із цих областей становить певний інтерес із точки зору еволюції.

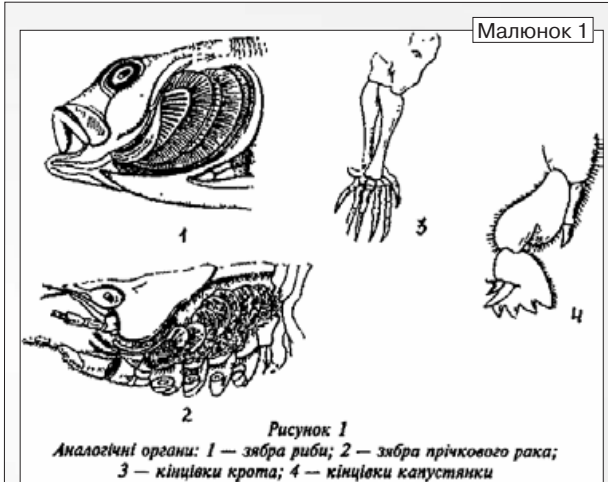
2. Розмістити на карті малюнки запропонованих вам видів тварин – мешканців:

а) Австралії;

б) Євразії й Північної Америки;

в) Південної Америки.

3. Пояснити причини подібності фауни Північної Америки та Євразії, використавши для цього знання з тем „Походження материків і океанів” „Дрейф материків”, що вивчаються в шкільному курсі „Географія материків”, та малюнок 1.

4. Використовуючи географічні знання про дрейф материків, пояснити причини відмінності фауни Північної та Південної Америки.

5. Пояснити причини своєрідності тваринного світу Австралії.

6. На основі одержаних у процесі досліджень даних зробити висновки:

- чому географічне розміщення тварин є одним із доказів еволюції органічного світу;
- які причини подібності й відмінності фауни й флори різних континентів Землі.

Після завершення досліджень кожна група звітує перед усім класом про результати своєї роботи й зроблені нею висновки, заповнює свій блок у схемі.

Узагальнення і систематизація знань та вмінь учнів учитель проводить у вигляді логічного брифінгу.

Логічний брифінг

- Органи, що втратили в процесі еволюції своє значення і знаходяться в нерозвиненому стані, називаються ...
- Докази еволюції, які ґрунтуються на вивченні зародкового розвитку організмів, називаються ...
- Індивідуальний розвиток організмів — це ...
- Процес історичного розвитку живої природи на Землі шляхом перетворення одних форм в інші в процесі пристосування до умов середовища — це ...
- Викопні організми, що поєднують у своїй будові ознаки вищих і нижчих форм, називаються ...
- Органи, що мають спільне походження і єдиний план будови незалежно від виконуваних функцій, називають ...
- Чи можна вважати качконоса предком тюленя?
- Поясніть причини подібності пуголовка й риби.
- Чому качконоса і єхидну називають живими викопними і проміжними формами організмів? Між якими класами?

дослідницької роботи учнів на уроках біології пробуджує в них інтерес до вивчення предмета, сприяє активізації пізнавальної діяльності, дає можливість виявити свої різнобічні здібності, має значний виховний ефект в оволодінні школярами нормами поведінки, у формуванні бажання продовжувати спілкування та спільну діяльність.

Не менш важливим є те, що пізнавальна діяльність учнів у формі дослідницької роботи на уроках біології розвиває самостійність мислення дітей, поглиблює і зміцнює їхні знання, привчає їх до співпраці в дослідницьких експериментах у різних галузях знань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Митник О.Я. Як прилучити дітей до радості пізнання. // Обдарована дитина. — 1999. — № 6. — С. 8–12.

2. Актуальные вопросы формирования интереса в обучении: Учебное пособие для слушателей ФПК директоров общеобр. школ. / Г.И. Щукина, В.Н. Липник и др; Под ред. Г.И. Щукиной. — М.: Просвещение, 1984. — С. 10.

3. Бурякова Т.І., Маслова В.Р. Організація індивідуально-групової роботи учнів на уроках біології // Освіта на Луганщині. — 1999. — № 1.

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА УРОКАХ ФІЗИКИ

Інноваційна
школа

Сучасна фізика – найважливіше джерело знань про навколишній світ, основа науково-технічного прогресу, один із компонентів культури – духовної та матеріальної. Вчитель фізики має формувати науковий світогляд, розвивати практично всі типи мислення та уяву учнів, реалізувати їх потенційні творчі можливості.

Сучасні соціологічні і психолого-педагогічні дослідження переконують у тому, що людина, яка реалізувала себе, свій творчий потенціал, є безкомплексною особистістю. А це – необхідна умова для комфортного існування як самої людини, так і суспільства в цілому.

Новою навчальною програмою 12-річної школи передбачений розвиток в учнів дослідницьких навичок, творчих здібностей та креативного стилю мислення. Зрозуміло, що для досягнення цієї мети недостатньо простого нагромадження знань про фізичні теорії, закони тощо. *Тому технології та методики навчання фізики, які спонукатимуть мисленнєву діяльність учнів домінувати над заучуванням і бездумним засвоєнням якнайбільшої кількості інформації, є на часі.*

Головна ідея розвитку критичного мислення – навчати учнів ставити й шукати відповідь на запи-

тання, які потребують не лише ґрунтового знання навчального матеріалу, а й розмірковування над тим, „... яким чином приходимо до наших рішень або розв’язуємо завдання, проблеми”.

Ще давньо-грецький філософ Сократ вважав, що поступовий рух (розвиток) від незнання до знання має йти самостійним або несамостійним розв’язуванням проблем, які виникають або які ставить педагог перед учнями в ході навчання.

Діяльність вчителя стає спонукаючою, а не інформативною, що сприяє більшій самостійності учнів. Якнайточніше цю думку відтворює вислів Платона про те, що „людська голова – не посудина, яку треба заповнити, а факел, який треба запалити”.

Ідея проблемності в навчанні знайшла відображення й у методах навчання фізики, а саме:

- проблемний виклад;
- евристична бесіда;
- частково-пошуковий метод;
- дослідницький метод.

**Людмила
ГОЛІКОВА**

Вчитель фізики
Авіакосмічного
ліцею НАУ

Усі вони відрізняються ступенем пізнавальної самостійності й активності учнів, тому можна виділити такі навчальні ситуації:

Ситуація 1.

Учитель формулює проблему і сам її розв'язує. Прикладом такої ситуації може бути проблемний виклад матеріалу.

Ситуація 2.

Учитель формулює проблему, але для її розв'язання частково залучає учнів (така ситуація виникає тоді, коли вчитель буде урок методом евристичної бесіди).

Ситуація 3.

Учитель формулює проблему, а учні розв'язують її самостійно (наприклад, під час виконання проблемних лабораторних робіт).

Ситуація 4.

Проблему формулюють учні, але розв'язує її вчитель (ця ситуація реалізується за допомогою демонстраційного експерименту).

Ситуація 5.

Учні самостійно формулюють і розв'язують проблему (це найбільш високий ступінь пізнавальної активності учнів, яка виникає в процесі розв'язання конструкторських або раціоналізаторських завдань).

При *проблемному навчанні* фізики всі засоби і методи навчання, що їх використовує вчитель, спрямовані на те, щоб залучити учнів до самостійного усвідомлення нового матеріалу (на їхню постійну безпосередню участь у засвоєнні понять, законів, теорій). За таких умов учитель не подає учням відповідної інформації, а керує їхньою пізнавальною діяльністю.

В основі кожної навчальної проблеми лежить певна суперечність. Об'єктивними можуть бути суперечності між теорією та експериментальними результатами, коли теоретично можливий шлях вирішення проблеми нездійснюваний на практиці (наприклад, це неможливість пояснити електризацію тіл з позиції демокритівської неподільності атома). Може бути також об'єктивна суперечність між експериментальними даними і відсутністю в учнів знань для теоретичного обґрунтування цих знань (наприклад,

це гідростатичний парадокс, „золоте” правило механіки).

При *проблемному навчанні* зміст курсу фізики за структурою має бути таким, щоб навчальний матеріал, який треба засвоїти, містив проблеми і проблемні завдання, на розв'язання яких спрямована навчально-пізнавальна діяльність учнів.

При *проблемному навчанні* фізики логіка викладання обов'язково враховує психологію засвоєння навчального матеріалу учнями в умовах проблемної ситуації. Її етапи підпорядковані таким *дидактичним завданням*, що розв'язуються на уроці:

а) формування теми, мети і завдань уроку й мотивація навчальної діяльності учнів;

б) різні форми опитування з метою відновлення в пам'яті опорних знань і з'ясування, чи готові учні до засвоєння нових знань і способів дій;

в) створення проблемної ситуації;

г) організація пізнавальної діяльності учнів з метою засвоєння нових знань і керування ходом самостійного пізнання учнів (виявлення помилок і помилкових дій, пошук їх причин, доведення до свідомості учнів і виправлення помилок);

д) спонукання учнів застосовувати знання на практиці в різних пізнавальних ситуаціях з метою формування в них відповідних умінь і навичок (підбір і оптимальне використання тренувальних і творчих вправ);

е) узагальнення і систематизація здобутих знань і вмінь.

Проблемне навчання як цілісний його тип має свої закономірності, свою логіку, відмінну від пояснювально-ілюстративного навчання. Суть проблемного навчання фізики визначається змістом фізичної освіти, методикою викладення, методами вивчення.

З аналізу проблемної ситуації, що виникає під час розв'язування теоретичного або практичного завдання, починається процес мислення. У ході цього аналізу з'ясовується суть невідомого, якого не вистачає в наявному

фонді знань і яке треба знайти в результаті виконання завдання, тобто вичленовується і формулюється проблема. Але проблемна ситуація переростає в проблему лише тоді, коли її приймає об'єкт пізнання – учень. Щоб це відбулося, учневі треба мати необхідні знання, певні розумові можливості і пізнавальні потреби. Але якщо належних знань недостатньо, їх треба доповнити тими відомостями, яких не вистачає для створення проблемної ситуації. Крім того, слід враховувати різну підготовленість і неоднакові творчі можливості учнів.

Від **уміння створювати проблемні ситуації** залежить подальший хід навчання, зокрема формулювання проблеми й пошук її розв'язків (див. вріз).

Одним із найпоширеніших способів створення проблемних ситуацій, особливо в ході евристичної бесіди, є запитання. Його успішно використовують і в звичайній бесіді на різних етапах пояснювально-ілюстративного навчання фізики.

Проблемна ситуація може виникнути в результаті розв'язування задач, коли знання застосовуються в так званих „*нестандартних ситуаціях*”, і коли пошук розв'язку задачі веде до засвоєння нових знань або способів дій. Важливим способом створення проблемних ситуацій є *демонстраційний фізичний експеримент*, а також *фронтальний фізичний експеримент*, у тому числі лабораторні роботи. Доцільність використання того чи іншого способу визначається ха-

ПРАВИЛА СТВОРЕННЯ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ

Правило 1.

Щоб створити проблемну ситуацію, перед учнями слід поставити таке теоретичне або практичне завдання, під час виконання якого учень має „відкрити для себе” нові знання або способи дії, які треба засвоїти.

Правило 2.

Запропоноване учневі проблемне завдання повинно ґрунтуватися на тих знаннях і вміннях, якими він вже володіє, і відповідати його інтелектуальним можливостям.

Правило 3.

Проблемне завдання дається учневі перед поясненням навчального матеріалу. Але якщо в учнів для його виконання недостатньо теоретичної підготовки, ці відомості потрібно дати заздалегідь.

Правило 4.

Для того, щоб забезпечити проблемне засвоєння системи знань або дії, треба створити послідовну систему проблемних ситуацій, що відповідає даній системі знань і охоплює повністю тему або розділ фізики, що вивчається.

Правило 5.

Засобом створення проблемної ситуації є проблемне завдання.

Правило 6.

Проблемне завдання може бути теоретичним або практичним і в різних навчальних ситуаціях набуває форми запитання, задачі або практичного завдання.

„И опыт – сын открытий трудных...”

рактором суперечності, що лежить в основі навчальної проблеми й логікою навчального процесу.

Реформування загальної середньої освіти в нашій державі передбачає підвищення ефективності і якості навчально-виховного процесу за рахунок створення умов і широких можливостей розвитку цих задатків, якими природа наділила кожную особистість. Належне місце в основних напрямках реформи відведено навчальним закладам нового типу (ліцеям, гімназіям тощо), в яких запроваджуються педагогічні інновації, що дозволяють розкриватися таланту та індивідуальності кожної дитини.

Для плавного переходу від вивчення фізики в школі до вивчення її в технічному вузі необхідно в старших класах школи викладання вести так, щоб оптимально наблизити навчання в школі до того курсу фізики, який вивчається у вищих навчальних закладах.

В старших класах найрезультативнішим методом активізації мислення, що

веде до розвитку творчих здібностей, які так необхідні для оволодіння технічними спеціальностями, є метод проблемного навчання. В кожному розділі курсу фізики можна визначити центральну ідею і, виходячи з неї, вибрати головні проблеми. Ці проблеми мають сприяти логічно послідовному розкриттю стрижневої ідеї курсу, забезпечити активну розумову роботу учнів. Наприклад, структура механіки впливає з такої головної методичної ідеї: показати, як протягом усього курсу розв'язується основна задача механіки – визначення положення рухомого тіла в будь-який момент часу. Якщо випускник школи, де викладання велося за допомогою проблемних методів, прийде до вищого навчального закладу вже привченим до активної розумової діяльності, то оволодіння глибокими знаннями буде для нього не лише цікавим, а й допоможе в оволодінні спеціальними знаннями з обраної професії. Особливо важливо використати проблемний метод під час виконання лабораторних робіт і розв'язування задач, бо у вищому навчальному закладі саме ці два види робіт особливо сприяють активізації пізнавальної діяльності студентів.

Таким чином, у сучасних умовах реформування освіти України необхідна максимальна активізація навчання старшокласників. А для цього й використовують метод *проблемного навчання*, який найкраще сприяє розвитку активності й творчості учнів.

За дослідженням сили тяжіння

ШЛЯХ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Інноваційна
школа

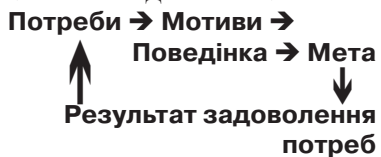
„Будь-який труд є осмисленим і вільним тільки тоді, коли він усвідомлюється як власна особиста... необхідність”

А.Ф. Лосєв

Головне завдання вчителя – сприяти вихованню творчої особистості, впевненої у своїх силах, здатну до самостійного розвитку, виховання, освіти та реалізації.

Мотиваційна сфера визначається стрижневою для пізнавально-дієвої активності особистості, й тому слід створити необхідні умови, які б спонукали дитину працювати.

Спрощену модель мотивації через потреби можна подати схемою:

При відпрацюванні етапів, перерахованих у вказаній схемі, можна досягти високих результатів у навчанні.

Одним із найважливіших засобів, що сприяє виконанню цього завдання, є **проблемне навчання**. Суть його полягає у створенні для учнів проблемних ситуацій у процесі спільної діяль-

ності з учителем. Таке навчання здійснюється за загальною схемою: вчитель створює проблемну ситуацію, учні аналізують її, усвідомлюючи невідоме для себе, і шукають способи вирішення проблеми.

На *першому рівні* вчитель ще допомагає учням, організовуючи їхню роботу й надаючи необхідну для цього інформацію. *Другий рівень* відрізняється від першого тим, що вчитель разом із учнями аналізує ситуацію й підводить останніх до проблеми, а учні вже самостійно формулюють задачу та розв'язують її. *Третій рівень* полягає в тому, що учням повідомляється проблемна ситуація, а її аналіз, виявлення проблеми, формулювання задач і вибір оптимального способу

Ірина
БЕРКО

Вчитель хімії
Авіакосмічного
ліцею НАУ

Директор школи, ліцею, гімназії № 4'2009

У процесі *підготовки учнів до роботи в Малій академії наук* визначаються **основні завдання:**

Забезпечити належну загальноорганізаційну підготовку учнів, котрі виявляють інтерес до наукової діяльності, розробити чітку систему розвитку стійкого інтересу й потреби в науковій діяльності в період навчання в школі на основі глибокого усвідомлення цінності й необхідності науково-дослідницької діяльності.

Створити умови для глибокої наукової підготовки старшокласників, виховати в них цілеспрямованість, відповідальність, свідоме ставлення до розумової праці й становлення на цій основі пошукового, дослідницького способу мислення, потреби в самоосвіті, самовихованні й адекватній самооцінці своєї наукової діяльності.

Залучити бажаючих ліцеїстів до участі в науково-дослідницькій роботі в межах проблематики одного з відділень секції МАН.

Розробити оптимальну систему підготовки старшокласників до написання й захисту науково-практичної роботи на конкурсі МАН.

Без дослідів хімії не зрозуміти

розв'язання вони здійснюють самостійно. На *четвертому рівні* учень сам визначає для себе проблему та пропонує варіанти її вирішення.

Наступний етап творчої співпраці учня і вчителя – елементи науково-дослідницької роботи, які можна використовувати не лише на уроках, а й на практичних заняттях в хімічних лабораторіях. Оскільки головним завданням Авіакосмічного ліцею є підготовка достойної студентської зміни для Національного авіаційного університету, хімія як предмет вивчається тут на 29 спеціальностях. Практичні заняття в студентських наукових лабораторіях – шанс, який ми намагаємось використовувати сповна. На основі аналізу спостережень та результатів експериментів в учнів формується уявлення, а потім і поняття. Такий індуктивний шлях пізнання властивий початковому етапу вивчення хімії. Поступово цей порівняно повільний шлях пізнання доповнюється іншим – дедуктивним. Після того, як учні озброїлись теорією, набули практичних вмінь і навичок, експеримент стає не тільки джерелом знань нових фактів, але й ме-

тодом перевірки гіпотез, знаходження невідомого (наприклад, виконання експериментальних задач) та об'єктом наукових досліджень.

Застосування проблемно-пошукового підходу до вивчення предмету та експериментально-дослідницьких методів під час практичних занять в лабораторіях кафедри хімії та хімічних технологій Національного авіаційного університету дає змогу виявити учнів, здатних працювати в Малій академії наук України. Саме тут є неабиякі умови для розвитку, підтримки творчих здобутків школярів, створено сприятливі умови для пропаганди наукових досягнень учнів, відчувається державна підтримка юних дослідників.

Вчені багатьох наукових інститутів НАНУ і понад 40 вищих навчальних закладів надають допомогу Малій академії наук, пропонують кваліфіковані консультації, можливість працювати в спеціалізованих лабораторіях, користуватись вузівськими бібліотеками.

Успіх дослідницької роботи знаходиться в прямій залежності від чіткості й ефективності організації діяльності школяра, тому що саме ор-

ганізація діяльності учнів викликає найбільші труднощі, а разом з тим забезпечує упорядкованість усіх дій (див. вріз).

Учитель у ході всіх етапів підготовки виступає не стільки як наставник і керівник, скільки як порадник, тим самим створюючи атмосферу співробітництва. Лише за таких умов відбувається реалізація творчих сил дитини, спонукання й підтримка в ній духу пошуку, дослідження, творчості, успіху. А це, напевно, найголовніше, тому що **успіх породжує бажання вдосконалюватися**.

Результатом співпраці ліцеїстів з науковими та педагогічними керівниками були переможці та призери I та II етапів Всеукраїнського конкурсу робіт МАН „Дослідник” (див. вріз).

Отже, Мала академія наук розвиває цілеспрямованість особистості, її самостійність, творчу активність, дозволяє реалізувати дослідницький підхід до пізнавальної діяльності.

Учні ліцею, призери II етапу Всеукраїнського конкурсу робіт МАН „Дослідник”:

2002-2003 н.р.:	Дідоренко Костянтин;
2003-2004 н.р.:	Дідоренко Костянтин, Марченко Дмитро, Огняник Павло;
2004-2005 н.р.:	Ложкін Костянтин;
2005-2006 н.р.:	Борсук Галина, Луговський Сергій, Огняник Павло;
2006-2007 н.р.:	Борсук Галина;
2007-2008 н.р.:	Кривенко Анастасія.

*Інноваційна
школа*

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ

**Олена
ЩЕРБАТЕНКО**

Вчитель вищої
категорії,
старший вчитель
Авіакосмічного
ліцею НАУ

Інтеграція європейських країн, розширення контактів із діловими партнерами за кордоном, поширення сучасних інформацій-

них технологій вимагають від сучасної людини мобільності й навичок спілкування різними мовами, знайомства з культурами інших народів, усвідомлення особливостей рідної культури і мови, прагнення знайти себе в цьому різноманітному світі, самотвердитись і реалізувати

себе. Саме тому суспільство висуває нові вимоги до викладання іноземних мов у школі.

Головною метою навчання є розвиток у школярів здатності використовувати іноземну мову як інструмент спілкування між людьми, тобто розвиток навичок спілкування.

У зв'язку з цим перед учителем іноземної мови постала проблема підтримання стійкого інтересу до предмету та мотивації учнів до його вивчення. Переважна більшість учнів, як правило, розпочинає ви-

вчення іноземної мови з ентузіазмом і великим бажанням досягти успіху, так як у самому цьому факті вже міститься сильний економічний заряд. Але слід зазначити, що таке ставлення є недостатнім для гарантії успіху. І якщо в учнів упродовж всього навчання не буде створено емоційно позитивного ставлення власне до процесу опанування іноземної мови, до регулярних занять, належного позитивного результату не буде.

Комунікативно орієнтоване викладання іноземних мов має на меті не тільки дати учням практичні знання з граматики та лексики мови, що вивчається, але й розвинути в учнів розуміння того, як відповідна мова використовується для спілкування. Формальні аспекти мови – граMATика, лексика, фонетика – подані в комунікативних контекстах для того, щоб в учнів формувалося безпосереднє розуміння того, як ці форми вживаються в мовленні. Окрім того, вміння учнів в аудіюванні, говорінні, читанні та письмі систематично розвивається за допомогою широкого набору реалістичних видів навчальних завдань, які забезпечують максимум практичних можливостей для використання мови, що вивчається.

Цей підхід вимагає відкритої атмосфери співпраці й активності учнів у процесі їх навчання на уроці. **Ключові освітні принципи методики комунікативно орієнтованого викладання мов** є основою навчально-методичного комплексу (НМК) „*Language in Use*” (Adrian Doff, Christopher Jones) видавництва Cambridge University Press та „*Success*” (Lindsay White, Rod Fricker) видавництва Pearson Longman, за яким проводиться навчання учнів англійської мови в Авіакосмічному ліцеї НАУ:

- **в учнів стимулюються когнітивні процеси** (це означає, що від учнів очікують, щоб вони використовували свої розумові здібності для виконання проблемних завдань);
- **учні беруть активну участь у процесі навчання** (для того, щоб успішно вивчати мову, учні повинні брати активну участь у навчальному процесі). Завдання НМК заохочують учнів ставити численні запитання і експериментувати з мовою, що дозволяє їм сприймати мову як засіб спілкування та розваги);
- **учнів заохочують висловлювати свої думки, виражати свої почуття й використовувати свій досвід** (для того, щоб учні могли висловлюватися, їх необхідно зацікавити в цьому й створити можливості для ефективного спілкування їх між собою та з учителем). Неабияку роль тут відіграє газета „Ліцей”, що має англомовні випуски. Учні мають змогу поділитись своїм досвідом, роздумами на її шпальтах;
- **учні беруть участь у навчальній діяльності, яка імітує або створює реальні чи реалістичні ситуації** (очевидно, що в більшості випадків спілкування англійською мовою на уроці є значною мірою штучним у тому розумінні, що воно головним чином може тільки імітувати комунікативні ситуації реального життя. Але метод проектів, що активно застосовується вчителями кафедри, допомагає максимально наблизити навчальні ситуації до реалістичного спілкування. Зокрема при вивченні теми „Keeping Up To Date” у 10-му класі, учні створюють персональні веб-сторінки (блоги), які презентують на інтерактивній дошці. В 11-му класі на уроках ділової англійської мови, вивчаючи тему „Wholesaling and Retailing”, створюють і презентують рекламні каталоги власних фірм і компаній);
- **учнів заохочують працювати разом** (звичайно, комунікативно орієнтовані НМК, як і будь-які інші, постійно заохочують працювати в парах чи в групах для того, щоб забезпечити максимальну кількість можливостей для взаємного усного та письмового спілкування англійською мовою. До того ж, кожен учень має більше часу для говоріння, аніж якби він відповідав тільки вчителю. Робота в парах також дозволяє учням практикувати говоріння в безпечному, невимушеному контексті, без остраху, котрий може супроводжувати усну відповідь перед усім класом. Робота в групах підвищує мотивацію, оскільки дає учням можливість обмінюватися ідеями й допомагати один одному);
- **учнів заохочують брати на себе відповідальність за своє навчання і розвивати вміння вчитись** (розділи „Study Skills”, „Focus on Form” та „Revision”, які розвивають навчальні вміння, змушують учнів повертатись до вступної сторінки розділу і оцінювати, наскільки добре вони вивчили його зміст. Потім вони заповнюють тест-самоконтроль у робочому зошиті і таким чином дають цінну інформацію про те, що вони засвоїли добре, а що ні);
- **учитель виконує різні ролі** (інформує, контролює, консультує і дає поради щодо навчальних матеріалів) на різних етапах уроку (кожен учитель володіє власним стилем викладання, але згідно з принципами комунікативно орієнтованого викладання мов, його роль у мовному класі повинна бути достатньо гнучкою: вчитель має постійно вести і підтримувати учнів, але не завжди домінувати над ними. Роль учителя як носія інформації необхідна на тому етапі уроку, коли

учням потрібні вихідні дані (наприклад, при вивченні нового матеріалу), пояснення до завдань, а також коли настає час переходити від одного етапу уроку до іншого або необхідно виправляти помилки).

Оскільки мова залишається єдиною універсальною базою мислення, знання іноземної мови слід розглядати з погляду вдосконалення інтелектуальних здібностей (пам'яті, уваги, критичного, логічного, креативного мислення). На основі розвинених інтелектуальних здібностей відбувається процес формування творчих здібностей, бо творчість є найвищим виявом розвитку людського розуму. Творча здібність — це здатність дивуватися і пізнавати, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях, це спрямованість на відкриття нового і здатність глибокого усвідомлення свого досвіду. Завдяки творчій діяльності у дитини розвивається здатність самостійно реалізувати свої можливості. А самореалізація, яка лежить в основі будь-якого творчого процесу, веде до особистісного зростання.

Розвиток інтелектуально-творчих здібностей

Самореалізація в творчій діяльності

Особистісне становлення

Як організувати процес навчання, щоб учням було цікаво використовувати іноземну мову як для спілкування в реальних життєвих ситуаціях, так і для набуття знань, щоб орієнтуватися в соціокультурних аспектах країни, мова якої вивчається? Практика свідчить про те, що великою мірою цьому сприяє атмосфера колективного спілкування, організована на базі комунікативних ситуацій. Спілкування в подібних ситуаціях формує сильний і сталий інтерес до вивчення англійської мови й надає учням можливість свідомо засвоїти іншомовний матеріал. Таке спілкування емоційно забарвлене, пронизане індивідуальними переживаннями, воно приносить радість, зацікавлення, створює важливі передумови успіху, що не може не викликати інтересу як в учнів, так і в учителя.

Реалізація ідеї неможлива без розробки ідеї та впровадження відповідних технологій навчання. Ця робота представляє концепцію педагогічної діяльності вчителів ліцею, ціннісні орієнтири, які визначають вибір моделі навчання та реалізацію принципів у технологіях в умовах інноваційного режиму.

Особливістю *інтерактивного навчання* є підготовка дітей до життя, громадської активності в суспільстві. Уроки дають учням основні пізнавальні навички, а також навички й зразки поведіння замість переказування аб-

стракотної, готової інформації, відірваної від життя й досвіду дітей. Уроки захоплюють дітей, пробуджуючи в них інтерес, мотивацію, навчають самостійно мислити й діяти.

Інтерактивне навчання – специфічна форма організації пізнавальної діяльності, яка має передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких учень відчуває свою комфортність, успішність, інтелектуальність, спроможність. *Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної, активної позитивної взаємодії всіх учнів.* В результаті організації навчальної діяльності за таких умов у класі створюється атмосфера взаємодії, співробітництва, що дає змогу вчителю стати справжнім лідером.

Методи інтерактивного навчання посилюють інтерес до вивчення іноземної мови через вплив групи на процес навчання та засвоєння кожним учасником групи досвіду взаємодії та взаємонавчання. Спільна колективна діяльність створює оптимальні умови для активізації можливостей кожного й розвиває здатність правильно сприймати інших та адекватно оцінювати себе, результати своєї діяльності, не втрачаючи інтересу. Інтерактивне навчання будується на завданнях, що моделюють інтерактивний характер спілкування – обов'язкову участь двох типів комунікантів – тих, хто висловлюється, і тих, для кого призначено висловлювання, а також наявність ознак їх взаєморозуміння. Крім того, учні володіють різними частинами інформації, а це зацікавлює їх, і вони прагнуть отримати інформацію один від одного, перевіряють її та узагальнюють. Якість виконання кожного наступного завдання залежить від успішного виконання попереднього. Інтерактивні завдання допомагають встановити та підтримувати стосунки, обмінюватись особистісно значущою інформацією, взаємодіяти в парах,

групах, командах. Мета такої діяльності – обмін інформацією, порівняння, взаємооцінювання пізнання своїх здібностей, вплив людини на людину. Колективна діяльність є більш цікавою та емоційною, вона привчає до ініціативи.

Інтерактивна технологія передбачає організацію **кооперативного навчання**, коли індивідуальні завдання переростають у групі.

Інтерактивні технології кооперативного навчання:

- метод „Акваріум” (пояснення/переклад нових слів при читанні тексту; експерти з певного питання, що готуються завчасно);
- метод „Карусель” („problem people” / „advice-givers” who have suggestion forms: You could... You should... you might as well... You might... You ought to...);
- „Спільний проект”.

Інтерактивні технології колективно-групового навчання:

- „Мікрофон”;
- „Мозковий штурм”(„ABC game”);
- „Дружній” диктант

Інтерактивні технології ситуативного моделювання:

- „Імітація гри”;
- „Рольові ігри”;
- „Капелюх” (продовжити розповідь історії за словом, витягнутим з капелюха);
- Розповіді в різних тонах (переповісти історію, висловлюючи здивування, щастя, з сумом тощо).

Інтерактивні технології ведення дискусії:

- Дебати;
- „Дискусія в стилі телевізійного ток-шоу”;
- „Прес-конференція – гра”;
- Випуск новин;
- Соціальне опитування.

Активне спілкування учнів у процесі навчання завжди є цікавим, оскільки знімає заборони на спілкування та стимулює його, що сприяє перетворенню подекуди нудної індивідуальної діяльності на загальну, захоплюючу пізнавальну діяльність.

ПЕДАГОГІКА ШКОЛИ

Освіта XXI ст. – це освіта для людини С. 15

*Модель захищеності в ліцеї діє не тільки
щодо ліцеїстів, а й до вчителів С. 20*

*Авіакосмічний ліцей НАУ – це мікро модель
сучасного суспільства С. 21*

*Визначальним принципом діяльності педколек-
тиву ліцею є принцип природовідповідності С. 46-66*

*Зробити юнаків та дівчат освіченими, кон-
курентноздатними фахівцями в сучасному
технологічному суспільстві –
мета Авіакосмічного ліцею С. 46-66*

ТЕХНОЛОГІЯ СПІВРОБІТНИЦТВА ІНДИВІДУАЛЬНОСТЕЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ ЛІЦЕЮ

„Життя чудове лише двома речами:
вчитися математики і навчати математики”
С. Пуассон

Особливу увагу вчителі математики ліцею приділяють розробці й впровадженню особистісно орієнтованих технологій навчання, які враховують особливості навчальної діяльності, її зміст і структуру, здібності учня, його інтереси й нахили. У навчальному закладі учень має почувати себе комфортно. І як влучно зауважив психолог В. Краковський, „школа добра, якщо в ній добре кожній дитині й дорослому”.

Аксиомами етики ліцею стали шанобливе ставлення

до людини й життя, віра в обдарованість дітей, довіра, доброзичливість. Важливо, щоб між учителем і учнем існували довірливі та відкриті стосунки, щоб вони були готові до співпраці. Тому вчителі методичної комісії математично-технологічних дисциплін взяли за доцільне такі **правила:**

- завжди говорити дітям правду;
- бути доброзичливими;
- не вдаватися до жодних нотацій;

- пам'ятати, що дитина ставиться до тебе так, як до неї ставляться дорослі;
- не забувати похвалити;
- завжди пам'ятати про те, що доки в дітях живе віра в добро, людину, ідеал — доти існує виховання.

До ліцею приходять навчатися діти з різних шкіл та з різним рівнем підготовки. У зв'язку з цим ми з'ясовуємо стан базової математичної підготовки учнів на кожному етапі навчання. Ефективним засобом є проведення в ліцеї *діагностично-коригувального моніторингу*. Вчителі методичної комісії математично-технологічних дисциплін розробляють завдання, які направлені на усунення причин, що викликають утруднення і недоліки результатів навчання учнів. Після перевірки проводиться елементний аналіз завдань із подальшим виконанням системи коригувальних вправ.

Досвід підтверджує, що організована таким чином коригувальна робота приводить до суттєвих позитивних змін у стані базової математичної підготовки багатьох учнів.

Було проведено дослідження зміни рівня базової математичної підготовки під впливом коригування результатів тестування учнів за тестами базового рівня, що

**Тетяна
НОВОСЕЛ'ЕЦЬКА**

Вчитель математики
Авіакосмічного
ліцею НАУ

проводилися двічі на початку року. У всіх класах паралелі було організовано цілеспрямоване коригування рівня базової математичної підготовки, після чого учнів знов тестували. *Рівень якості навчальних досягнень учнів змінився з 63 % до 81 %.*

Для дослідження й контролю навчальних досягнень учнів у ліцеї розроблено методiku проведення рейтингових контрольних робіт. Наприкінці кожної теми адміністрація пропонує завдання для перевірки умінь і знань учнів. Для більшої об'єктивності контрольні роботи проводять інші вчителі, тексти завдань залишаються невідомими для учнів та вчителів до моменту проведення роботи. Такий підхід дає можливість ліцеїстам психологічно підготуватися до ЗНО.

Завдання педагога – чітко розподілити доручення між учнями класу; провести діагностування рівня знань школярів; спираючись на інтелектуальний актив класу, спрямувати навчально-виховний процес на засвоєння слабкими учнями обов'язкового мінімального рівня знань і на розумовий розвиток здібних до математики дітей. З цією метою, для проведення практичних занять, групи поділяються на підгрупи (див. вріз).

Виставляючи тематичну оцінку, вчитель враховує думку „інтелектуального активу” класу („учні-консультанти”, „учні-вчителі”).

Серед головних завдань учителя математики виділяються наступні:

- навчити учнів мислити (розвивати інтелект);
- виховувати почуття (гуманістична етика).

Навчання слід розглядати не як екстенсивний, а інтенсивний процес, що передбачає самонавчання дітей. Цьому сприяє підготовка учнями доповідей, добір цікавих завдань з теми.

Вчитель ліцею, навчаючи кожну дитину, враховує її індивідуальні особливості, системно проводить індивідуальну роботу зі школярами. Вчителі методичної комісії математично-технологічних дисциплін використовують такі **форми диференціації:**

1. *Форми роботи з учнями, які мають прогалини у знаннях з математики:*

- рівневе (диференційоване) навчання;
- допомога учнів-консультантів;
- систематичне повторення матеріалу;
- позаурочні консультації;
- робота з батьками (допомога батьків учням у вивченні математики).

2. *Форми роботи з учнями, які проявляють інтерес до вивчення математики, мають високий рівень знань:*

- розв'язування цікавих і складних задач;
- самостійне вивчення окремих тем, написання рефератів;
- допомога вчителю на уроках („учні-консультанти”, „учні-вчителі”);
- участь у реалізації плану позакласної роботи з математики (тиждень математики, олімпіада тощо);
- навчання в заочних математичних школах (СУЗМШ, ЗЗМШ тощо).

Другою важливою ланкою у створенні толерантної атмосфери в ліцеї є стосунки „учень – учень”. Система вза-

Під час занять учителі математики використовують **РОЗПОДІЛ ДОРУЧЕНЬ МІЖ ШКОЛЯРАМИ:**

1. „Учні-контролери”. Призначені учні перевіряють готовність до уроку, виконання однокурсниками домашніх завдань і доповідають про це вчителю на початку уроку. Цим же школярам учитель може доручити перевірку і виставлення оцінок за виконані математичний диктант, самостійну роботу за алгоритмом тощо;

2. „Учні-консультанти”. Ці учні працюють керівниками „навчальних груп” у класі на етапі закріплення вивченого матеріалу і „відповідають” за засвоєння його найслабшими учнями групи. У ході різнорівневої самостійної роботи учні-консультанти допомагають однокурсникам, які виконують завдання обов'язкового рівня складності;

3. „Учні-керівники”. Під час проведення естафетно-командних ігор (2 – 3 команди на клас) учень-керівник організовує команду на змагання, відповідає за порядок відповідей, контролює правильність розв'язання;

4. „Учні-вчителі”. З метою заохочення вчитель дозволяє учневі, який має високий рівень знань, підготувати і провести урок або його частину. Пропонується учням підготувати презентацію теми, що вивчається, продемонструвати її за допомогою інтерактивної дошки.

емин між школярами потребує вмілого педагогічного керівництва й моніторингу. Насамперед кожен учень повинен засвоїти **морально-етичні заповіді**:

- роби добро;
- стався до іншого так, як би ти хотів, щоб ставилися до тебе;
- бережи честь змолоду;
- визнач мету свого життя;
- пізнай себе і світ.

Атмосфера добра, щирості, доброзичливості між однокласниками панує під час роботи в „навчальних групах”, індивідуальної допомоги, діяльності післяурочних консультпунктів тощо.

Наступним важливим елементом, необхідним для успішного навчання, виховання й розвитку, є **стосунки „вчитель – батьки”**. Ця співпраця базується на взаєморозумінні, єдності мети, вимог і висновків. Під час вивчення математики взаємини „вчитель – батьки” втілюються в практику чез:

- безпосередній контакт, зв'язок чезрез щоденник учня;
- громадський огляд знань, тематичне оцінювання знань;
- домашні завдання, запропоновані для розв'язання в колі сім'ї (цікаві й складні задачі);
- збір матеріалів, „математична ціка-

винка” (цікаві математичні задачі, факти тощо);

- написання курсових робіт, творчих робіт;
- позаурочні навчальні заняття, позакласні заходи, заняття в заочних математичних школах;
- залучення батьків до проведення навчально-виховної роботи.

Значну роль в утвердженні в навчальному закладі обстановки гуманістичної етики належить психологопедагогічному супроводу розвитку особистості дитини, що виражається в категорії **стосунків „учитель – учитель”**. Вони мають базуватися на засадах взаємоповаги, взаєморозуміння завдань, єдності підходів до їх реалізації, єдності вимог до вихованців; системності й комплексності виконання навчально-виховних завдань. Важливими є самоосвіта, взаємоосвіта, взаємопоінформованість учителів та традиційна робота над бінарними науковими проектами „Застосування математики в економіці”, „Математичні моделі в біології”, „Симетрія в моделюванні фізичних процесів” тощо.

Щоб виховати математично грамотного учня, вчителі спочатку виявляють та підтримують інтерес до математики, розкривають здібності учня до математики. Потім працюють над розвитком цих здібностей, розвиваючи їх не тільки на уроках, а й на факультативних заняттях, у позакласній роботі з математики (див. вріз).

Одним із шляхів формування позитивного ставлення дітей до навчання є **створення системи мотивів діяльності**. Система мотивів піддається педагогічному управлінню і забезпечує визначення поведінки учнів та їх ставлення до вивчення того чи іншого навчального предмета. **Мотивація** – це безпосередньо пов'язаний з конкретним вчинком вибір мотиву дії. Серед визначених у педагогіці п'яти груп мотивів навчання, в умовах ліцею, природно, „спрацьовують” мотиви перспективи. Але задачею вчителів ліцею є формування всіх груп позитивної мотивації до вивчення математики.

ФАКУЛЬТАТИВНІ ЗАНЯТТЯ Й ПОЗАКЛАСНА РОБОТА

Під керівництвом Химерика В.Г. в ліцеї працює гурток, на заняттях якого безпосередньо ведеться підготовка команди „олімпійців”. Під керівництвом Вадясової Л.О. працює гурток *креслення*. *Інтернет-клуб* очолює Потьомкіна В.П.

В ліцеї працює *учнівське наукове товариство „Сократ”*, в якому учні під керівництвом вчителів працюють над обраними науковими проектами. Найкращі роботи беруть участь у районному та міському конкурсі МАН. Завдяки плідній праці наукового товариства „Сократ” кожного року ліцей має призові місця в II і III етапах МАН. Серед них є призери міського конкурсу МАН: Гочар Г., Ішенко М. (керівник Новоселецька Т.Б.), Федоренко О. (керівник Химерик В.Г.), Мартиненко В., Якубовський Д. (керівник Гайова О.О.).

ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ ФІЗИКИ У КЛАСАХ ФІЗИКО- МАТЕМАТИЧНОГО ПРОФІЛЮ

Педагогіка
школи

Зміст нових програм з фізики для 12-річної системи навчання, концепції 12-річної освіти та профільного навчання, розроблених відповідно до нового державного стандарту освіти, методичних вказівок більшою мірою враховують вимоги до підготовки учнів, що їх ставить сучасна школа, але в той же час в них підкреслена необхідність щодо подальшого вдосконалення процесу навчання, методів, засобів, прийомів та форм навчання і їх впливу на пізнавальну діяльність учнів, у тому числі на уроках фізики, а особливо у класах фізико-математичного профілю. Невідкладного вирішення вимагає й проблема залучення учнів до навчально-пізнавальної діяльності, оволодіння методологічними знаннями та методами пізнання під час навчання фізики, підготовки до формування життєвої компетентності особистості.

Профільні фізико-математичні класи відіграють значну роль у підготовці майбутніх випускників, котрі продовжуватимуть своє навчання у вищих навчальних закладах. І тому навчання у класах фізико-математичного профілю спрямоване на формування їх компетентностей щодо технічної та природничо-наукової діяльності, отримання початкового досвіду професійної підготовки в галузі фізики.

У рамках дисертаційного дослідження „Використання системи дидактичних засобів в умовах диференційованого навчання фізики” на базі Авіакосмічного ліцею НАУ впродовж декількох років (2004-2007) проводився педагогічний експеримент, в значальним завданням якого було покращення стану підготовки учнів з фізики у класах фізико-математичного профілю. У ході експерименту

встановлено, що запропонований шлях реалізації потенційних можливостей використання системи дидактичних засобів, спрямований на формування навчально-пізнавальної, професійної, комунікативної, інформаційної та інших видів компетентностей учнів, є продуктивним. Вчителі фізики розробляють до кожного заняття систему засобів, які сприяють мотивації навчальної діяльності, формуванню компетентностей. Організація навчальних занять базується на особистісній пізнавальній активності учнів, враховує психологічні особливості різних

**Тетяна
ЗАСЕКІНА**

Вчитель фізики
Авіакосмічного
ліцею НАУ

груп учнів: темперамент, основний сенсорний канал сприйняття тощо. Технологічний підхід до організації вивчення теми характеризується єдністю змістового та процесуального компонентів і виходить не з позиції функцій учителя, а з логіки пізнавальної діяльності учня. Навчальні заняття сконструйовані таким чином, щоб учні самостійно здобували знання, вчилися їх поглиблювати, осмислювати, закріплювати.

Працюючи в ліцеї, що є структурним підрозділом вищого навчального закладу, вчителі фізики адаптують навчально-виховний процес до вимог вищої школи, що передбачає підвищення ролі самостійної роботи учнів із навчальним матеріалом. Вони стають спроможними до продуктивно-творчого перетворення: використовують алгоритми і схеми навчальних дій, переносять їх на нові ситуації, що дозволяє самостійно вчитись.

Технологія вивчення навчальної теми з фізики складається з кількох етапів: проектування, процесуального і заключного.

На етапі проектування здійснюється формулювання діагностичних цілей, структурування змісту навчання, моделювання способів діяльності в залежності від креативних здібностей учнів і рівня сформованості в учнів даного класу навчальних умінь і навичок; визначення дидактичних можливостей кожного компонента навчального процесу.

Учитель має забезпечувати актуалізацію базових знань, умінь і навичок учнів, враховувати риси особистості в їх цілісності, тим самим забезпечуючи їхній розвиток. *Вчитель має враховувати такі компоненти:*

- *компетентнісний* – формування базових знань, мотивів, потреб у пізнанні, професійних інтересів, логічних прийомів мислення й способів пізнавальної діяльності, особистісних орієнтирів, емоційно-вольових рис особистості учня;
- *методологічний* – забезпечення цілісності навчального процесу шляхом системного засвоєння знань;
- *конструктивний* (системоутворюючий) – відбирання методів, форм і

засобів навчання, направлених на засвоєння знань у системі.

Програма дій учня виходить з того, що управління діяльністю учнів з боку вчителя полягає не в прямому впливі, а в демонстрації і послідовній передачі учню деяких загальних принципів, основ, виходячи з яких учень може самостійно виводити власні рішення і осмислювати їх.

Таким чином, програма дій учня включає цілі та вимоги до її досягнення. У випадку розходження цілі й результату, учню необхідно проаналізувати навчальну діяльність, виявити недоліки власної роботи та скорегувати траєкторію досягнення цілі.

Узагальнено розроблену нами **технологію навчання фізики** можна подати в такій послідовності: структурний аналіз змісту навчального матеріалу теми > формування системи дидактичних засобів > вибір форм, методів і прийомів навчання > складання граф-схеми вивчення теми > управління навчально-пізнавальною діяльністю > аналіз навчально-методичної роботи.

Якісна організація навчально-виховного процесу з фізики можлива за рахунок ефективного використання системи засобів навчання. У ліцеї функціонують три кабінети фізики, обладнані сучасними технічними і фізичними приладами та установками. До послуг ліцеїстів – фізичні лабораторії Національного авіаційного університету, науково-технічна бібліотека. До того ж, удосконалюючи **матеріально-технічне та методичне забезпечення профільного курсу фізики**, вчителями ліцею розроблено:

1) зошити для лабораторних робіт, які вміщують вказівки щодо виконання фронтальних лабораторних робіт, контрольні запитання, додаткові завдання: варіативні – для розробки іншого способу виконання роботи, творчі – для розкриття творчих здібностей;

2) навчальний посібник, що вміщує короткі теоретичні матеріали, задачі різних типів, приклади розв'язування задач, методичні вказівки щодо розв'язування задач, інструкції до фронтальних лабораторних робіт;

3) саморобне навчальне обладнання для проведення фізичного практикуму;

4) комп'ютерну навчальну програму.

На формування навчально-пізнавальної компетентності учнів фізико-математичних класів має вплив також і *позакласна робота* з предмету в профільному класі, основними елементами якої є:

1. Співпраця вчителя фізики з класним керівником, з вчителями математики, інформатики, хімії, біології, психологічною службою ліцею, батьками.

2. Організація професійно-орієнтованої дослідницької діяльності:

- організація самостійної роботи (метод проектів);
- організація пошукової роботи з елементами наукової роботи (співпраця з кафедрами НАУ, науковими товариствами тощо);
- навчальна практика на кафедрах НАУ, наукових установ;
- використання лабораторій наукових установ для проведення науково-дослідницької роботи;
- організація виставок науково-технічної творчості;
- участь у науково-практичних конференціях студентів і молодих учених;
- публікації в науково-популярних журналах;
- різноманітні форми організації факультативних занять (спецкурсів).

Особливістю позакласної роботи з фізики в ліцеї є організація й проведення спецкурсів, на яких розглядаються сучасні уявлення про фізичну картину світу та етапи її становлення, методологічні основи фізики. Конструювання змісту спецкурсів відбувається залежно від динаміки розвитку технічних дисциплін та відповідно до змін, які відбуваються у структурі інтересів учнів. Керівниками даних занять є як вчителі ліцею, так і наукові працівники НАУ.

Отже, *формуванню навчально-пізнавальної компетентності учнів*

сприяє така організація навчання фізики, яка базується на диференційованому та діяльнісному підходах, що передбачає:

- диференціацію змісту навчального матеріалу (чому навчати);
- форми організації навчальних занять та способи залучення до активної діяльності (як навчати);
- засоби навчання (чим навчати);
- засоби стимулювання;
- способи управління;
- форми контролю;
- типи відношень;
- форми проведення рефлексії.

На шляху до знань

ПРІОРИТЕТ ЄДНАННЯ ПЕДАГОГІВ З НАУКОЮ – УСПІШНИЙ ПЕРЕХІД ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО РІВНЯ ЯКОСТІ ТА ДОСТУПНОСТІ ОСВІТИ

Звання „педагог” – дуже високе. Педагоги – носії сучасної науки, що мають передавати свої знання учням. Працюючи в галузі освіти двадцять один рік, я несу саме такі знання ліцеїстам, впроваджую інноваційні методи навчання, інформую їх в галузі географії та економіки.

Такі навчальні дисципліни, як географія і соціально-економічна географія світу, мають величезний світоглядний потенціал, формують у молоді комплексне узагальнююче уявлення про Землю як планету людей, виховують патріотизм і любов до своєї країни, вчать орієнтуватися в складних світових соціально-економічних процесах, що постійно змінюються.

В Авіакосмічному ліцеї я працюю вже сім років, викладаю в старших класах. Діти вступають до ліцею на конкурсній основі. Вважається, що ліцеї забирають найкращих учнів, але це не зовсім так. Безумовно, є дуже сильні учні – ось з

ними цікаво творчо працювати. Але є діти, що приїждять до нас із різних регіонів України, і їхня підготовка з географії може бути недостатньою, тому моя мета – підвести їх до необхідного рівня, що потім дасть змогу поглиблювати природничі знання. Працюючи зі старшою віковою категорією учнів, розумію, що вони більш прагматичні і їх, як ви знаєте, зацікавити складніше. Це потребує творчого підходу, підвищення свого фахового рівня, особистого прикладу, практики, досвіду в багатьох сферах.

Інноваційне викладання географії та економіки я розглядаю як ключовий компонент стимулювання молоді до роботи з науковими питаннями незалежно від того, чи оберуть вони подальшу наукову кар'єру, чи ні (це підготовка учнів в написанні й захисті МАН, курсових проектів спецкурсу „Основи економіки та менеджменту”).

Незважаючи на те, що наш ліцей має фізико-математичний профіль навчання, учні особливо цікавляться вивченням економіки, адже це наука про економічне життя сучасного суспільства, в якому їм жити й творити (див. табл. 1, 2, 3).

Спецкурс дає можливість учням поглиблювати економічні знання та допомагає

**Наталія
КРАВЧЕНКО**

Вчитель географії
та економіки
Авіакосмічного
ліцею НАУ

визначитися з майбутньою професією (вибір факультетів, зробити економічний прогноз тієї чи іншої професії на ринку праці).

Як бачимо, в технічному вузі друга вища економічна освіта в пріоритеті.

Сучасна молодь на сьогодні може і вміє володіти різними інформаційними ресурсами, складними технічними засобами, вільно входить у „віртуальний світ”. Наші ліцеїсти вирізняються ерудованістю, високою пізнавальною активністю, вмінням здобувати інформацію за допомогою Інтернету. Це спонукає викладачів до набуття високого професійного рівня у використанні інформаційних технологій. Педагоги ліцею співпрацюють з Міністерством освіти і науки України, Науково-методичним центром розробки засобів навчання та Всеукраїнською асоціацією інформаційних служб. Я наповнюю навчальним та методичним матеріалом освітній *Интернет-портал „Острів знань”*¹ зі своїх дисциплін (географії та економіки) за такими розділами:

- аналіз підручників;
- розробки уроків;
- лекції;
- краші роботи учнів;
- роботи МАН тощо.

Такий вид роботи дає можливість проявити себе, оприлюднити власну геніальну ідею. Це перший в Україні Інтернет-ресурс, за допомогою якого юні та дорослі відвідувачі зможуть корисно поспілкуватись, знайти відповідь на дотепні, серйозні питання, отримати нові знання.

¹ <http://ostriv.in.ua>

Таблиця 1

Аналіз рівня навчальних досягнень учнів з географії та економіки за 2007-2008 н.р.

РІВЕНЬ	Географія Кількість учнів	Економіка Кількість учнів
Початковий	0	0
Середній	2	0
Достатній	106	88
Високий	60	80
Всього	168	168

Таблиця 2

Аналіз кількості учнів, які відвідували спецкурс „Основи економіки та менеджменту” (за останні вісім років)

Роки	Кількість учнів
2001-2002 н.р.	20 учнів
2002-2003 н.р.	26 учнів
2003-2004 н.р.	34 учні
2004-2005 н.р.	38 учнів
2005-2006 н.р.	40 учнів
2006-2007 н.р.	48 учнів
2007-2008 н.р.	54 учні
2008-2009 н.р.	23 учні

Таблиця 3

Аналіз вступу випускників ліцею на економічні факультети НАУ

Роки вступу	Загальна кількість учнів	Кількість вступників на економічні факультети	Кількість студентів, які отримують другу вищу економічну освіту
2008	163	15	-
2007	166	12	-
2006	138	14	57
2005	163	18	62
2004	111	12	60
2003	129	17	71
2002	152	14	98

Україно – ти в серці єдина

ЩОБ НАВЧАННЯ БУЛО ЦІКАВИМ, ЕФЕКТИВНИМ І ДЕМОКРАТИЧНИМ

Педагогіка
школи

Гуманітарна
освіта ліцеїстів

**Ольга
ЗАЙЧЕНКО**

Вчитель зарубіжної літератури, вчитель вищої категорії, старший вчитель Авіакосмічного ліцею НАУ

Вчителі літератури та всі, хто причетний до процесу навчання, стурбовані зниженням у шкільній молоді інтересу до книжки, до читання. На наших очах виростає емоційно і духовно збіднене покоління. Змінився статус читання в дозвіллі сучасних школярів, лівова частка тепер належить у ньому телевізору, комп'ютеру, іншим розвагам.

Всі ці зміни, що відбуваються в нашому суспільстві, процеси гуманізації сучасної освіти значною мірою сприяють пошуку нових підходів при вивченні навчальних предметів.

Як же знайти шлях до кожного зі школярів, щоб вони не згаяли час на уроках зарубіжної літератури, а отримали шанс доторкнутися до її найкращих надбань і відчули насолоду від навчання?

Одним з головних завдань на уроці літератури вважаю створення таких умов, щоб учні стали співучасниками процесу пізнання. Слід зацікавити учнів, тому що там, де не пробуджений інтерес,

з'являються лінощі, які призводять до невітшних результатів.

У своїй педагогічній практиці я, перш за все, надаю перевагу такій формі роботи з текстом художнього твору, як *проблемно-діалогічне спілкування*. Ця педагогічна технологія допомагає реалізації особистісно орієнтованого навчання, дозволяє вчителю активізувати пізнавальну діяльність учнів, а також уникнути авторитарного впливу на них і формалізму в засвоєнні змісту художнього твору.

Вважаю, що з учнями треба активніше спілкуватися на уроці. Співробітництво на уроці я впроваджую у групових формах роботи учнів (мікрогрупи), залучаю їх на уроці бути моїми асистентами, спонукаю до взаємного рецензування відповідей однокласників. Такий демократичний стиль роботи сприяє встановленню між учителем і учнями ділових, добрих стосунків. Крім того, сприятливий психологічний клімат на уроці, доброзичливі стосунки, зацікавленість у роботі також сприятимуть вмотивованості діалогічного мовлення.

Специфікою зарубіжної літератури є те, що майже всі твори світового письменства учні читають у перекладах. Надзвичайно важливо

навчити учнів сприймати твір з позиції тієї культури, яку він репрезентує. Цілком слушним вважаю вивчати твір у контексті епохи, якій він належить. Це дає можливість осмислити як явище певної культури, світорозуміння народу, узвичаєних морально-етичних норм. Цікаво завжди проходить вивчення творчості японського письменника Ясунарі Кавабата. Учні виступають з повідомленнями про географічне положення Японії, побут, звичаї, традиції, вірування японців. З великим задоволенням ліцеїсти знайомляться з феноменом японської культури, філософією пізнання істини через споглядання, „суттю душі японця”.

Ефективним прийомом осягнення значення етнокультурних компонентів є використання образу посередника, який ґрунтується на тому, що читач краще пізнає чужу культуру через добре знайомі елементи рідної культури. Учня можна запропонувати такий вид навчальної діяльності, як порівняння семантики слова в різних національних контекстах.

Наприклад, для того, щоб вони усвідомили національну забарвленість образу хризантема, доречно порівняти значення слова для українців і японців. Цікавим може бути такий вид роботи, як зіставлення аналогічних національно-культурних символів (наприклад, сакура й калина).

Моїм старшокласникам подобається „**мозкова атака**”. Цей вид діалогу між учителем та учнями, учнів

ДІАЛОГ НА УРОЦІ

Діалог надає вчителю змогу поставити в центрі уваги особистість учня, його самовиявлення, а також вирішувати такі завдання: розвивати почуття і мислення школярів, їхню читацьку культуру та творчі здібності; сприяти самореалізації учнів завдяки виявам власного розуму й почуття; вчити учнів уникати конформізму, сліпого наслідування чужих ідей і суджень; виховувати в учнях такт і толерантність до іншої точки зору.

Отже, діалог – це й можливий шлях самоствердження, самовдосконалення, це і розвиток мислення його учасників, готовність до самовираження, сприйняття іншої думки, осмислення її, обговорення в конструктивній розмові. Позитивним моментом діалогічного спілкування є переконання вчителя й учнів, що однозначної відповіді, по суті, не існує. Кожен індивід має право на вільний вияв своєї позиції. Умова лише одна – її вмотивованість.

Таким чином, *діалог у навчанні* – це своєрідна форма пізнання й спілкування, творча взаємодія вчителя й учнів. **При побудові діалогу використовуються певні правила:**

1. Будувати діалог слід у відповідності з дидактичними цілями уроку.
2. Не використовувати неефективні словесні конструкції, що гальмують навчання, а саме: „закриті” запитання, які передбачають односкладові відповіді на них; репродуктивні запитання, спрямовані тільки на відтворення знань; риторичні запитання, на які взагалі відповідати не треба.
3. Перевагу в плані розгортання діалогу на уроці слід надавати запитанням відкритим, проблемним, перелоплюваним, на які не можна дати односкладову відповідь.
4. Проблемний виклад матеріалу під час аналізу тексту передбачає формулювання питань, які стосуються не глобальних проблем людства, а найчастіше внутрішнього світу людини, іноді „напіввідкритого” в тесті.
5. Слід шукати опорні мотиви, які б мали зацікавити учнів і спонукали їх до пошуку власної відповіді на питання.
6. Необхідно пам’ятати, що діалог – форма спілкування. Тому неприпустимі категоричність учителя, зневажливе ставлення до дитячої думки, помилки. Терплячість і такт – кредо вчителя.
7. Учитель має бути уважним слухачем. Не можна перебувати учня, не дослухавши його до кінця, висловлювати свою негативну оцінку щодо почутого від учня. Для школяра важливо, що вчитель слухає його й чує його. Тому педагогу необхідно користуватись деякими прийомами „пасивного слухання”. Це і здоровий контракт, і вербальна підтримка: „Так”, „Добре”, „Продовжуй”.

Усі ці правила дозволяють учителю подолати бар’єр у спілкуванні з учнями та компетентно організувати на уроці спільне обговорення навчальної проблеми.

ВИДИ РОБОТИ НА ПІДСУМКОВОМУ ЕТАПІ ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ:

1. Перечитування та обговорення окремих сторінок чи фрагментів художнього твору.

Наприклад, з метою актуалізації знань учнів про ту чи іншу деталь, епізод або характеристику персонажа під час вивчення роману В. Гюго „Собор Паризької Богоматері” можна запропонувати школярам повторно прочитати передмову до твору і співвіднести її з фіналом твору: „Пригадайте передмову до роману. Перечитайте її. Яке слово, вирізьблене на стіні Собору Паризької Богоматері, стало поштовхом до написання роману? Як воно пов'язане з подіями твору та долями його героїв?” Таке перечитування передмови сприяє узагальненню вивченого, надає можливість ще раз з'ясувати назву твору, аргументувати жанр романтичного історичного роману.

2. Проведення літературних подорожей та екскурсій.

Екскурсія до літературного музею чи пам'ятника, подорож місцями перебування письменника чи за маршрутом дії літературного героя може не просто зацікавити, а й мати узагальнюючий характер. До того ж презентування матеріалів під час таких літературних подорожей і екскурсій можуть вже самі учні. (Надзвичайне враження завжди справляє на ліцеїстів відвідування музею М. Булгакова).

3. Робота з літературно-критичними матеріалами є одним із засобів формування кваліфікованого, грамотного читача.

Під час вивчення оповідання Г. Гарсія Маркеса „Старий з крилами”, з метою створення умов для реінтерпретації прочитаного, поглиблення розуміння особливостей літератури „магічного реалізму” та закріплення засвоєних теоретичних відомостей, доречно прочитати та обговорити нобелівську лекцію письменника „Самотність Латинської Америки”.

4. Виконання різноманітних творчих завдань:

- написання різнопланових творчих робіт;
- складання літературних вікторин, кросвордів, тестів за твором;
- підготовка доповідей і повідомлень проблемно-дискусійного, узагальнюючого, компаративного характеру (найбільш цікаво проходять виступи учнів по темах „3 російської поезії „Срібного століття”, „Відродження”, „Античність”);
- створення ілюстрацій за прочитаним текстом, обкладинки до книжки (у 10-му класі неоднозначно сприймається творчість Ш. Бодлера та П. Верлена – надзвичайно багато завжди ілюстрацій до їхніх віршів; поштовхом до самовираження пропонує слова Бодлера: „Ще в ранньому дитинстві я мав у своєму серці два протилежних відчуття: жах перед життям та захоплення життям”);
- підготовка режисерського коментарю до окремих мізансцен літературного твору (Г. Флобер „Пані Боварі”, Г. Ібсен „Ляльковий дім” – ці твори найяскравіше завжди представляють учні);
- порівняння тексту та інтерпретацій в інших видах мистецтва.

між собою, спрямований на активізацію творчих здібностей учасників бесіди.

Так, під час вивчення новели Ф. Кафки „Перевтілення”, „мозкову атаку” можна організувати на основі проблемної ситуації, що створюється навколо проблемного запитання: „Ким, на вашу думку, є Грегор Заліза після свого превтілення – людиною чи комахою?”.

Учнівські групи пропонують різноманітні думки щодо з'ясування цієї проблеми. Ліцеїстам, щоб висловити свою позицію, слід ще раз уважно зануритися у текст твору, звернути увагу на окремі його художні деталі, проаналізувати їх і дати свою оцінку щодо порушеної проблеми. Наприклад, майже всі учнівські групи, говорячи про ознаки Грегора-людини, акцентують увагу на тому, як він сприймає гру на скрипці.

Під час проведення „мозкової атаки” учитель може з'ясувати рівень засвоєння школярами певної теми, а також запропонувати новий аспект її розв'язання.

Семинар – це одна з найпоширеніших інтерактивних форм роботи, бо сприяє формуванню навичок опрацювання наукових джерел, вміння абстрагуватися або осмислити ознаки явища (особливо, якщо це постмодерністський твір), віднайти їх у творі та сформулювати особисті враження, дійти до його логічної інтерпретації.

Однією з найефективніших форм роботи на уроці літератури, спрямованою на самореалізацію учнів, є **диспут**. Успішність цієї форми роботи залежить від уміння учителя заохотити учнів до дискусії, схильності класу до полеміки, наявності учнів, здатних презентувати самостійну, неординарну думку.

Важливо звернути увагу й на характер питань, що обговорюються, вони мають надавати можливість виявити різні позиції, де одна вилучала б іншу, а боротьба між ними вела б до істини.

Так, наприклад, в 11-му класі на заключному етапі вивчення роману А. Камю „Чума” проводжу дискусію на тему: „Єдиний спосіб об'єднати людей – це наслати на них чуму. (Образ чуми: приреченість людського буття чи віра в можливість єднання людей у боротьбі проти зла?)”.

Завдячуючи нашій адміністрації, кабінет літератури обладнано аудіо- та відеотехнікою, є можливість працювати з інтерактивною дошкою. Все це дає можливість порівнювати варіанти перекладної поезії з оригіналом (велика робота проведена з монологом Гамлета „Бути чи не бути?”), переглядати кіноверсії та телевізиви одного твору („Анна Кареніна”, „Пігмаліон”, „Гамлет”).

„Будьте самі шукачами, дослідниками. Якщо не буде вогника у вас, вам ніколи не запалити його в інших...” – такими словами В. Сухомлинського хочу звернутися до своїх колег і щиро привітати їх із ювілеєм!

Що можна побажати людям, які вміють мріяти і знають, як втілити мрії в життя, тим, хто вміє бачити диво і власноруч його творити?

Мабуть, міцного здоров'я, невичерпного натхнення, творчої наснаги, щоб і надалі реалізувати життєве кредо: „Per aspera ad astra” і не зупинятись на досягнутому!

НАШІ ДОСЯГНЕННЯ

У вивченні зарубіжної літератури засобами новітніх технологій я спираюся на інтерес учнів до комп'ютерів, зокрема до різноманітних комп'ютерних програм (використання відповідних CD-дисків чи літературних порталів дає безліч цікавої та корисної інформації з основних та фонових знань за темами, яким у звичайних посібниках приділено недостатньо уваги).

Всі ці види роботи допомагають мені зацікавлювати учнів творами світової літератури, виконувати творчі роботи різного роду – див. фото (створення за допомогою комп'ютерних технологій власних творчих проєктів – доповідей, рефератів, творів, – на яких зібрана важлива інформація).

Серед видів робіт *дослідницької технології* використовуємо такі: складання бібліографії до теми дослідження; збір матеріалу та його обробка; складання плану дослідження, визначення його мети, завдань та гіпотези і написання робіт на конкурс МАН.

Такі прийоми та види робіт зацікавлюють учнів, залучають їх до глибокого та серйозного перечитування та дослідження твору.

За п'ять років роботи в ліцеї мої учні кожного року посідають II-III місця в районному конкурсі МАН, їхні роботи йдуть на міський етап конкурсу. Минулого року десятикласниця виборола I-е місце в районній олімпіаді з зарубіжної літератури (можна зазначити, що предмет викладається лише 1 годину на тиждень). Воїстину „фізики – чудові лірики”...

Плекаю надію, що А. Чехов і Ф. Достоєвський, О. Толстой і В. Маяковський, А. Камю, Е. Хемінгуей та інші зарубіжні письменники були нами не просто „вивчені”, а стали своєрідною „протиотрутою” від сучасного прагматизму, егоїзму, самозакоханості.

Зразки учнівської творчості

ВПЛИВ СОЦІУМУ НА ФОРМУВАННЯ МОВЛЕН- НЕВОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ

*„Хто щиро прагне володіти живим словом,
наблизитися хоч би на крок до пізнання його
великого таїнства, має запліднювати свої
добрі наміри любов'ю та повагою до мови”*
О. Сербенська

Як відомо, літературна мова потребує постійного дбайливого догляду, культивування, оскільки відрізняється від розмовної, „народної”. *Культура мови* – це проблема, наявна так чи інакше у будь-якій національній спільноті, вона є предметом обговорення й уваги мовознавців, письменників, людей, небайдужих до престижу своєї мови.

що намагається активніше розмовляти українською мовою, але має у своєму мовленні певні огріхи. Слово ж педагога мусить зачарувати живим, колоритним, сучасним, актуальним для дитини українськомовним спілкуванням. Завдання вчителя-словесника полягає в тому, щоб дати дитині зрозуміти: мова – це візитна картка. А тому потрібно доглядати не лише за своїм зовнішнім виглядом, а й стежити за тим, як ти говориш. Бо це, перш за все, форма поваги до того, з ким спілкуєшся.

Зрозуміло, що на формування мовлення дитини, крім учителів, впливають батьки. Сумно констатувати, але сьогодні батьки, здебільшого знаходячись у пошуках матеріального благополуччя, не завжди прислухаються до мовлення своїх дітей. Та й нерідко самі не цураються перекинутися слівцями типу „бабки”, „базарити”, „ідіот” тощо. Досить цікавими є деякі дослідження, проведені методом анкетування серед учнів 9 – 11-их класів Авіакосмічного ліцею, в яких зазначається, що

**Оксана
ЧАЙКОВСЬКА**

Вчитель української мови та літератури Авіакосмічного ліцею НАУ

Прикладів мовної неохайності багато і в офіційному, а ще більше – неофіційному мовленні. Саме тому на часі стоїть питання підвищення мовної культури молодого покоління. І тут не останню роль у формуванні культури мови серед молоді виконує сучасна школа. Саме вона б'є на сполох, закликаючи вчителя з особливою пошанованістю й тактовністю ставитися до кожної дитини,

зразком культури мовлення для них є:

1. художні твори;
2. мова вчителів;
3. мова дикторів радіо та телебачення;
4. мова батьків;
5. мова однокласників.

Позиція „Мова батьків” посідає, на жаль, майже останнє місце. Але ж вплив мовлення в родині на формування особистості дитини є безпосереднім, оскільки складається певний стереотип поведінки, який наслідується. Тож варто ставити певні вимоги й до мовної поведінки батьків.

Величезний вплив на усне мовлення підлітка, безумовно, має його оточення. Досить поширеним сьогодні є таке поняття, як *молодіжний сленг*. Чому сучасний школяр, маючи певний потенціал для спілкування у межах літературної мови, все ж таки вибирає сленг? Зрозуміло, що так звана „блатна лексика” – це своєрідний престиж, це почування себе „своїм” у групі молодих людей, це бажання віддалитися від гіркої реальності сьогодення, це своєрідна форма самовираження і свободи. З одного боку, з розумінням ставишся до таких реквізитів молодості, а з іншого – розумієш, що здебільшого головною причиною їх вживання є малий словниковий запас і низький рівень культури учнів. Сучасний школяр вважає за норму в розмові з однолітками, не соромлячись присутності вчителя чи шанованої старшої людини, використовувати у своєму

мовленні лайливі слова. Причому така нецензурна лексика переважає у великих масштабах.

Дослідження серед учнів ліцею з питання „**Чи вживаєте ви у своєму лексиконі жаргонні слова?**” показали, що роблять вони це:

1. інколи – **58%**;
2. так, часто – **34%**;
3. ніколи – **8%**.

Як зазначили респонденти, *вживання таких слів спричиняє:*

1. вплив друзів;
2. прагнення не відрізнятись від однолітків;
3. звичка;
4. бажання бути сучасним;
5. недостатній словниковий запас;
6. відсутність мовленнєвої культури.

Вживання нецензурних слів у мовленні учнів спричиняють:

1. роздратованість, гнів;
2. непорозуміння, образи;
3. обставини спілкування;
4. культура суспільства;
5. наслідування авторитетних друзів;
6. малий словниковий запас.

Таким чином, ми бачимо, що свідоме порушення табу молодістю людиною у мовному спілкуванні спричинюють щоденна стресовість, вплив оточення, криза духовна, економічна й культурна, недостатня увага з боку батьків, погане виховання в родині, авторитети, на які орієнтується молодь. Тому потрібно всім, хто причетний до виховання дитини, допомагати виокремлювати те, що увиразнюватиме мовлення, треба *збагачувати, а не засмічувати* її словник.

Усім, хто причетний до виховання дитини, потрібно допомагати виокремлювати те, що увиразнюватиме мовлення, треба збагачувати, а не засмічувати її словник

Педагогіка
школи

СПЕЦКУРС

„ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЇ” – ШЛЯХ ДО РОЗВИТКУ ОСОБИС- ТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКА

**Ольга
ВЕРБОВСЬКА**

Практичний пси-
холог I категорії
Авіакосмічного
ліцею НАУ

Інтерес до власної осо-
бистості – важлива вікова
особливість старшого під-
літкового віку. Активний
процес становлення самосві-

домості у шко-
лярів старшого
віку пробуджує
гостру потребу
відповісти на
важливі запи-
тання: хто я,
як знайти своє
місце у житті,
як поліпшити
свої стосунки з
однолітками та
дорослими, як
виявити та ре-
алізувати свої
здібності, як
навчитися зала-
годжувати кон-
фліктні ситуа-
ції, як можна
вирішувати
власні проблеми

та допомогти у вирішенні
проблем своїм друзям. Та
чи є серед навчальних дис-
циплін, що вивчаються у
сучасній школі, такий пред-
мет, в якому б йшлося про
особистість старшоклас-
ника?

Відповісти на безліч
подібних запитань юна-
ків та дівчат, допомогти у
розв'язанні актуальних для
них проблем і покликаний
спецкурс „*Основи психоло-
гії*”.

Метою даного курсу є
формування в учнів адекват-
ного уявлення про предмет,

методи і задачі психології, її
основні категорії, місце се-
ред інших наук, про людину;
підвищення психологічної
культури, яка, передусім,
містить розуміння самого
себе як особистості, усві-
домлення свого місця в со-
ціумі, врахування потреб та
інтересів інших, конструк-
тивне вирішення проблем.
Розвиток адекватного самоо-
цінювання, повага до себе –
необхідна умова формування
правової культури, виро-
блення власної життєвої по-
зиції, соціальної активності.

Запропонована програма
спецкурсу містить в собі
теоретичний аналіз основ
психології, огляд валідних
психодіагностичних мето-
дик за наступними напра-
вами: „*Психологія особис-
тості*”, „*Пізнавальна сфера
особистості*”, „*Психологія
спілкування*”, „*Основи проф-
орієнтаційної роботи – пси-
хологічні передумови ви-
бору професії*”. Це дозволяє
практично визначити інди-
відуальні психологічні осо-
бливості людини, особли-
вості її мислення, інтелекту,
пам'яті, темпераменту, ха-
рактеру, творчих здібностей,
психічних станів, моделей
спілкування й поведінки.

Новизна курсу полягає в
тому, що складний теоре-
тичний матеріал легко за-
своюється завдяки розма-
їттю інтерактивних форм на-
вчання: тренінгових занять,
рольових ігор, практикумів,

дискусій, аналізу ситуацій, „мозкового штурму”, евристичної бесіди, тестування та ін. *Методичною особливістю викладання цього курсу є проблемність навчання, яка досягається через залучення учнів до обговорення питань як особистісного, так і загального характеру, надання їм можливості висловлювати власну думку, самостійно знаходити відповіді на поставлені запитання.* Активне використання комп'ютерних технологій (при створенні презентацій, тестуванні, унаочненні навчального матеріалу) сприяє активній творчій діяльності учнів, розвитку самостійності та активності.

Однією з умов ефективної реалізації завдань курсу є створення атмосфери довіри на уроках, творчого пошуку відповідей на „вічні” питання: сенсу життя, розуміння себе і свого місця у світі, взаємин людини з оточенням.

ПРОГРАМА СПЕЦКУРСУ „Основи психології” складається зі вступу та трьох розділів

I розділ надає можливість кожному учню одержати потрібні вміння для оволодіння знаннями й організацією самонавчання; увесь матеріал спрямований на пробудження внутрішнього розуміння і духовної діяльності учнів, інтересу до самопізнання, на формування моральних критеріїв оцінювання власної поведінки й поведінки оточуючих та адекватної реакції на її вияв, на перетворення моральних норм у компонент внутрішнього світу учня.

II розділ орієнтований на підвищення комуніка-

тивності школярів у галузі міжособистісних стосунків. Заняття складаються із серії вправ, спрямованих на оволодіння учнями психологічними прийомами досягнення мети, уміннями адекватно реагувати в стресових ситуаціях, налагоджувати дружні та ділові стосунки.

Негативні наслідки неправильно обраної професії торкаються як самої людини, так і всього суспільства. Тож допомогти учневі правильно вирішити проблему професійного вибору покликаний **III розділ** програми спецкурсу. Програма курсу розрахована на 1 рік (140 годин, 4 години на тиждень), складається з лекційної і практичної частини. Форма контролю знань – залік.

Спільна творча робота сприяє становленню особистості, відповідає віковим особливостям та актуальним потребам учнів раннього юнацького віку, дає можливість старшокласникам пересвідчитися у правильності обраного профілю навчання та майбутньої професії.

Даний спецкурс безпосередньо реалізує принцип наступності допрофесійної підготовки старшокласників у системі Авіакосмічний ліцей – Національний авіаційний університет.

Даний спецкурс дає можливість старшокласникам пересвідчитися у правильності обраного профілю навчання та майбутньої професії

Хвилююча мить відповіді біля дошки

ФЕНОМЕН НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ

„Може, найважливішим з наших завдань як національної спільноти було, є і буде: пізнавати себе.”

Євген Маланюк

**Марія
БРИЧНИК**

Вчитель української мови та літератури, вчитель вищої категорії, старший учитель Авіакосмічного ліцею НАУ

Відродження автентичної педагогіки в Україні стало насущною потребою нашого часу. В контексті розбудови незалежної України, створення системи національної освіти й виховання особливого значення набуло науково обґрунтоване розв'язання виховних завдань засобами української народної педагогіки.

Особливо нагальною стала проблема створення й застосування виховної системи, адекватної потребам українського державотворення й формування високоосвічених, духовно багатих й морально стійких особистостей, достойних громадян демократичної європейської держави. Існує також потреба усунення штучно продукованих у період суспільних деформацій і національного нігілізму суперечок між досягненнями багатовікового морально-педагогічного досвіду народу й недостатнім його використанням у науковій теорії та практиці сімейно-шкільного виховання. Найдужче ці суперечності виявилися у

тому, що фактично були приречені на забуття прогресивні народно-побутові традиції і національні звичаї духовно-морального, гуманного, трудового, культурно-естетичного характеру. Внаслідок цього педагогічна наука, зміст освіти багато в чому стали абстрактними, вихолощеними й заформалізованими.

Педагогіка у загальному розумінні слова — це наука про виховання, освіту й навчання підростаючого покоління. „Народною називаємо ту педагогіку, яку створив народ. Це система прийнятих у даній місцевості методів і засобів виховання, що передаються від покоління до покоління й засвоюються передусім як певні знання, вміння і навички. Народна педагогіка належить до тих могутніх феноменів, що забезпечують збереження національного характеру, звичок і психології людини. Виховний ідеал, цілі, завдання, зміст, принципи і засоби народної педагогіки знайшли своє відображення і втілення у рідній мові, фольклорі, національних звичаях, традиціях, святах, обрядах, символах і різних видах народного мистецтва, у дитячих народних іграх та іграшках, у живій практиці трудового і сімейного виховання, у народних ремеслах і промислах, у родинно-побутовій культурі нашого народу”.

Визначне місце в народній педагогіці посідає справа морального виховання людини. Мораль, як відомо, „це сукупність правил, норм поведінки людей, що визначають їхні обов'язки і ставлення один до одного й до суспільства”.

Народна мораль завжди найбільш послідовно й безкомпромісно обстоювала позитивні риси людини.

З упевненістю можна зробити висновок, що ідеї етнопедагогіки наскрізь проникли у творчість багатьох українських письменників. Народна педагогіка, як і народна творчість та кращі зразки української літератури, повинні бути завжди з нами – у щасті й біді, у радості й горі, у будень і свято. Вони повинні вчити нас працювати і жити, любити, думати і творити, примножувати добро та щастя на землі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. А. Бортняк. Перевага, де зміла сила духа в правім бою. – К.: „Київ”, 2000.
2. О. Вишневецький. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. – Л., 1996.
3. П. П. Кононенко. Українознавство. Підручник. – К.: „Либідь”, 1996.
4. Ю. Руденко. Основи сучасного українського виховання. – К.: В-во ім. О. Теліги, 2003.
5. М. Г. Стельмахович. Українська родина педагогіка. – К., 1996.
6. М. Г. Стельмахович. Українська народна педагогіка. Навчально-методичний посібник. – К., 1997.
7. К. Ушинський. Розумне, добре, вічне. – К., 1989.

ПЕРЕВАГИ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Народна педагогіка наймудріша, бо вона озброєна багатючими знаннями, виробленими колективним генієм народу. Вона базується на заповідях народної моралі, націлена на формування справжньої Людини. Благотворний вплив на її розвиток мають рідна мова й фольклор, чудові здобутки народного мистецтва, ремесла і промисли, родинно-побутова культура, національні звичаї і традиції, свята, обряди, символи.

Народна педагогіка найавторитетніша, бо її істинність підтверджена багатовіковою масовою практикою родинно-шкільно-громадського виховання, творцем і носієм якого є сама нація.

Народна педагогіка найпрогресивніша, бо вона завжди знаходиться на передньому краї боротьби за розум, за світло знань, за перемогу Добра над Злом, Правди над Кривдою, за торжество здорового глузду й справедливості, за суспільний прогрес. Вона забезпечує тісний взаємозв'язок поколінь, збереження й примноження національної культури, утвердження доброзичливих стосунків між людьми й добросусідських відносин між народами, стоїть на захисті традиційної родини, теплоти домашнього вогнища, дитинства, батьківства і материнства.

Народна педагогіка духовно найбагатіша, бо на її терені протягом віків сумлінно працюють мільйони батьків і матерів, дідуся і бабусь, численних нянь з народу, вихователів-кумів й опікунів.

Народна педагогіка найгуманніша, бо леліє найдорожчий скарб суспільства, цвіт, гордість і майбутнє нації, надію людства – дітей.

Народна педагогіка найдемократичніша, бо твориться, шліфується й побутує серед народу, обслуговує його найперші потреби, виражає й реалізує його виховні ідеали, волю й інтереси, віру, надію й любов. Це прародителька батьківської мудрості, демократичної педагогічної науки, професійної педагогіки й шкільної практики.

НАРОДНА ПЕДАГОГІКА У ПРАЦЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ВЧЕНИХ

Першим, хто віддав належне українській народній педагогіці, був згадуваний педагог-просвітитель, письменник, етнограф, історик і культурно-громадський діяч **О. Духнович**. Він теоретично й практично довів, що *народна педагогіка є золотим фондом педагогіки наукової*.

Щире захоплення виховною пансофією народу висловлював один з основоположників педагогічної науки і народної школи **К. Ушинський**.

На особливій ролі виховного досвіду в педагогічній науці й житті суспільства наголошував й видатний український філософ, письменник і педагог **Г. Сковорода**: „Досвід – батько мистецтва, поведінки й звички. З нього народилися усі науки й книги”. Ідеями української народної педагогіки проінята вся його спадщина.

О. Духнович у передмові до книги „Народна педагогіка” писав: „Людину репрезентує: натура, наука і звичай; природний нахил одержує людина від самої природи, що складає її характер, наука і звичай дають вправління й настанови, тобто виховання”. У своїх працях він широко використовував народні афоризми педагогічного змісту. О. Духнович висміює зрадників і перевертнів, котрі цураються свого народу заради особистих вигод.

Видатний український просвітитель особливо підніс роль рідної мови у навчанні та вихованні дітей. У тяжкий час колоніальної залежності України письменник висловлює непримиренне ставлення до ренегатів, які зрekliся своїх рідних і близьких, свого народу, зневажають рідну мову.

САМОСТІЙНА РОБОТА УЧНІВ У СУЧАСНІЙ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

Старша школа є останнім етапом здобуття повної середньої освіти, на якому завершується формування цілісної картини

світу, вмінь одержувати з різних джерел інформацію, переробляти її й застосовувати здобуті знання.

Що має стати результатом навчання?

Сьогодні відповідь на це питання здається нам усім зрозумілою. Сучасний випускник школи має знати основи наук, володіти прийомами розу-

мової діяльності (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, систематизація). Отже, головним результатом процесу навчання має стати розвиток школярів.

Але у своїй повсякденній навчально-виховній роботі педагоги замислюються насамперед над тим, як вкласти в урок програмний обсяг інформації. Він являє собою організаційну одиницю навчального процесу, функція якого – досягнення завершеної, але часткової

мети навчання. Основою традиційного навчального процесу є комбінований урок. Якщо взяти найбільш уживану його структуру й середні витрати часу на кожному етапі уроку, то побачимо приблизно таку картину (див. табл. на С. 65).

За таких умов годі й думати про розвиток дитини, її підготовку до дорослого життя й адаптацію у сучасному швидкоплинному світі. То яким чином можна поєднати засвоєння знань із процесами розвитку дитини? На думку видатного психолога Л.С. Виготського, навчання – джерело розвитку, тобто має йти поперед, тому вчитель повинен орієнтуватися на „зону найближчого розвитку”, тобто на завтрашній рівень вимог до знань та інтелектуальних умінь сьогоднішніх старшокласників.

Мету такого навчання визначив філософ К. Поппер: „*Не зашкодь*”. Отже, дай учням те, в чому вони відчувають потребу, щоб стати незалежними від нас і спроможними робити свій вибір. Важливо створити ситуацію, в якій дитина просто могла б вчитися сама і робила б це із задоволенням. Обов'язковою умовою такої ситуації є самостійна робота. Щоб вона була ефективною,

**Вікторія
ФАТЄВА**

Вчитель історії
Авіакосмічного
ліцею НАУ

у школярів треба сформулювати чіткі мотиви діяльності. Головними серед них є розуміння поставлених перед учнями завдань, пізнавальний інтерес, усвідомлення важливості, корисності виконуваної роботи.

Організовуючи самостійну роботу, доцільно спрямовувати увагу учнів на виконання певних логічних операцій. Характер завдань і запитань для самостійної роботи на різних етапах навчання має змінюватися. Учні повинні не тільки засвоювати певну систему знань, умінь і навичок, визначених програмою, а й розвивати свої творчі можливості і готуватися до безперервної самоосвіти, тобто до систематичного формування навичок культури розумової праці. Завдання, побудовані на великому за обсягом матеріалі, вивчення якого потребує багато часу, або на матеріалі, з якого учні не можуть визначити головне, не дають очікуваних позитивних результатів. Легкі завдання також виконуються механічно, без розумового напруження і не викликають зацікавленості в дітей. Щоб завдання були посильними й містили певні труднощі, їх необхідно поступово й розумно ускладнювати та індивідуалізувати, тобто диференціювати. При цьому доцільно поділити учнів на певні групи за рівнем їх знань та умінь (див. вріз).

Диференціація завдань має сприяти не тільки підвищенню якості знань і переходу учня з однієї групи до іншої, а й зростанню впевненості підлітка в своїх

можливостях, підвищенню його статусу у власних очах та в дитячому колективі, тобто зростанню навчальних і життєвих компетенцій. Характер диференційованих завдань може бути найрізноманітнішим, наприклад:

- завдання на відтворення, добір фактів;
- завдання, що вимагають розробки історичних фактів, розкриття причинно – наслідкових зв'язків;
- завдання, що вимагають узагальнення, систематизації вивчених фактів і явищ;

ЕТАП УРОКУ	Витрати часу, %
Організація класу до уроку	2
Перевірка домашнього завдання, актуалізація опорних знань	25
Мотивація навчальної діяльності, повідомлення теми, мети уроку	3
Виклад нового матеріалу	50
Закріплення щойно вивченого, узагальнення і систематизація знань	15
Підбиття підсумків уроку, повідомлення домашнього завдання	2

- завдання, що вимагають порівняння, зіставлення та доведення;
- завдання, що вимагають визначення особистого ставлення учня до історичних подій минулого і сучасного;
- завдання, що потребують характеристики, оцінки історичних подій, фактів, діячів.

Процес розв'язання проблеми значно прискорюється, коли учень не оперує методом „спроб і помилок”, а користується чіткими правилами, алгоритмом діяль-

ності. Задача вчителя – формувати у школярів уміння знаходити раціональні методи, уникати втрат часу, бути послідовними в роботі. Для цього можна запропонувати використовувати в роботі такий *алгоритм*:

- уважно проаналізуй умови завдання, чітко визнач, що треба знайти, порівняти, довести, спростувати, встановити;
- з'ясуй, що треба мати для того, щоб дістати відповідь на поставлені завдання;
- накресли послідовність виконання роботи і поетапно реалізуй;
- перевір правильність знайденої відповіді.

Для зручності цей алгоритм можна схематично відобразити на дидактичному матеріалі, наприклад, картках для кожного учня, ось так:

Уважно проаналізуй

Умови завдання

З'ясуй

Що треба мати?

Визнач

Як одержати відсутні дані?

Накресли

Кроки розв'язання

Перевір себе!

Такий „загальний метод” вирішення проблем дає змогу ефективно керувати процесом індивідуального розвитку кожного учня. У разі виникнення в учнів ускладнень під час роботи, вчитель завжди може надати диференційовану допомогу. Проте не варто підказувати готові рішення у вирішенні проблеми!

ГРУПИ УЧНІВ

за рівнем їх знань та умінь

Умовно можна визначити *три групи* учнів, які відрізняються різним рівнем готовності до самостійного опрацювання матеріалу, різною мотивацією навчання та різним рівнем володіння навичками розумової праці.

I група: *хочу – можу.*

Таких учнів у класі близько **30 %**. Для цієї групи характерні такі риси: психологічна готовність до самостійної роботи, володіння певними навичками розумової праці, інтерес до предмету в цілому, творчість та ініціативність.

II група: *хочу – не можу.*

Таких учнів близько **50 %**. Учні цієї групи до навчання ставляться сумлінно. Але вони не впевнені у своїх знаннях, не мають сталих умінь і навичок самостійної роботи, тому навчання сприймають як процес пасивний зі свого боку.

III група: *не хочу – не можу.*

Таких учнів до **20 %**. Ці учні негативно ставляться до навчання, хоча й усвідомлюють наближення закінчення школи й отримання результатів навчання. Відсутність бажання й інтересу працювати самостійно зумовлені усвідомленням прогалин у власних знаннях, що викликає невпевненість та пасивність.

РОЗВИТОК ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА БАГАТОПРОФІЛЬНОГО ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ В КОНТЕКСТІ ФЕНОМЕНУ ОБДАРОВАНОСТІ

*Педагогіка
школи*

Творча самореалізація дітей та молоді в освітньо-культурному середовищі позашкільного навчального закладу, набуття ними протягом життя досвіду, умінь, навичок і знань про національну та світову культуру, загальнолюдські норми моралі та етики є процесом, який створює сприятливі умови для відкриття обдарувань і таланту кожного маленького громадянина нашої держави. Культура сучасної молоді людини має відповідати вимогам сучасного світосприйняття й повинна зберігати канони традиційного виховання, закладені дев'яносторічним шляхом існування позашкільної освіти. Адже нині перед суспільством гостро стоїть проблема розвитку самодостатньої особистості, виховання свідомого українського громадянина. Забезпечення цієї мети може здійснюватися засобами національно-духовного виховання, яке є стрижнем усієї системи позашкільної освіти в Україні. Питання розвитку освітньо-культурного середовища багатoproфільного позашкільного навчального закладу на сьогодні є дуже актуальними, адже йдеться про збереження та фіксування історично важливих реалій життя та культури нашого народу. Відомо, що першоосовою всебічного розвитку обдарованої дитини,

виховання цілеспрямованої особистості та формування свідомості дитини є потужний потенціал формуючого творчого середовища позашкільля. Воно, продовжуючи найкращі традиції виховання, має забезпечити умови наповнення навчально-виховного педагогічного процесу національним та духовним змістом. Це завдання, безперечно, можуть розв'язати саме позашкільні навчальні заклади, в яких забезпечується принцип свободи вибору, прихильності власному бажанню дитини знайти або спробувати себе в конкретному напрямі діяльності та планування задалегідь ситуації успіху, якої так не вистачає молодому поколінню в повсякденному житті.

Оскільки основна діяльність дітей, які навчаються у позашкільних закладах, припадає на різний вік – дошкільний, молодший шкільний, середній шкільний, старший шкільний та роки навчання у

**Ірина
МОСЯКОВА**

Директор Центру творчості дітей та юнацтва „Шевченківець” м. Києва, здобувач лабораторії управління навчальними закладами Інституту педагогіки АПН України

ЧОМУ СПРИЯЄ БАГАТОПРОФІЛЬНИЙ ПОЗАШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД

Багатопрофільний позашкільний навчальний заклад, розвиваючи багатогранність поняття „обдарована” і „талановита” дитина, в першу чергу, сприяє:

- забезпеченню умов для розвитку індивідуальних здібностей і нахилів дитини, вчить її креативному мисленню та інтелектуальному вдосконаленню;
- орієнтації як на самостійну, так і на парну чи групову діяльність та активізацію креативності;
- реалізації творчого підходу до вирішення певної проблеми, поставленої на заняттях спільно педагогом та вихованцем;
- отриманню якісного практичного результату;
- соціалізації особистості завдяки поєднанню різних видів діяльності;
- стимулюванню ініціативності й зростанню творчого потенціалу особистості дитини;
- поєднанню індивідуальних завдань з елементами колективного пошуку;
- розвитку комунікативних якостей;
- використанню дитиною самостійності в плануванні, організації та контролі своїх досягнень;
- забезпеченню умов для самоосвіти вихованців творчих об'єднань;
- неможливості зведення ролі педагога-позашкільника тільки до консультативної одиниці;
- відсутності необхідності виробляти загальні підходи до вирішення завдань, надання можливості індивідуального підходу до кожного вихованця;
- запобіганню обмеження поля діяльності конкретного вихованця вирішенням вузької проблеми.

Формування обдарованості, повсякденна робота з талановитою молоддю виходять за межі шкільного уроку. Цей напрям діяльності орієнтований перш за все на навчально-пошукову та творчу діяльність, а тому потребує гнучкого розподілу навчального часу, колективної роботи дітей та співпраці педагогів, а також використання інтегрованого поєднання кількох напрямів безпосередньо позашкільної освіти. Комплексні, інтегровані та інші навчальні програми, за якими працюють багатопрофільні навчальні заклади, дозволяють приділити увагу саме різнобічній зацікавленості дитини, широкому спектру її уподобань і, плекуючи обдарованість, безпосередньо створюють умови для самореалізації особистості; допомагають самовизначитися в подальшому житті й спробувати свої можливості на практиці.

Усе більше об'єктивних чинників спрямовують вектор наукових пошуків позашкільної освіти в площину синергетики – теорії і практики існування відкритих систем, що саморозвиваються. Саме такою відкритою системою є освітньо-культурне середовище багатопрофільного позашкільного навчального закладу. Діти та молодь тут пізнають світ і себе в ньому не тільки в межах набутого соціального досвіду, але й у широкому полі життєвих цінностей і смислів, загального світовідчуття, світобачення, світорозуміння. Ідеї синергетики, що активно проникають у сферу гуманітарного знання, здатні „примирити” різні, часто суперечливі, полярні, несумісні погляди, уявлення, теорії. Провідне положення синергетики полягає в тому, що неупорядкованість є не тимчасовим явищем, яке треба подолати як недолік, а нормальним станом природних, соціальних і психічних явищ і процесів, які гнучко інтегруються. Феноменом формування обдарованості засобами інтегративної освіти (як механізму особистісної самоорганізації хаосу знань) може стати саме позашкільля, яке є своєрідним компасом у концептуальних пошуках методологічних засад загального освітньо-культурного середовища багатопрофільного позашкільного навчального закладу, створюючи інноваційне поле наукових досліджень та вивчаючи середовище розвитку особистості. Позашкільна освіта спрямована на інтеграцію різноманітних знань, уявлень, ціннісних орієнтацій, досвіду, вона має допомогти своїм вихованцям організувати себе й не дати можливості обмежувати дитину в своєму творчому розвитку.

професійно-технічних або вищих навчальних закладах – важливими педагогічними завданнями позашкільної освіти є:

- організація індивідуального підходу до кожного учня, вихованця, слухача;
- навчання дітей самостійно здобувати знання та застосовувати їх на практиці;
- стимулювання учнів, вихованців, слухачів до вирішення проблем, поставлених на заняттях за допомогою самостійної роботи та співпраці в колективі;
- допомога в реалізації інтелектуального й творчого потенціалу дітей.

Одним із шляхів розв'язання цих завдань є використання розмаїття форм і методів роботи в освітньо-культурному середовищі багатопрофільного навчального закладу, особливість якого полягає в можливості створення індивідуального навчального плану для кожного учня та індивідуальної організації вивчення та застосування на практиці програмного навчального матеріалу творчих об'єднань.

Варто зазначити наявні позитивні сторони та суперечності, які впливають на розвиток обдарованості й розкриття талановитої молоді (див. вріз).

Принцип добровільності, отримання можливості пошуку та реалізації власного освітнього маршруту дитини, зацікавленість на ділі побачити результати креативного підходу до пошуку особистості в реальному світі труднощів і негараздів – усе це пріоритетні умови

для вільного всебічного розвитку особистості та реалізації її уподобань шляхом випробувань, помилок і цінкових знахідок.

Сучасний етап розвитку позашкільної освіти характеризується домінуванням різноманітності та багатогранності змісту, обмеженого лише кількістю вільного часу, що залишається в дитини після реалізації шкільної програми. Умови звичайної загальноосвітньої школи з мінімальним обсягом годин спричиняють необхідність пошуку ефективних шляхів інтеграції знань, уявлень, цінностей, досвіду учнів у часі й просторі.

Узагальнення досвіду позашкільних навчальних закладів України дає змогу визначити, що **освітньо-культурне середовище багатoproфільного позашкільного навчального закладу має спрямовуватися на:**

- формування свідомості;
- організацію креативно-проектної діяльності (результат – духовно-творча самореалізація).

Кінцевим результатом позашкільної освіти та виховання має стати система особистісних художньо-естетичних, науково-технічних, прорододоцільних цінностей та компетенцій як важливий компонент загальної життєвої соціокультурної компетентності, що полягає в здатності керуватися набутими креативними знаннями й уміннями, готовність використовувати отриманий досвід у самостійній практичній творчій діяльності згідно з універсальними загальнолюдськими цінностями та гума-

Оновлення методології позашкільної освіти

Для визначення стратегії розвитку освітньо-культурного середовища багатoproфільних навчальних закладів позашкільної освіти важливо з усіх можливих напрямів віднайти педагогічно доцільні ідеї, домірні до специфіки цієї ланки безперервної освіти в Україні, уникаючи як абсолютизації, так й ігнорування досягнень великого шляху пошуків і знахідок позашкільля, яке вже вийшло назустріч своєму сторічному ювілею. Варто також враховувати вплив на позашкільну освіту новітніх художніх, технічних, наукових, громадських, цивілізаційних явищ, які формують сучасний позашкільний освітній простір, його відповідність вимогам соціуму, громадськості, науки тощо. А в першу чергу, вимогам, бажанням інтересам і уподобанням підростаючого покоління, яке на сьогодні є потенційним майбутнім держави України.

Ідеологічний плюралізм, поліморфізм сучасного знання в педагогічному просторі та інші глобальні тенденції й процеси сучасного цивілізаційного розвитку детермінують необхідність становлення нової парадигми позашкільної освіти. Однією з можливих проголошується парадигма інтегративної освіти, яка може стати необхідним підґрунтям для створення адекватної запитам реальності світоглядно-виховної моделі позашкільної освіти та виховання, що стане консолідуючим чинником у процесі народження і співіснування різноманітних підходів до навчання й виховання дітей та молоді засобами багатогранної інтелектуальної, технічної, художньої творчості тощо, сприятиме узгодженню міждисциплінарного змісту позашкільної освіти з педагогічними технологіями особистісно-розвивального спрямування, яке базується саме на освітньо-культурному середовищі багатoproфільного позашкільного навчального закладу.

Важливими для оновлення методології позашкільної освіти є ідеї про пізнання як ціннісне відношення людини до світу, про світоглядну свідомість як єдність форм її здійснення – світорозуміння, світосприймання і світовідношення. Остання форма виходить за межі об'єктивно-раціоналістичного типу відношення, акцентує духовний вимір, зокрема відчуття світу, морально-естетичне переживання буття.

На відміну від традиційного домінування інформативно-пізнавальної функції загальної середньої освіти в багатoproфільному навчальному закладі позашкільної освіти, виділяється духовно-творча (синергетична) функція. Під духовністю розуміється особливий вимір людського буття, який виявляється в процесі самовизнання, реального самовизначення й саморозвитку в навколишньому світі, який передбачає формування цілісного універсуму внутрішнього життя. Принципи діяльності багатoproфільних позашкільних навчальних закладів дозволяють розглядати свідомість і духовність як однорядні феномени. Гуманістично орієнтованій педагогіці, яка є колискою народження і чистого квітання дитячої обдарованості, співзвучне розуміння українського філософа Григорія Сковороди щодо неподільності цих феноменів, єдність „філософії духу” і „педагогіки серця”. Механізми духовної самореалізації, які притаманні освітньо-культурному середовищу позашкільля, пов'язані зі всебічним розвитком юних талантів.

Розкриття змісту та особливостей розвитку суб'єктивної активності дитини у предметно-практичній, комунікативній та пізнавальній діяльності, її креативність дає змогу синтезувати життєві позиції в цілісній особистісній інтеграл „обдарованої особистості в світі”, який є системним контекстом особистісно орієнтованого виховання; під ним розуміється спосіб побудови дитиною своїх ціннісних ставлень до різних аспектів життя, спосіб самовизначення особистості, співвідношення самоздійснення – продуктивної активності й самовираження через морально-ціннісну площину свого буття.

Від редакції ОБДАРОВАНІ ДІТИ В ЦЕНТРИ УВАГИ ВЧЕНИХ АПН УКРАЇНИ

1. 13-14 травня 2009 року в залі Президії АПН України за участю професорів *Джозефа Рензулі* та *Салі Піс* з Національного центру дослідження обдарованих і талановитих (США) відбувся міжнародний науково-практичний семінар “Сучасний погляд на обдарованість та розвиток талантів”.

Учені з США ділилися досвідом з українськими вченими, вчителями та керівниками шкіл щодо того, як розвивати таланти у молоді. Вони демонстрували свою “загальношкільну збагачену модель” на практиці, широко ілюстрували досягнення дітей, яких навчають за цією моделлю. Останнім мали на меті заохотити присутніх до впровадження цієї моделі в українську систему освіти.

Зустріч була цікавою, а найбільш корисною вона стала для науковців, які досліджують цю ж проблему. Їх виступи під час круглих столів переконали, що багато з того, що гостями презентувалось як “ноу-хау”, для української практики є відомим.

Е чого й повчитися у американців: кожен конкретний результат розглядається як велике досягнення в роботі як вченого, так і вчителя. У нас таке – лише маленький нюанс у великому дослідженні. Тож ми й живимо й працюємо важко. Вони ж живуть легше, простіше, а отже, й радісніше. Така і праця у них. Справді, є над чим задуматися!

Володимир Камишин, Станіслав Довгий та Джозеф Рензулі під час семінару

Джозеф Рензулі – автор концепції обдарованості, прийнятої в багатьох країнах світу, професор факультету психології Університету Коннектикуту, директор “Центру освіти для обдарованих та розвитку талантів”.

Салі Піс – професор, науковий керівник “Національного дослідницького центру обдарованих та талановитих дітей США”.

2. У планах АПН України: запрошуємо Вас до участі!

“ОБДАРОВАНІ ДІТИ – ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЕРЖАВИ”
всукраїнська науково-практична конференція
ДОЦ “Ласпі”, м. Севастополь, АР Крим, 22-23 вересня 2009 р.

Організатори: АПН України, Інститут обдарованої дитини АПН України, Міжнародний благодійний фонд “Україна – 3000”.

Тематика конференції присвячена проблемам визначення, діагностування та прогнозування обдарованості, питанням професійного самовизначення обдарованих та їх захисту, розробки інноваційних технологій для роботи з обдарованими учнями та студентами.

Адреса оргкомітету:

Інститут обдарованої дитини АПН України, вул. Салютна, 11а, м. Київ, 03190
Тел./факс: (38044) 400-98-69
E-mail: jod@jod.gov.ua

ністичними світоглядними позиціями.

Інтегральним центром особистості, що створює ядро світогляду, є духовно-творча константа, яка постійно збагачується, „опромінюється” різноманітними впливами. Активність пізнання й мислення, душевно-емоційної і діяльностно-практичної сфери людини завжди детермінована внутрішнім духовним світом, діалогом із самим собою, актуалізацією світоглядних цінностей. Привнесена смислу до будь-якого моменту життєдіяльності робить людину людиною. Обдарованість, талановитість дає змогу особистості засвоїти унікальні смисли людства і створювати власні.

Процес позашкільної освіти та виховання має спрямовуватись у площину цінностей особистісного розвитку дітей та молоді на основі виявлення індивідуальних здібностей, формування різнобічних потреб та інтересів. Разом з тим, акцентуючи на будь-якому напрямі творчого спрямування особистості, на формуванні духовного світу дитини засобами збагачення внутрішнього середовища підростаючого покоління, неможливо не приділити першочергову увагу опануванню цінностями національної культури, глибинного осягнення вікових традицій українського народу, який має багатостолітнє коріння творчого потенціалу, де здавен плекався національний феномен людської обдарованості і талановитості. Адже спадкоємцями творчої насаги українського народу вони стануть у майбутньому.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАТУС ПОНЯТТЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ

Педагогіка
школи

Комунікативна культура є продуктом життєдіяльності людей, що має звичай форму спілкування. Вона ґрунтується на духовних цінностях, створених упродовж усієї історії людства. Комунікативна культура – органічна складова загальнолюдської культури. Разом з тим обидва ці феномени взаємозумовлюють розвиток одне одного. Вони склалися завдяки соціалізації, соціально-історичній детермінації психічних процесів. Глибинним підґрунтям культури загалом, і комунікативної культури зокрема, є спілкування, що виступає результатом і водночас засобом розвитку людського суспільства. **Комунікативна культура** – це морально зорієнтований засіб міжособистісної взаємодії. Прогрес культури спілкування в сучасному світі визначається наданням переваги комунікативній стратегії, що має діалогічний, суб'єкт-суб'єктний характер, передбачає дотримання принципів психологічної рівноправності, поважного ставлення учасників процесу спілкування один до одного. На підставі комунікативного досвіду й врахування потреб та запитів суспільства культура в особі своїх носіїв створює нові знання та вміння, форми й способи спілкування, найоптимальніші з яких стають згодом надбанням наступ-

них поколінь. Процес культурного збагачення людства через підвищення культури спілкування конкретних її носіїв – безперервний.

У формі індивідуально-особистісного існування комунікативна культура – це результат соціально-комунікативного розвитку конкретної людини, зумовленого культурою певного соціуму. Вона є індивідуально своєрідною здатністю особистості до здійснення комунікативної діяльності, виявом її комунікативних характеристик.

Послугування в процесі спілкування комунікативною культурою – це нормалізаторська діяльність, тобто така, що відповідає суспільній нормі. Адже в ході спілкування його суб'єкт виявляє наперед соціально задані якості та вміння, реалізує очікувану від нього поведінку. Комунікативна культура виступає як форма існування комунікативних норм. Звідси правомірно розглядати психологічні характеристики комунікативної культури, що утворюють її змістову структуру, як нормативні характеристики.

Термін „культура спілкування”, як свідчать літературні джерела, був уведений у науковий обіг ще у 80-ті роки минулого століття

Ольга КОРНІЯКА

Провідний науковий співробітник лабораторії вікової психофізіології дитини Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України, доктор психологічних наук

ОБСТАВИНИ, ЩО ЗУМОВЛЯЮТЬ ПОТРЕБУ В УТОЧНЕННІ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА

По-перше, і досі немає загальноприйнятого визначення поняття культури спілкування. Донедавна воно розглядалося дослідниками суто в науково-педагогічному значенні — як вихованість особистості, тобто малася на увазі передусім нормативність її поведінки, детермінована пізнавальним і моральним досвідом. Насправді назване поняття значно глибше за своїм змістом: це синтез тісно пов'язаних між собою структурних компонентів, які у своїй цілісності забезпечують якісно новий, інтегративний ефект — становлення складно організованого психологічного утворення особистості. Комуникативна культура ґрунтується не тільки на комуникативних особливостях суб'єкта спілкування, в її зміст входять і особистісні його характеристики: потреби, інтереси, настановлення, досвід, якості, цілі тощо. Тут маємо взаємопроникнення комуникативних і особистісних процесів, коли одні впливають на структуру інших.

По-друге, потреба в переосмисленні змісту поняття зумовлена тією роллю, яку відіграє комуникативна культура як морально зорієнтований і дієво практичний засіб у системі навчання, виховання і розвитку особистості учня. Адже комуникативна культура — не тільки невід'ємний атрибут професійної майстерності педагога, а й знаряддя ефективного сприймання учнем психологічних впливів учителя і реагування у відповідь, а відтак, взаємообміну інформацією в процесі соціально-психологічної взаємодії між ними. Це і зумовлює потребу у своєчасному й цілеспрямованому опануванні учнем ключових характеристик культури навчального спілкування, оскільки процес їх формування є природним саме в шкільному віці. Йдеться про потребу своєчасного формування в процесі соціалізації й виховання передусім особистісних передумов — мотиваційно-сміслових утворень — його комуникативної культури. Особистісні смисли дають змогу сформувати в учня систему вмотивованих і морально зорієнтованих якостей і вмінь, тоді як пізніше — після завершення періоду ранньої юності — вдається виробити, які показали дослідження в галузі вікової психології, лише ситуативно зумовлені навички культурної поведінки.

По-третє, необхідність перегляду психологічного статусу поняття комуникативної культури зумовлена й потребою у змістовому розмежуванні та систематизації понять „комуникативні здібності”, „комуникативна здатність”, „комуникативний потенціал”, „комуникативні якості”, „комуникативна компетентність”, „комуникативні вміння”, „культура поведінки” і „культура спілкування”, оскільки в наукових працях досить часто має місце їхнє зближення чи навіть отождоження.

І ще одну обставину слід врахувати. Загальновідомо, що будь-який вироблений у культурі засіб, у тому числі комуникативна культура, може виконувати принаймні одну з двох головних функцій: сприяти або забезпечувати можливість подальшої діяльності чи перешкоджати діяльності, обмежуючи її. У своєму дослідженні поведінки Д. Швейдер надає цим функціям статусу норм, що мають характер дозволу й обмеження. Перші дають можливість людині створити нові способи розв'язання задачі (приміром, мовні норми), в той час як обмежувальні норми більш точно (жорстко) регламентують напрямок діяльності (скажімо, правила гри). У свою чергу, Р. Шведер (1990) інтерпретує культуру водночас і як передумову, і як наслідок поведінки індивіда. Звідси комуникативну культуру, за аналогією з культурою загалом, можна розглядати як поєднання двох головних функцій: *це чинник дозволу певної поведінки та форм діяльності й обмежувальний чинник.*

(праці Б.В. Бушелєвої, В.С. Гозмана, В.С. Грехнева, О.Б. Добровича, В.А. Кан-Каліка та ін.) і набув поширення у 90-ті. Інтерес до проблеми спілкування, його культури викликаний передусім потребами суспільної практики, і зокрема значущістю психологічних чинників — потреб і мотивів, емоцій і волі, здібностей і психічних станів тощо — для ефективності фахової діяльності людини.

Огляд наукової літератури дав змогу встановити потребу в перегляді змістової позиції поняття комуникативної культури, у визначенні її статусу відповідно до функціонального призначення в інформаційно-комуникативному процесі між людьми як активними його суб'єктами (див вріз).

Засвоєння особистістю суспільних еталонів — комуникативних норм і правил — полегшує процес спілкування, допомагає швидко зорієнтуватися й правильно відреагувати на ті чи ті типові риси людей. Це має особливе значення для особистості, що формується. Адже дитина, всотуючи в себе цілий світ соціально зумовлених думок, почуттів і відносин, отримує велику кількість інформації і набуває досвіду реагування на різні комуникативні ситуації. Отримана в процесі міжособистісної взаємодії інформація робить дитину учасником „обміну” між людьми моделями поведінки, типами діяльності й спілкування, цілями, мотивами і т.д. Завдання, мотиви й норми відносин, що існують у діяльності й спілкуванні дорослих, діти засвоюють, зрозуміло, з допомогою дорослих через меха-

нізм наслідування та відтворення або моделювання їх у власній діяльності й спілкуванні, узгоджуючи зі змістом конкретної ситуації. Мотиваційно-змістові утворення й набуті знання та навички „матеріалізуються” в комунікативних та інших якостях особистості, її вміннях, способах взаємодії.

Відтак особистість як активно діючий суб’єкт засвоює і „привласнює” вироблений людством досвід спілкування, соціально-етичні норми і комунікативні правила, опановує систему уявлень про життєві цінності. Як утворення „діалогічне”, продукт індивідуального комунікативного досвіду і взаємин з іншими людьми, людина в процесі спілкування формує та реалізує свої психологічні якості й властивості, витворює внутрішній суб’єктивний світ – світ потреб й інтересів, ідей і уявлень, настановлень і емоцій, ідеалів і ставлень до інших людей та до самої себе, стаючи, зрештою, особистістю.

В міру становлення особистості зростає (за Л.І. Анцифоровою, 1981) цілісність, інтегративність її психологічної організації, посилюється взаємозв’язок різних властивостей і характеристик, нагромаджуються нові потенції розвитку. Але тільки найвищий рівень інтеграції психологічної організації особистості дає змогу досягти єдності, узгодженості та відповідності суто особистісних (цінності, уявлення, цілі тощо) і комунікативних характеристик індивіда.

Вибудований у процесі спілкування і свідомої діяльності суб’єктивний внутрішній світ стає психологічним підґрунтям для становлення особистісної комунікативної культури. Суб’єктивний світ є головною характеристикою особистості й відіграє визначальну роль щодо зовнішніх, поведінкових її характеристик. Комунікативна культура вбирає в себе все особистісно цінне, змістотвірне, але до цього особистісного не зводиться. Адже особистість узгоджує самооцінку своїх комунікативних якостей і вмінь з діями партнера зі спілкування, інтеріоризуючи думки та оцінки референтних для

неї суб’єктів комунікативного процесу. Відтак особистісна „надбудова” забезпечує становлення мотиваційних характеристик комунікативної культури, які, у свою чергу, детермінують формування відповідних якостей і вмінь у процесі здійснення суб’єктом комунікативної діяльності.

Згідно з нашим дослідженням, комунікативна культура – це складне психологічне утворення особистості, результат її психічної, комунікативної діяльності. Таке утворення являє собою за змістом єдність двох рівнів: а) *особистісний рівень* складають особистісно-мотиваційні утворення суб’єкта спілкування, а також його емоційно-вольові особливості; б) *рівень комунікативної компетентності* утворюють операційно-технічні засоби – комунікативні знання, навички й уміння, досвід суб’єкта спілкування. Зрозуміло, визначальним є особистісний рівень комунікативної культури, що виступає психологічним базисом операційно-інструментального (поведінкового) її рівня.

В загальному вигляді комунікативну культуру можна розглядати як систему сформованих в індивіда в міжособистісній взаємодії якостей, навичок і вмінь, що дає йому змогу (в межах комунікативних здібностей, вікового розвитку й соціального статусу) досягати успішної адаптації в соціальному середовищі, здійснювати ефективну комунікативну й предметну діяльність, забезпечувати психологічно комфортну взаємодію і досягати взаєморозуміння.

Дослідження дало змогу дійти таких **висновків**:

1. Комунікативна культура – це результат соціально-комунікативного розвитку суспільства і водночас витвір конкретної людини, який забезпечує її зв’язок із соціумом. Це продукт комунікативної діяльності, що виникає в процесі інтеракції, живе й розвивається в міжособистісній взаємодії і є актом творчості людини. Набуття школярем комунікативної культури здійснюється шляхом інтеріоризації і закріплення

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
імені Володимира Даля

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ
Кафедра педагогіки, Міжнародна кафедра
ЮНЕСКО „Духовно-культурні цінності виховання
та освіти”

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЛИСТ

Шановні колеги!

Запрошуємо Вас взяти участь у роботі IV Міжнародної науково-практичної конференції „Духовно-культурні цінності освіти та виховання”, присвяченої 10-літтю створення Науково-дослідного інституту духовного розвитку людини, яка відбудеться **14-15 жовтня 2009 року**.

Робочі мови конференції: російська, українська, англійська.

Основні напрями роботи:

1. Проблема феномену людини в сучасній науці.
2. Освіта і виховання як основа духовно-культурних цінностей людства.
3. Планетарне виховання як шлях духовної інтеграції людства.
4. Ціннісно-сміслова сфера особистості: шляхи та психологічні механізми її розвитку.
5. Духовно-моральне виховання учнівської молоді.
6. Екологія індивідуальності та її вплив на „благоговіння перед життям”.
7. Духовні основи виховання світоглядної культури особистості в умовах глобалізації.
8. Взаємодія духовного і фізичного в гармонійному розвитку особистості.
9. Естетичне виховання учнівської молоді.
10. Мистецтво як засіб духовно-морального та естетичного розвитку особистості.
11. Вплив естетичного середовища навчального закладу на формування особистості.

АДРЕСА КАФЕДРИ:

91034, м. Луганськ, кв. Молодіжний, 20-а, корпус 2,
ауд. 216, Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля, кафедра педагогіки

Телефон для довідок:

(0642) 500-512

E-mail:

snu-kafpedlg@yandex.ru

*Про напрями діяльності Інституту
можна дізнатися на сторінці:*

<http://www.snu.edu.ua/index.php?mode=307>

в когнітивних структурах психіки особистісно цінних соціально-комунікативних явищ у формі знань та навичок, на підставі яких виробляється вміння ними оперувати в реальному процесі спілкування.

2. Культура спілкування виступає як форма існування ставлення суб'єкта до комунікативної дійсності. Це ставлення є тією рушійною силою, що приводить у дію механізм комунікативного розвитку суб'єкта спілкування, загалом весь механізм його соціалізації. У результаті синтезу особистісних і комунікативних характеристик суб'єкта спілкування створюється новий, інтегративний ефект – становлення комунікативної культури, яка виникає, функціонує і розвивається у процесі міжособистісної взаємодії.
3. Комунікативна культура є психологічним інструментом суб'єкта в діяльності спілкування, засобом освоєння ним комунікативного досвіду суспільства. Набута людиною в процесі спілкування комунікативна культура, що забезпечує нормальну комунікативну діяльність і повноцінну її життєдіяльність у соціумі, є загальним явищем, пов'язаним із спільною властивістю людей, і одиничним, унікальним, особливим, притаманним конкретному індивіду й виробленим ним з урахуванням вимог суспільства до психологічно комфортного і комунікативно ефективного спілкування.

ДОБРО ПОЧИНАЄТЬСЯ З ТЕБЕ

УТВЕРДЖЕННЯ ДИТЯЧОЇ БЛАГОДІЙНОСТІ В КРАЇНІ

Педагогіка
ШКОЛИ

„Робити добро та залучати до цього інших”
гасло Міжнародного благодійного
фонду “Україна 3000”

Навчання благодійності – це один з найважливіших елементів виховної роботи. Потреба допомогти іншому, повага до старших, відповідальність за свою громаду, свідоме ставлення до довкілля стануть частиною особистості людини, якщо це виховувати змалку.

З метою виховання в молодого покоління розуміння та культури благодійності, залучення дітей та молоді до благодійної діяльності у 2007 році Фонд “Україна 3000” започаткував Всеукраїнський благодійний проект “Добро починається з тебе”. Ми хочемо допомогти дітям зрозуміти, що робити добро – це органічна потреба для кожної людини, однак, як і кожній справі, благодійності треба навчатися.

Всеукраїнський благодійний проект “Добро починається з тебе” – постійно діючий довготривалий проєкт Фонду “Україна 3000”. Організаційно він передбачає проведення конкурсу благодійних проєктів серед дитячих та молодіжних колективів, визначення та нагородження переможців конкурсу, опрацювання та поширення отриманого досвіду. Проєкт реалізується за підтримки Міністерства освіти та науки України, Міністерства України у

справах сім’ї, молоді та спорту та Академії педагогічних наук України.

У 2007-2008 рр. в рамках проєкту “Добро починається з тебе” було проведено Перший Всеукраїнський конкурс благодійних проєктів. На конкурс було отримано **220 робіт** із усіх областей України, з яких для реалізації відібрано **112**.

Підсумковим етапом конкурсу стало проведення 23 травня 2008 року Всеукраїнської конференції “Формування ефективного механізму відродження традицій благодійності, стимулювання розвитку дитячих благодійних ініціатив”, на яку були запрошені керівники та учасники благодійних проєктів (понад 300 осіб). У рамках конференції працювали тематичні секції, під час яких учасники конференції презентували свої благодійні проєкти і обмінювалися досвідом благодійної діяльності. На пленарному засіданні були оголошені результати кон-

**Катерина
ТАРАНЕНКО**

Експерт
Департаменту наукових та освітніх програм Фонду “Україна 3000”

Директор школи, ліцею, гімназії № 4 2009

МІЖНАРОДНИЙ БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД „УКРАЇНА 3000”

за підтримки

МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВА УКРАЇНИ У СПРАВАХ СІМ'Ї, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

ОГОЛОШУЄ

Третій Всеукраїнський конкурс благодійних проектів „ДОБРО ПОЧИНАЄТЬСЯ З ТЕБЕ”

До участі у конкурсі запрошуються учні загальноосвітніх, професійних та позашкільних навчальних закладів, студенти вищих навчальних закладів, члени дитячих і молодіжних громадських організацій та об'єднань. Також запрошуємо органи влади, місцеві громади, соціально відповідальний бізнес та всіх представників українського суспільства не залишатися байдужими і долучитися до реалізації проекту.

Головна мета проекту: об'єднання зусиль, бачення та досвіду учасників проекту для відродження в Україні благодійництва як норми суспільного життя і соціальної відповідальності; виховання в дітей та молоді потреби й навичок благодійної діяльності; популяризація дитячих і молодіжних благодійних та соціальних ініціатив, підтримка соціально-активної учнівської і студентської молоді.

Конкурс проводиться у 2-х номінаціях:

Перша номінація: Конкурс серед дитячих колективів загальноосвітніх, професійних і позашкільних навчальних закладів, дитячих громадських організацій та об'єднань.

Друга номінація: Конкурс серед молодіжних колективів вищих навчальних закладів, молодіжних громадських організацій та об'єднань.

На конкурс приймаються благодійні проекти *за трьома тематичними напрямками: соціальні; екологічні; культурологічні.*

У кожній номінації в трьох тематичних напрямках (соціальному, екологічному, культурологічному) Національного конкурсного комісією визначаються переможці (перше, друге та третє місця), які будуть нагороджені відзнаками Фонду, цінними призами та грошовими преміями.

Оцінювання проектів та визначення переможців на першому і другому етапах конкурсу здійснюється членами Національної конкурсної комісії на підставі відкритої і прозорої процедури, визначеної умовами Положення про конкурс.

Критеріями оцінювання проектів є:

- актуальність ідеї та можливість її реалізації;
- оригінальність ідеї, покладеної в основу проекту;
- відповідність проведених заходів зазначеній меті й завданням проекту;
- ефективність і дієвість інструментарію, використаного під час реалізації проекту;
- перспективи розвитку проекту;
- можливість узагальнення та поширення досвіду реалізації проекту. ▶

курсу та нагороджені переможцями та лауреатами.

У **2008-2009 рр.** конкурс вдруге пройшов в Україні. В ньому взяли участь **324 роботи**, що майже в півтора рази більше ніж в попередньому році. Тисячі дітей узяли участь у благодійних акціях. Проекти, надіслані на конкурс, вражають розмаїттям благодійних ідей різної тематичної спрямованості.

У другому конкурсі взяли участь не лише школи, але й позашкільні навчальні заклади, інститути післядипломної освіти, громадські молодіжні організації.

Найбільше ми отримали соціальних проектів, основними темами яких стали: турбота про знедолених; допомога новонародженим, що залишилися без материнського тепла, дітям-сиротам та дітям з особливими потребами; піклування про людей похилого віку; повага до ветеранів Великої Вітчизняної війни, воїнів-інтернаціоналістів; ушанування пам'яті загиблих від рук німецько-фашистських окупантів, у роки голодомору; небайдужість до людського горя, піклування про тих, хто потребує допомоги.

Були представлені й екологічні проекти, спрямовані на охорону навколишнього середовища, озеленення, відродження лісових зон та парків, допомогу безпритульним тваринам.

Культурологічні проекти передбачали залучення школярів до вивчення історії рідного краю, збереження історичних пам'яток, відродження народних ремесел, організацію творчих експе-

дицій з метою збирання народних пісень та обрядів.

Усі надіслані благодійні проекти надзвичайно цікаві та цінні для всього українського суспільства, але особливо важливі вони для свого регіону. Дитячі благодійні ініціативи привертають увагу місцевої громади до невіршених проблем. Маленьких благодійників підтримують батьки, місцеві органи влади та просто небайдужі громадяни. Проекти піднімають та вирішують найболючіші проблеми суспільства, а школа стає осередком громадського руху.

У 2008 році організатори розширили рамки проекту “Добро починається з тебе”, і, окрім конкурсу благодійних проектів, оголосили й провели ще два конкурси – *Всеукраїнський конкурс на кращу методичну розробку виховного заходу “Добро починається з тебе”* та *Національний молодіжний конкурс “Я – громадянин України”*. Це дало змогу посилити популяризацію ідеї благодійництва як серед дітей та молоді, так і серед українського суспільства в цілому.

Завдяки партнерам конкурсу – видавництву “Гене́за”, Університету менеджменту освіти та Академії педагогічних наук України – були реалізовані два видавничі проекти. Це видання “Збірника благодійних проектів учасників Першого Всеукраїнського конкурсу “Добро починається з тебе” 2007-2008 рр.” та публікація у додатку до журналу “Післядипломна освіта в Україні” ста кращих виховних заходів “Добро починається з тебе”.

Конкурс проводиться у два етапи:

Перший етап: вересень – грудень 2009 року:

15 вересня – 15 листопада 2009 року – збір і аналіз аплікаційних форм благодійних проектів, надісланих на конкурс;

15 листопада – 15 грудня 2009 року – конкурсний відбір благодійних проектів для участі у другому етапі конкурсу;

Другий етап: грудень 2009 – травень 2010 року

15 грудня 2009 – 10 квітня 2010 року – реалізація й моніторинг відібраних благодійних проектів;

15 квітня 2010 року – кінцевий термін надання організаторам підсумкової інформації щодо реалізації благодійних проектів;

травень 2010 року – визначення та нагородження переможців конкурсу.

Для участі в конкурсі приймаються благодійні проекти, терміни реалізації яких збігаються з термінами проведення конкурсу. Також у конкурсі можуть брати участь постійно діючі та довготривалі благодійні проекти, етапи реалізації яких мають збігатися із визначеними термінами проведення конкурсу (15 грудня 2009 року – 10 квітня 2010 року). Всі заходи, час проведення яких виходить за межі вказаного періоду, не будуть розглядатися Національною конкурсною комісією.

Кінцевий термін подачі заявок для участі в конкурсі – 15 листопада 2009 року.

Результати оцінювання проектів на першому та другому етапах конкурсу будуть оприлюднені на сайтах Фонду: www.ukraine3000.org.ua, www.novi.org.ua.

Вимоги до оформлення конкурсної роботи

Для участі в конкурсі до Національної конкурсної комісії необхідно подати:

На першому етапі – реєстраційну картку та резюме благодійного проекту (які можна знайти та роздрукувати на сайтах: www.ukraine3000.org.ua, www.novi.org.ua) у двох примірниках.

На другому етапі – підсумкову інформацію про реалізацію благодійного проекту у двох примірниках.

Матеріали, подані на конкурс, мають бути виконані державною мовою комп'ютерним набором, шрифт Times New Roman, 14 розмір – основний текст, 12 розмір – додатковий текст, через 1 інтервал, на одному боці аркуша А4.

Організатори залишають за собою право розмішувати надіслані на конкурс матеріали у друкованих виданнях, на сайтах Фонду та партнерів проекту із обов'язковим зазначенням назви закладу чи організації, від яких надійшов благодійний проект, прізвища та імені керівника проекту.

Детальніше з інформацією про конкурс та новинами конкурсу можна ознайомитися на сайтах:

www.ukraine3000.org.ua, www.novi.org.ua.

*Консультації: (044) 467 67 80,
dobro@ukraine3000.org.ua.*

Матеріали для участі в конкурсі надсилайте на поштову адресу: а/с 75, м. Київ, 01012 (у двох примірниках) та електронну адресу: dobro@ukraine3000.org.ua у форматі *.doc з поміткою: „Конкурс благодійних проектів”.

Матеріали для участі у конкурсі обов'язково надсилаються у письмовому та електронному варіантах.

Катерина Ющенко
вручає нагороди
переможцям
і номінантам
конкурсів

21 травня 2009 року у Київській дитячій Академії мистецтв пройшов Національний Форум "Добро починається з тебе", в якому взяли участь понад 300 учасників проектів та представників урядових і громадських організацій. Під час Форуму були урочисто відзначені й нагороджені переможці конкурсів. Окрім дипломів та сертифікатів на грошові премії, переможцям у номінаціях "Соціальні проекти", "Екологічні проекти" та "Культурологічні проекти" були вручені сертифікати на отримання навчально-методичної літератури, подарунки, путівки до МДЦ "Артек" (25 путівок) та "Освітні фінансові сертифікати для підтримки соціально активної молоді України" для часткового відшкодування вартості навчання у вищому навчальному закладі "Національна академія управління" (всього 31 сертифікат на загальну суму 465 тисяч гривень).

Водночас Фонд "Україна 3000", розуміючи, що суспільного визнання потребують і ті, хто підтримує дитячі благодійні ініціативи, встановив у рамках проекту "Добро починається з тебе" Почесну відзнаку – "Сяйво Добра". Нею будуть відзначатися ті, хто на думку Фонду, зробив вагомий внесок у підтримку дитячих благодійних ініціатив.

У 2009 році номінантами відзнаки "Сяйво Добра" стали компанія "МакДональдз Юкрейн Лтд" і Кременчуцька загальноосвітня школа №12 Полтавської області.

Сьогодні, маючи двохрічний досвід реалізації благо-

дійного проекту "Добро починається з тебе", організатори переконані в його необхідності для нашого суспільства. Планується розширити масштаби проекту, впроваджувати нові форми роботи.

Спільно з Університетом менеджменту освіти Фонд "Україна 3000" працює над розробкою модуля "Благодійна діяльність", де будуть подані технології, методики і механізми створення та реалізації благодійних проектів. Модуль буде запропоновано до впровадження у навчальний процес лише після громадського обговорення на сайтах Фонду та Університету менеджменту освіти.

У серпні 2009 року Фонд оголосив про старт Третього Всеукраїнського конкурсу благодійних проектів "Добро починається з тебе" на 2009-2010 рр. З детальними умовами участі в конкурсі можна ознайомитися на сайтах: www.ukraine3000.org.ua, www.novi.org.ua.

Основними завданнями, визначеними на цей період є: розширення масштабів проекту, навчально-методичне забезпечення благодійної діяльності, поширення отриманого досвіду, подальша пропаганда та популяризація благодійництва серед українського суспільства, підтримка соціально-активної молоді.

Для виконання поставлених завдань Фонд шукає однодумців та партнерів серед педагогічної спільноти, ЗМІ, громадських організацій та державних установ, бізнесу та всіх небайдужих представників українського суспільства.

УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ

Другий Форум освітянських керівників відбудеться в Київському Будинку вчителя 20 листопада 2009 року. Запрошуємо до участі!

Гуртуймося навколо журналу – він рупор слова будь-кого з Вас, хто готовий, знає як і хоче реально допомагати країні, її школі!

Університет керівника школи – на сторінках журналу: відкритий віртуально-очний формат.

Нова форма підвищення кваліфікації – новий проект журналу та ЦППО АПН України. Підвищуйте власну кваліфікацію у зручних для Вас умовах!..... С.83

Управління
школою

ПІДГОТОВКА НОВОЇ ГЕНЕРАЦІЇ КЕРІВНИКІВ ШКІЛ

**ТАК Є
в чому суть проблеми**

Сьогодні поняття ефективного керування шкільним процесом безпосередньо асоціюється з особистістю директора школи та його діяльністю в усіх сферах суспільного життя. Стиль керівництва директора, його манера спілкування, суспільна поведінка, здатність запроваджувати позитивні зміни відображаються в атмосфері учнівського та вчительського колек-

тивів, культурі організації навчально-виховного процесу та загальній культурі школи.

Чи є достатнім у сучасних умовах рівень професіоналізму та лідерських якостей керівників навчальних закладів? Питання надто пряме, щоб не образити тих директорів, котрі мають хист до керівництва школою і їх зовнішні наміри – це стратегія розвитку школи. Однак проблема керівництва школою полягає в підготовці нової генерації

керівників навчальних закладів, для котрих це повинно бути професією.

Яким чином зараз відбувається підготовка і призначення директорів шкіл? У кожному управлінні (відділі) освіти є так званий „кадровий резерв”, у який записують кандидатів на посади директора та заступників. Для них періодично читають лекції, доводять певні новини з галузі, і так триває роками. Користі від такого навчання майбутніх директорів небагато. Окрім того, підбір кадрів на посади заступників директорів, а потім зарахування їх у „резерв” на посаду директора в більшості випадків не носить об’єктивного характеру.

Цілком зрозуміло, що не кожен хороший учитель може бути хорошим заступником директора, і не кожний хороший заступник директора може бути хорошим директором. Для кожної з цих категорій педагогів необхідні певні професійні якості, які, як правило, проявляються після призначення на посаду. І тоді стає зрозумілим, що дані кандидати не задовольняють вимог, які ставляться до керівників школи. Ось так школа починає жити під керівництвом звичайних „кадрів”, буденно виконуючи певні завдання, звітуючи про певні результати. Такий навчальний заклад не стає щасливим освітнім середовищем. Діти, батьки,

**Олександр
ОСТАПЧУК**

Начальник
управління освіти
Тернопільської
міської ради

вчителі не бачать в директорів лідера колективу, очікування, що покладаються на керівника, розчиняються в стандартних діях, адмініструванні завдяки „штампу і печатці”.

Відсутність здатності директорів запроваджувати зміни в шкільне життя, невміння створювати щодня „нову школу”, відокремленість адміністрації шкіл від учнівського самоврядування, віддаленість батьків від навчально-виховного процесу, відсутність подиху експерименту в навчанні — це найбільш різючі ознаки роботи в школах, де на місці директора — „не директор”.

ЧОМУ ТАК

у чому причини цієї проблеми

1. Помилка в роботі з „кадровим резервом” і наступне невміння директорів узяти на себе керівну роль, щоб змінити організаційну культуру шкіл, перетворює їх на звичайних адміністраторів, котрі не встигають за розробкою різноманітних проектів, інноваційними методами в навчальному процесі, заснуванням гарних традицій у школі. А недостатність фінансування освітньої галузі наносить „важкі рани” матеріально-технічному стану закладів освіти і, відповідно, ставить перед директором ряд проблем, у яких він постає радше господарником, аніж лідером в освіті. Однак і в таких умовах проростають достойні керівники, котрі вміють оперативно зреагувати, адекватно повести, коли академічні правила не діють.

2. Призначення директорів у багатьох випадках відбувається не через наявність у кандидатів лідерських якостей і педагогічної майстерності, а через приналежність до певних партій, організацій і т.п. Рідко таке призначення обґрунтоване і дасть керівника високого гатунку.

3. Причиною певної „засидженості” директорів без позитивних змін в освітньому процесі є відсутність механізму їх ротачії через 6-7 років роботи в одній школі (за виключенням директорів-творців авторських шкіл).

4. Ротачію директорів з користю для освітньої справи можна буде проводити після організації спеціальної підготовки вже нової генерації керівників шкіл.

ТАК МАЄ БУТИ

варіанти вирішення проблеми

Керівництво закладом має бути професією. Отже, директорів шкіл потрібно готувати у вищих педагогічних закладах або на факультеті керівників навчальних закладів при інституті підвищення кваліфікації вчителів чи інституті післядипломної педагогічної освіти. Вступати до таких закладів повинні педагоги зі стажем роботи не менше 5 років. Навчання може бути як за бюджетні кошти, так і за кошти осіб, котрі навчаються. Навчання заочне, дворічне, з тижневими практиками щосеместру під керівництвом директорів кращих шкіл міста чи району з наступним поданням характеристики кандидата на посаду керівника школи. Кандидати на навчання в „директорській майстерні” повинні обов’язково мати направлення від спільної комісії управління освіти та громадської ради з питань освіти. Це направлення буде свідомством наявності лідерського хисту в освітянській справі. Відбір кандидатів — обмежений (в залежності від потреб регіону). Такі випускники „школи керівників” будуть конкурентоздатні в галузі керівництва навчальними закладами. Коли вони займуть 30 відсотків директорських посад, між ними можна здійснювати ротачію після 6-7 років роботи в одній школі. Таким чином вони матимуть велику мотивацію виправдовувати очікування, покладені на них колективом.

БУДЕ ТАК

що конкретно пропонуємо

Нове покоління керівників закладів має бути належно підготовлене до реалій, що чекають їх на місці праці. Вони повинні володіти сучасними теоріями, якими потрібно керуватись у своїй практичній діяльності.

„Якщо керування освітою повинне залишитись професією у повному розумінні цього слова, то фахівці у цій галузі мусять володіти теоретичною базою, технічними навичками та здатністю здійснювати аналіз і самооаналіз — процес, коли знання, навички й досвід інтегруються” (Теодор Ковальський. Львів, 2003 р.).

ДИРЕКТОР НАШОЇ ШКОЛИ:

1. Веселий, життєрадісний, упевнений у собі.
2. Комунікабельний, часто з нами спілкується, ніколи не принижує і не ображає.
3. Двері його кабінету завжди нам відчинені.
4. Підтримує наші ідеї про цікаві заходи в школі та класі.
5. Не палить сам і сприяє викоріненню паління з суспільного життя.
6. Виступає перед нами на шотижневих шкільних лінійках.
7. Нагороджує різноманітними грамотами, подяками, призами за наші перемоги в змаганнях, олімпіадах, конкурсах.
8. Підтримує і сприяє організації в школі навчально-пізнавальних програм, проектів, позакласних заходів.
9. Пропагує здоровий спосіб життя.
10. Займається спортивними іграми зі школярами, вчителями, батьками.
11. Присутній на спортивних змаганнях, у яких ми беремо участь.
12. Уважний до кожного, часто допомагає вирішити наші особисті проблеми, проблеми в класі.
13. Турбується про те, щоб наша школа була чистою та гарною, щоб нам було у ній затишно.
14. Приходить до нас на уроки, заохочує до успішного навчання.
15. Завжди охайно одягнений.
16. Зустрічає нас зранку перед початком уроків.

Оцінка результатів:

при середньому балі

14-16 — загальна підтримка і любов вихованців;

12-13 — схвалення роботи директора, підтримка його намірів;

10-11 — задовільне керівництво школою;

9-10 — директору необхідно переглянути методи та форми роботи з колективом, краще розвинути концептуальні навички;

менше 8 — невідповідність займаних посаді.

Анкета складена за допомогою учнів шкіл м. Тернополя.

Отож шлях навчання й становлення нової генерації керівників загальноосвітніх навчальних закладів наступний:

1. Визначення необхідного кількісного складу слухачів „школи керівників” (можна враховувати „резерв” заступників директора).
2. Відкриття при інститутах підвищення кваліфікації вчителів відділення керівників навчальних закладів. Розробка програми навчання.
3. Відбір кандидатів для навчання у „школах керівників” за рекомендацією комісії управління освіти та громадської ради з питань освіти і вступним тестуванням в інституті. При отриманні рекомендації кандидат на навчання повинен знати про стратегічне бачення розвитку шкіл, орієнтуватись на прогресивний стиль керівництва та мати чітку картину формування культури школи, окрім того: обов'язкове знання іноземної мови та гра на музичному інструменті або висока майстерність у певному виді спорту. Такий аспект компетенції майбутнього керівника слугуватиме бонусом в утвердженні статусу професіонала.
4. Визначення керівників практики в системі навчання, використання в якості консультантів колишніх керівників навчальних закладів, котрі знаходяться на пенсії.
5. Громадські слухання освітянських проектів випускників „школи керівників”.
6. Після завершення навчання випускники „школи керівників” призначатимуться директорами навчальних закладів (або для початку — заступниками).
7. Проходження атестації через п'ять років роботи на керівній посаді, яка, окрім обов'язкових атрибутів атестації, затверджених Міністерством освіти і науки України, включатиме атестацію, що здійснюють учні школи (8–11-ті класи) за 16 пунктами (див. вріз).
8. Нове покоління таких директорів шкіл буде готове до переходу через 6-7 років в інші навчальні заклади, стверджуючи своєю працею зміни в освіті на краще.

НОВА ФОРМА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ:

УНІВЕРСИТЕТ КЕРІВНИКА
ШКОЛИ НА СТОРІНКАХ
ЖУРНАЛУ У ВІДКРИТОМУ
ВІРТУАЛЬНО-ОЧНОМУ ФОРМАТІ

Журнал пропонує своїм передплатникам (директорам, управлінцям, учителям) нову форму підвищення кваліфікації з 1 вересня 2009 року шляхом участі в роботі Університету керівника школи, який почне працювати на сторінках журналу у відкритому віртуально-очному форматі.

Викладачі цього університету – відомі вчені ЦППО УМО АПН України. На сторінках журналу Ви ознайомитеся з інструктивно-методичними матеріалами, підготовленими для Вас викладачами ЦППО разом з редакційним колективом нашого журналу, й почнете працювати з обраного Вами напрямку, а ми забезпечимо Вам інформаційний супровід індивідуального процесу підвищення Вашої кваліфікації. Вам залишиться прийти в ЦППО УМО лише для отримання свідоцтва державного зразка.

Актуальність пропонованих курсів зумовлена, з одного боку, недостатньою готовністю керівників навчальних закладів до управління ЗНЗ в сучасних умовах інформаційного суспільства та наявним рівнем їх професійно-управлінської культури. З іншого, неспроможністю надолужити це через постійний економічно-фінансовий дефіцит. Є й нагальна потреба громади в ефективній роботі українських шкіл, які напряму залежать від якості підготовки їх керівників. Тож курси, що пропонуються, розроблено для того, щоб надолужити зазначені прогалини.

Дистанційно-очна форма навчання з активним використанням не лише сучасних (Інтернет, e-mail), а й традиційних (фаховий журнал та поштовий зв'язок) форм інформаційного забезпечення, надає можливість керівникам навчальних закладів підвищувати кваліфікацію у вільний і зручний час без відриву від роботи.

Що ж це за курси? Про це Ви дізнаєтесь з матеріалу, що розміщений у Додатку №1, тоді як в основному тексті статті йтиметься про те, що треба робити, щоб стати їх слухачем.

Укладач
**Ольга
ВИГОВСЬКА**

Головний і науковий редактор журналу "Директор школи, ліцею, гімназії"

Віднині Ви можете підвищувати кваліфікацію в зручному для Вас режимі.

Ви можете стати слухачем курсів і отримати свідоцтво вже у 2009 році! (див. С. 86)

Додаток №1

ПРОГРАМА КУРСУ (Витяг)

Програма курсу розрахована на 72 години. Здійснюється навчання за навчально-тематичним планом підвищення кваліфікації, що є нормативним документом ЦППО УМО АПН України.

Навчаючись за даним курсом, слухач має унікальну можливість – самостійно обирати навчальні модулі і формувати індивідуальний навчальний план (Додатки № 3, № 4).

Структура навчально-тематичного плану цих курсів є блочно-модульною і включає *три блоки* навчальних модулів. **Блок соціально-гуманітарних модулів** і **блок професійно-орієнтованих та фахових модулів** розраховані на 54 години й опановуються дистанційно.

Блок заходів з організації, контролю та атестації проводиться однаково для всіх в очному форматі.

Навчання слухача на дистанційних етапах здійснюється ДЕРЖАВНИМ КОШТОМ, на очному етапі – проїзд і проживання здійснюються власним коштом.

ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ І СЛУХАЧІВ ТА ФОРМИ РОБОТИ ЖУРНАЛУ:

Викладачі курсів розробляють програми модулів згідно з навчальним планом, публікують у журналі і на сайті ЦППО весь інформаційно-супроводжувачий матеріал: завдання, інструкції, рекомендовану літературу та надають консультації й керують підготовкою атестаційної роботи слухачів. У цьому номері журналу читачі можуть ознайомитися з одним із варіантів плану щорічних експериментальних курсів (Додаток № 4).

Слухач самостійно опрацьовує весь навчальний план курсів, обирає тему атестаційної роботи з Програми курсів (див. модулі дистанційного етапу – Додатки № 3 і № 4) та, відповідно, наукового керівника, працює з рекомендованою літературою згідно з індивідуальним планом підвищення кваліфікації, отримує консультації викладачів у журнальному форматі та в онлайн режимі, атестується (або самоатестується) та заповнює пропонувані форми результатів тестування, готує атестаційну роботу у вигляді журнальної статті.

Журнал публікує список усіх зарахованих на курси, що є офіційним документом про зарахування слухачів; публікує весь інформаційно-супроводжувачий матеріал: програми модулів, завдання, інструкції, рекомендовану літературу; забезпечує інформаційний супровід індивідуального процесу підвищення кваліфікації слухачів курсів та друкує усі результати набуття нового досвіду слухачами, їх найкращі атестаційні роботи тощо.

Додаток №2

РЕЄСТРАЦІЙНА КАРТКА

1. Прізвище, ім'я, по-батькові слухача.
2. Число, місяць, рік народження.
3. Місце роботи.
4. Адреса:
робоча (індекс, тел/факс, E-mail, Web-сайт)
домашня (індекс, тел/факс, E-mail)
5. Посада та кількість років роботи на даній посаді.
6. Освіта, фах.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПЛАН

підвищення кваліфікації за дистанційно-очною формою навчання

Група _____
керівників ЗНЗ з інформаційного забезпечення управлінської діяльності

Тема атестаційної роботи _____
Науковий керівник _____

(П.І.Б., кафедра, посада)

ЩОБ СТАТИ СЛУХАЧЕМ

Вам необхідно зробити наступне:

Тим, хто не має доступу до мережі Інтернет

1. Вибрати з плану 5 модулів по 6 годин (загальна кількість годин в індивідуальному плані слухача складає 30 годин), тему атестаційної роботи та наукового керівника (Додатки № 3 і № 4).

2. Заповнити анкету самоатестування, яку буде надруковано в нашому Журналі (№1, 2010 рік).

3. Заповнити форму реєстрації та індивідуальний план (Додаток № 2) – і надіслати разом із копією квитанції про передплату на поточний рік журналу “Директор школи, ліцею, гімназії” та анкетою самоатестування на поштову адресу редакції журналу (01033, м. Київ-033, а/с 116).

Офіційним документом про зарахування на курси є публікація прізвища та посади слухача в наступному номері журналу, що формується за надісланими Вами реєстраційними картками.

4. Пройти протягом **6 місяців** етапи навчання відповідно до запропонованої програми курсів та розробленого Вами індивідуального плану і, як результат, підготувати атестаційну роботу (Додатки № 1, № 3, № 4).

5. Приїхати у Київ на 3 дні для участі (за Вашим бажанням і вибором) у необхідних для Вас майстрах-класах та у Заліковій сесії (три дні, 18 годин).

6. Отримати в ЦППО свідоцтво державного зразка.

Для користувачів мережі Інтернет

1. Вибрати з плану 5 модулів по 6 годин (загальна кількість годин в індивідуальному плані слухача складає 30 годин), тему атестаційної роботи та наукового керівника (Додатки № 3 і № 4).

2. Створити власну електронну скриньку на сайті www.google.com.ua.

3. Заповнити форму реєстрації та індивідуальний план (Додаток № 2) – і надіслати разом із копією квитанції про передплату на поточний рік журналу “Директор школи, ліцею, гімназії” (у форматі *.jpg або *.doc розміром до 100 kB) на електронну адресу журналу, а саме: director@oldbank.com.

4. Форму реєстрації та індивідуальний план (Додаток № 2) надіслати зі своєї новоствореної електронної скриньки на адресу kurs.cippe@gmail.com.

Після реєстрації Вам буде надіслано індивідуальний код та інструкцію для проходження **вхідного тестування**, яке відбується в онлайн режимі.

Офіційним документом про зарахування на курси є публікація прізвища та посади слухача в наступному номері журналу, що формується за надісланими Вами реєстраційними картками.

5. Пройти протягом **3 місяців** етапи навчання відповідно до запропонованої програми курсів та розробленого Вами індивідуального плану і, як результат, підготувати атестаційну роботу (Додатки № 1, № 3, № 4).

6. Приїхати у Київ на 3 дні для участі (за Вашим бажанням і вибором) у необхідних для Вас майстрах-класах та у Заліковій сесії (три дні, 18 годин).

7. Отримати в ЦППО свідоцтво державного зразка.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН підвищення кваліфікації директорів з/з та освітянських керівників

(експериментальний варіант для 2009 н.р.): витяг Дистанційний етап (15 вересня – 17 листопада)

№ з/п	Зміст	Вид занять і кількість годин						Викладачі
		Загальна кількість годин	Інструктивно-методичне заняття	Творчий майданчик	Консультації	Вхідний контроль	Поточний контроль	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
БЛОК ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ МОДУЛІВ (за вибором слухача обирається 5 модулів)								
1	Методологічні засади управління навчальними закладами	6		4	2			професор В.І. Маслов
2	Використання адаптивного менеджменту в управлінні загальною середньою освітою	6		4	2			професор Г.В. Єльнікова
3	Особистість управління: зміст і реалії розвитку	6		4	2			професор О.І. Бондарчук
4	Педагогічні технології гарантованого розвивального поступу навчального закладу	6		4	2			доцент О.І. Виговська
5	Інформаційно-методичне забезпечення підготовки вчителів-майстрів у шкільних умовах	6		4	2			доцент О.І. Виговська
6	Модернізація освіти в контексті економіки знань	6		4	2			професор В.І. Куценко
7	Нормативно-правове забезпечення навчальних закладів та освітніх установ	6		4	2			доцент Л.М. Тарусова
8	Зміст і структура системи інформаційного забезпечення управлінської діяльності	6		4	2			ст. викладач К.В. Гораш
9	Інноваційна педагогічна діяльність як гарант людського розвитку вчителя та учнів у шкільному навчально-виховному процесі	6		4	2			доцент О.І. Виговська
Усього		30 годин (5 модулів за вибором слухача)						

ПЛАН-ГРАФІК ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

№ п/п	Навчальні модулі	Вид діяльності	Кількість годин	Види контролю	Дата виконання
ДИСТАНЦІЙНИЙ ЕТАП					
Блок соціально-гуманітарних модулів			24		
1.	Дистанційне навчання: стан та перспективи	самостійна робота за планом	6	Тест 1 (онлайн)	
2.	Інноваційні підходи до управління закладами освіти в сучасних умовах	консультації вибір теми атестаційної роботи	6		
3.	Освіта дорослих в системі інтеграційних процесів		6		
4.	Освіта в умовах ринкової економіки		6		
	Вхідний контроль (поза сіткою годин)		2		
Блок професійно-орієнтованих модулів (модулі обирає слухач – див. додаток 3) Слухач виконує атестаційну роботу			30	Тест 2 (онлайн) Поточний контроль	20.10-16.11
ОЧНИЙ ЕТАП (18 -20 листопада)					
Блок заходів з організації, контролю та атестації			18		
1.	Конференція з обміну досвідом	– аудиторні заняття	4		18.11
2.	Візнє заняття	– допуск до атестації:	6		20.11
	Залік	– оцінка атестаційної роботи	2		18.11
3.	Вихідний контроль (поза сіткою годин)	рецензентом	2	Тест 3 (онлайн)	19.11
4.	Презентація атестаційних робіт	– комплексний залік	2		19.11
5.	Індивідуальні консультації та майстер-класи (за потребою та вибором слухача)	– захист атестаційної роботи	2		18.11
Усього годин			72		

ЯКЩО ВИ МАЄТЕ ДОСТУП ДО МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ,

Ви можете стати слухачем курсів підвищення кваліфікації і отримати свідоцтво вже у 2009 році!

В якості експерименту цьогорічний пілотний варіант курсів підвищення кваліфікації буде проходити повністю в електронному форматі з 15 вересня по 20 листопада 2009 року.

Якщо Ви бажаєте взяти участь у проекті, то для зарахування на курси підвищення кваліфікації Вам потрібно заповнити Форму реєстрації та індивідуальний план і надіслати на електронну адресу ЦППО, а також на адресу нашого журналу (разом із копією квитанції про передплату на поточний рік журналу “Директор школи, ліцею, гімназії”) до 15 вересня 2009 р. (див. перші 4 пункти Інструкції для користувачів мережі Інтернет на С. 85)

Для цьогорічного пілотного варіанту цих курсів, реєстрація їх слухачів відбуватиметься на сайті ЦППО.

Після реєстрації Вам буде надіслано індивідуальний код та інструкцію для проходження вхідного тестування, яке відбуватиметься з 15 вересня по 01 жовтня 2009 р. в онлайн режимі.

Одним із пріоритетних завдань курсів підвищення кваліфікації керівників загальноосвітніх навчальних закладів є формування у них готовності до активної самостійної навчальної діяльності під час і після курсового періоду. На пропонованих курсах створено виняткову можливість для самостійної роботи слухачів.

Слухач курсу повинен навчитися:

- застосовувати отримані знання в управлінні навчальним закладом;
- здійснювати самоаналіз готовності до активного використання традиційних і нових форм інформаційного забезпечення;
- користуватися основними сервісами Інтернету та ресурсами (за наявності доступу до мережі Інтернет), або альтернативними пошуково-інформаційними системами у паперовому (тобто традиційному) форматі;
- практично користуватись Банком освітніх інновацій АПН України;
- працювати з інформаційними джерелами в традиційних формах та онлайн режимі, вирізняти серед різновидів преси як джерела інформаційного шуму, так і джерела наукового та розвивального характеру;
- реально сприяти підготовці для своєї школи вчителів-майстрів педагогічної справи;
- забезпечувати якість навчально-виховного процесу відповідно до місії та завдань української школи.

СПІВПРАЦЯ НАУКОВИХ УСТАНОВ АКАДЕМІЇ ПЕДА- ГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ З УКРАЇНСЬКОЮ ОСВІТОЮ ЗАРУБІЖЖЯ

Управління
школою

Важливим напрямом міжнародної діяльності наукових установ АПН України є налагодження співпраці з українською освітою зарубіжжя на виконання загальнодержавного документа – Національної програми „Закордонне українство” на період до 2010 року (див. також вріз на С. 89).

З 2006 року в Інституті педагогіки Академії педагогічних наук функціонує структурний підрозділ – лабораторія української словесності в школах національних меншин і діаспори, одним із завдань якої є ознайомлення зі станом вивчення і викладання української мови в школах діаспори й надання їм допомоги.

Інститут соціальної та політичної психології активно співпрацює з українською діаспорою в Швеції, зокрема з Союзом українок Скандинавії (центральний осередок у Стокгольмі).

У межах вивчення чинників, що допомагають самоорганізуватися етнічній громаді на чужій землі, проведено дослідження особливостей мотивації політичного вибору українців, які мешкають за кордоном. На фоні важливих політичних подій, які відбулись і продовжують відбуватися в Україні (президентські,

парламентські вибори), спостерігається посилення усвідомлення образу „ми – українці”. У цьому процесі активну участь беруть громадські об’єднання, які є на території Швеції. Причому політично активними членами громади стають мігранти, які до цього часу не були навіть її членами.

Аналіз результатів дослідження, проведеного 26 березня 2006 року при Посольстві України в Королівстві Швеція, показує, що основним мотивом політичного вибору мігрантів виступає етнічна ідентифікація. Серед відповідей на запитання „Чому ви берете участь у голосуванні до парламентських виборів” переважали такі: „мене турбує все, що відбувається в Україні”, „я – українець, і цим все сказано” (71,64% опитаних). Особливо це стосується чоловіків-мігрантів, саме вони мають загострену потребу єдності, відчуття згуртованості, етнічної належності.

Психологічним механізмом, який визначає характер політичного вибору жінок, виступає сімейний вибір –

**Параска
ДОЦЕНКО**

Начальник відділу міжнародних зв’язків АПН України

опора на конкретні почуття (турбує доля рідних, які живуть в Україні, їхніх дітей, власна доля).

Аналіз вікових відмінностей мотивації політичного вибору показує, що молодь, яка бере участь у голосуванні, не спирається на мотив етнічної приналежності, який стає провідним для людей середнього віку. Для мігрантів старшої вікової групи пріоритетними є соціально-психологічна стабільність, збалансованість дій політиків, тому що це дає відчуття безпеки, спокою, впевненості, створює оптимальні умови для повноцінного життя українців. Загалом, виборцями діаспори презентуються очікування, пов'язані з питаннями національних традицій, певних зрушень і кроків, скерованих на повноцінне представлення України в міжнародному просторі.

Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України підтримує науково-творчі зв'язки з науково-дослідним інститутом з проблем етнології у м. Едмонт. Зокрема здійснюється плідний обмін інформацією щодо психологічних проблем етнокультурного життя української діаспори. Встановлено творчі зв'язки з пізнавально-спортивним рухом „пластунів”. Подібні зв'язки підтримуються з українськими організаціями США, в тому числі міста Чикаго, де активно діє товариство української мови, очолюване подружжям Бондаруків. Спільно було видано наукову монографію В.Т. Куєвди „Міфологічні джерела етнокультурної моделі: психологічний аспект”.

За психологічного супроводу Інституту виконано авторський проект журналіста Миколи Хрієнка „Українці за Уралом”. Це наполеглива спроба вивчити і зібрати різнопланові матеріали про життя нинішніх українців на території Російської Федерації від Уральського хребта до берегів Тихого й Північного Льодовитого океанів. Кінцевою метою проекту є випуск документальної книги „Українці за Уралом на початку ХХІ століття”, демонстрація фотовиставки „Дорога від Уралу до мису Дежньова”, а також

експозиції в Києві, Москві та фотовиставки „Відродження православних храмів, православної віри і духовності в Росії”.

Інститут спеціальної педагогіки підтримує тісні зв'язки з Українським центром ресурсів та розвитку Коледжу Грента Мак-Юена Провінції Альберта, Канада. Співпрацю, що здійснюється за кількома напрямками, започатковано у 2001 році після укладення відповідної угоди з Університетом Альберти та Коледжем Грента Мак-Юена. Зокрема здійснюється програма стажування українських та канадських молодих учених, які працюють у галузі спеціальної педагогіки. Стажування аспірантів передбачає ознайомлення українських науковців з канадською системою освіти, особливостями діяльності закладів різного підпорядкування. Вже пройшли стажування 6 аспірантів Інституту та 1 аспірантка Університету Альберти.

Створено Канадсько-українську дослідницьку групу (CURT), яка опікується проведенням спільних наукових досліджень у галузі спеціальної педагогіки. Розпочато роботу зі створення українсько-канадського електронного журналу, в якому планується розміщення публікацій українських та канадських науковців з найактуальніших проблем сучасної спеціальної педагогіки і психології. Українськими та канадськими вченими проведено спільні наукові дослідження, зокрема з таких складних проблем, як інклюзивне навчання та білінгвістична комунікація. Відповідно до програми проекту в експериментальних навчальних закладах міст Білої Церкви, Запоріжжя, Дніпропетровська, Львова, Севастополя проведено експериментально-соціологічне дослідження „Школа для всіх”, метою якого було вивчення ставлення інклюзивного навчання учасників освітнього процесу (педагогічної, батьківської та учнівської громад). Дослідженням було охоплено близько 7 тисяч учнів, 5 тисяч батьків, шестисот педагогів.

Перспективним напрямом роботи Канадсько-української дослідниць-

кої групи є ознайомлення з інноваційними педагогічними технологіями завдяки реалізації проекту перекладів „Ластівка” – електронна розсилка наукових статей канадських авторів на адреси українських фахівців зі спеціальної педагогіки, що містяться в спеціально створеній базі даних. Важливим є обмін досвідом канадських і українських фахівців, а також участь у круглих столах, конференціях, on-line конференціях.

Після укладення відповідної угоди з канадським Центром вивчення глухоти (м. Калгарі) проводяться спільні наукові дослідження з проблем жестової мови. Майже чотирьохрічна робота українських і канадських учених над проектною пропозицією до Канадської Агенції з міжнародного розвитку успішно завершилася прийняттям рішення про проведення в Україні масштабного проекту „Інклюзивна освіта для дітей з особливостями психофізичного розвитку в Україні”, який стартує у червні цього року.

Новий час вимагає більшого: потребує подальшого розгортання співпраці з українською освітою зарубіжжя; створення і реалізація спільних наукових, освітніх і культурних проєктів і програм у галузі українознавства з відповідними українськими інституціями за кордоном; підтримка національних пропозицій представників зарубіжних наукових і освітніх центрів щодо спільної науково-освітньої діяльності.

- Для популяризації діяльності **Університету менеджменту освіти** відповідна інформація розміщується на сайті української діаспори. Проведено попередні зустрічі для вирішення питань налагодження співпраці з відповідними інституціями української діаспори. Вивчається можливість надання освітніх послуг – підвищення кваліфікації та перепідготовка керівних кадрів освіти української діаспори в Іспанії та Італії. Зокрема, готується до підписання проект угоди про співпрацю з метою підготовки фахівців за кваліфікаційним рівнем магістра з переважним використанням дистанційного навчання.

Продовжено договір про спільну діяльність Університету з представництвом української діаспори Республіки Казахстан з питань підвищення кваліфікації фахівців – представників української діаспори.

- Про результати своїх досліджень з освітньо-виховної роботи шоразу доповідають на міжнародних форумах науковці **Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих**, зокрема на третьому та четвертому Всесвітньому форумі українців представлени доповіді „Національна освіта: єдність традицій та інновацій”, „Світоглядно-філософські засади реформування сучасної освітньо-виховної системи України”.

До планів роботи Інституту включено питання вивчення досвіду збереження українцями своєї етнонаціональної культури в умовах іншомовного середовища Австралії, Бразилії, розроблення програми, посібників і хрестоматії з українознавства для шкіл зарубіжжя, направлення наукових праць до зарубіжних журналів освіти „Рідна школа” в Нью-Йорку, „Відгукніться” в Канаді, шефство над українськими недільними школами зарубіжжя.

- Системною є співпраця **Інституту проблем виховання АПН України** з українською освітою зарубіжжя. Це проведення тренінгів для соціальних педагогів і соціальних працівників української діаспори на тему „Організація змістовного дозвілля дітей та молоді за місцем проживання”, участь у міжнародних конференціях для української діаспори, зокрема у Казахстані, присвяченій вихованню духовності молодого покоління українців, за підтримки Президента країни.

- **Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського** проводить активну роботу з українською діаспорою, завдяки якій бібліотеці подаровано вченими, педагогами, відомими письменниками української діаспори з різних країн світу чимало книг, підручників та періодичних видань, що вийшли в США, Канаді, Австралії та інших країнах. До фондів бібліотеки надійшло понад 6000 видань. Свої колекції передали: відома українська письменниця Докія Гуменюк; відомий історик, професор Радгеського університету США Тарас Гунчак; доктор політології, полковник армії США у відставці Степан Олійник; відомий український поет, літературознавець з Канади, професор Яр Славутич; завідувачий відділом україністики бібліотеки Конгресу США Святослав Караванський; вдова українського письменника, педагога з Канади Івана Боднарука; відомий український поет, письменник із США Юрій Тарнавський; патріот України з Канади Дмитро Гулей; видавництво „Смолоскип” ім. В. Симоненка з США; Шкільна Рада з Америки, президентом якої є Євген Федоренко – іноземний член АПН України; Шкільна Рада Австралії та багато інших.

Бібліотека проводить численні заходи з метою висвітлення педагогічної, наукової й громадської діяльності Івана Боднарука, Тараса Гунчака, Степана Олійника, творчості Докії Гуменної, Юрія Тарнавського, Яра Славутича, Романа Рахманського.

Управління
школою

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ПЕДАГОГА

Нова модель освіти в Україні покликана переорієнтувати навчально-виховний процес на становлення духовно здорової творчої особистості, здатної продуктивно мислити, вирішувати проблеми сьогодення й майбутнього.

Важливим моментом підвищення якості освіти є рівень професійної компетентності вчителя, який повинен знаходитись у постійному неперервному розвитку. Цей розвиток може бути забезпечений у

випадку переходу науково-методичної роботи на нову парадигму, яка забезпечить цілеспрямоване, неперервне, особистісно орієнтовне підвищення професійної майстерності педагога.

Головною метою підвищення кваліфікації кадрів є підготовка конкурентоспроможних педагогів, створення реальних можливостей для розвитку їхніх творчих здібностей, стимулювання осо-

бистісних потреб, передусім, потреб у постійному саморозвитку; методологічна переорієнтація процесу навчання на розвиток особистості учня, формування його основних компетенцій. Їх розвиток забезпечується за допомогою вчителя, який не тільки добре володіє матеріалом програми, методикою викладання, а й інформацією щодо розвитку освіти, новітніми технологіями, умінням орієнтуватися в інформаційному просторі й бути цікавим для учнів.

В умовах глобалізації, трансформаційних процесів, неперервної інформаційної змінності, оновлення наукових теорій і способів освоєння їх практикою система підвищення професійної майстерності педагога вимагає нових досліджень. Сьогодні є актуальним озброєння вчителів знаннями й уміннями організації інноваційної діяльності, дослідно-експериментальної роботи, створення авторських програм, розробки й апробації підручни-

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях приділяється значна увага проблемам підвищення професійної майстерності педагога (М. Поташник, Т. Шамова, Т. Паніна, І. Зязюн, Н. Нічкало, В. Олійник, С. Сисоєва, Л. Даниленко, Т. Сущенко).

Олександр ПЕРЕХЕЙДА

Директор
гімназії „Ерудит”
м. Києва, вчитель
вищої категорії,
вчитель-методист,
відмінник освіти
України

ків і посібників, упровадження інформаційно-комунікаційних технологій, проектування сучасних форм навчально-виховного процесу, підвищення рівня методичної й психолого-педагогічної підготовки.

Потреба в підвищенні кваліфікації та розвитку професійної майстерності виникає тоді, коли ставляться нові вимоги та змінюється характер діяльності педагога.

Підвищення професійної майстерності педагогів передбачає використання як *стабільних традиційних форм науково-методичної роботи* (проблемно-діяльнісні ігри, соціально-психологічні ігри, засідання предметних кафедр, обговорення й прийняття рішень педрадою з методичних питань), так і створення *тимчасових творчих колективів*, авторських майстерень, проблемних курсів, навчання в малих групах та індивідуальне консультування.

Дослідно-експериментальна робота, спрямована на розв'язання актуальних проблем у навчальному закладі, передбачає *проблемно-орієнтоване підвищення професійної компетентності педагогів* (див. *вріз на цій сторінці*).

Навчально-методичний супровід підвищення професійної майстерності педагогів представляє спеціально організований процес взаємодії між суб'єктами освітньої діяльності, в результаті якого кожен педагог отримує кваліфікаційну допомогу в побудові свого орієнтаційного поля розвитку, а також

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ПЕДАГОГА

- **Експертиза освітніх проєктів** активно сприяє мотивації педагогів до професійного самовдосконалення. У ході експертних процедур матеріалів учителів, які агестуються або беруть участь у конкурсах, глибоко аналізується практична діяльність педагогів, володіння ними теоретичним матеріалом. У ході такої експертизи за допомогою раніше сформованих критеріїв оцінюється результативність педагогічної діяльності. Результатом експертизи освітнього проєкту є визначення освітньої ідеї проєкту, прогнозування очікуваних результатів і перспективного застосування.

У ході експертизи використовуються різноманітні діагностичні методи, методи статистики й математичного аналізу, метод групових експертних оцінок, інформаційні технології.

Практика показує, що робота такого виду розвиває дух творчості, новаторства серед педагогів, дає якісний стрибок і переход на новий рівень діяльності для всіх учасників педагогічної експертизи як способу підвищення кваліфікації.

- **Методичний сервіс** покликаний виконувати як інформаційно-аналітичні, так і регулятивно-корекційні функції. Це комплекс адресних, диференційованих методичних послуг, які надаються за запитом суб'єкта системи освіти або з ініціативи навчального закладу.

Зміст методичного сервісу складають такі види методичних послуг: інформаційні, навчально-методичні, науково-методичні, організаційно-методичні, соціально-психологічні, експертно-аналітичні, а також ресурсного забезпечення.

Упровадження методичного сервісу в практику методичної роботи забезпечує вільний вибір учителями засобів, форм і методів навчання, опанування навичками розв'язання професійних проблем, розвиток здатності ставити перед собою освітні проблеми та знаходити шляхи їх розв'язання.

- **Мережева взаємодія** – форма побудови системи підвищення професійної майстерності педагогічних кадрів шляхом створення мережових структур педагогічної освіти.

Освітня мережа – це сукупність суб'єктів освітньої діяльності, які надають один одному свої освітні ресурси з метою підвищення результативності й якості освіти.

В основу побудови мережевої взаємодії покладені андрагогічні принципи: самостійності, рефлексивності, співробітництва, індивідуалізації, взаємозв'язку теорії й практики.

Побудова системи підвищення професійної майстерності шляхом мережевої взаємодії носить циклічний характер і проходить через ряд етапів. Початковим етапом є створення Центру освітніх ініціатив (далі – Центр), який виступає ініціатором розробки різноманітних програм підвищення кваліфікації педагогів (педагогічний університет, інститут підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, районний науково-методичний центр).

На другому етапі проводиться пошук потенційних партнерів Центру (виявлення освітніх закладів, окремих педагогів, які мають інноваційні розробки). *Третій етап* – початок взаємодії Центру з партнерами (визначення характеру й форм взаємодії, розробка освітніх проєктів, мережових дослідницьких програм, створення асоціацій, інформування учасників про умови участі в освітніх проєктах та програмах, укладання угод про співробітництво, систематизація інформації про освітні заклади та окремих педагогів, які мають інноваційні розробки). *На четвертому етапі* розпочинаються взаємодія Центру і його партнерів (розробка партнерами особистих програм, проєктів за участю Центру, відкриття дослідно-експериментальних майданчиків на базі навчальних закладів).

Важливим етапом є *франчайзинг*, що означає успішну справу з відпрацьованою технологією, брендом, рекламою, фірмовим стилем.

Доробок одного навчального закладу використовує інший навчальний заклад, при цьому може апробувати його, рекламувати й транслювати свій досвід у рамках діяльності динамічної мережі в формі проєкту [5].

Заключний етап – це розширення мережі за рахунок залучення нових учасників Центром і його партнерами (інформування педагогічної громадськості про успіхи мережевої взаємодії, проведення науково-практичних конференцій, педагогічних читань, видання збірників) [4].

Управління школою

психолого-педагогічну підтримку. Змістом навчально-методичного супроводу є:

- модульні освітні програми, які включають теоретичний, практичний і консультативний модулі;
- персональні електронні навчально-методичні матеріали;

Інтерактивні технології на уроці історії

Організація гарячого харчування у гімназії

Хореографічна студія „Ритми планети”

- завдання для самостійної роботи;
- інформаційно-методичні матеріали;
- нормативні документи [4].

Організація мережевої взаємодії як принципово нової форми підвищення професійної майстерності педагогів дозволяє адаптувати зміст навчального матеріалу специфіці діяльності окремої школи, конкретного вчителя, відповідно до напрямів інноваційного розвитку системи освіти.

Ще один спосіб ефективного реформування освіти – це впровадження технологій **дистанційного навчання**. Дистанційне навчання – це синтетична, інтегральна, гуманістична форма навчання, яка базується на використанні широкого спектра традиційних і нових інформаційних технологій та їх технічних засобів, які використовуються для трансформації навчального матеріалу, його самостійного вивчення, організації ділового обміну між викладачем та тим, хто навчається, за умови, що процес навчання індивідуальний до їх розташування в просторі та часі, а також до конкретного навчального закладу. Специфікою дистанційного навчання є наявність середовища або засобів, за допомогою яких відбувається спілкування викладача і тих, хто навчається. Під інформаційно-навчальним середовищем дистанційного навчання розуміється сукупність системно організованого, розподіленого забезпечення засобів передачі даних, інформаційних ресурсів, протоколів взаємодії, апаратно-програмованого й організаційно-методичного забезпечення, зорієнтованого на задоволення освітніх потреб користувачів.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій у закладах післядипломної освіти забезпечує нові можливості подання навчального матеріалу, стимулює слухачів до активної навчальної діяльності, надає можливість для кожного педагога реалізувати свою, сформовану відпо-

відно до індивідуальних особливостей і вимог, траєкторію навчання. Разом із тим, застосування інформаційно-комунікаційних технологій у системі післядипломної освіти може бути ефективним лише за умови розробки науково-обгрунтованої технології навчання як суб'єкта навчання, так і навчального закладу в цілому. Поряд з проблемою модернізації матеріальної частини навчального середовища, виникає проблема необхідності суттєвої модернізації (науково обгрунтованої і педагогічно доцільної) організаційних форм навчання, оскільки традиційна організація навчання вже не забезпечує виконання сучасних вимог до процесу та результатів навчання.

Професійна компетентність, професіоналізм педагога сьогодні неможливі без складових, пов'язаних із інформаційно-комунікаційними технологіями.

Безперервне навчання вчителів, яке сьогодні є необхідністю, підвищення педагогічної майстерності неможливе без наявності в педагогів достатнього рівня володіння програмно-апаратними засобами, умінь використання сервісів мережі Інтернет для пошуку інформації [5].

Дистанційне навчання в загальній системі підвищення кваліфікації дає змогу: дати вчителю можливість професійного вдосконалення без відриву від основної діяльності й отримання посвідчення прийнятого зразка про підвищення кваліфікації; індивідуалізувати процес навчання з орієнтацією на можливості та рівень професіоналізму вчителя, умови його педагогічної діяльності; зробити процес підвищення кваліфікації більш відкритим, безперервним і гнучким (вільне зарахування на курси, вибір індивідуальних програм, термінів і темп підвищення кваліфікації тощо); знівелювати можливостями для підвищення кваліфікації педагогічних працівників з територій, близьких до науково-методичних центрів, і на периферії;

Педагогічна рада, березень 2009

Марія Усатенко, учениця 10 класу гімназії „Ерудит”, посіла I місце на II етапі Всеукраїнського конкурсу науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН „Дослідник” (ліворуч); **Катерина Омельчук**, учениця 10 класу гімназії „Ерудит”, посіла I місце на районному етапі VI Миського конкурсу юних поетів „Поетична весна” (праворуч).

Від імені гімназії „Ерудит” нагороджується вчитель німецької мови **Зайчикова Л.С.** „за професійну майстерність, творчий неспокій і оптимізм у справі навчання та виховання гімназистів”

КРЕДИТНО-MOДУЛЬНА СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Серед усіх форм підвищення професійної майстерності педагога на сучасному етапі набула найбільшого поширення *кредитно-модульна система* організації навчально-виховного процесу. Запровадженню такої форми навчання сприяє поєднання традиційних методів навчання з нетрадиційними навчально-змістовними модулями.

Кредитно-модульна система організації навчально-виховного процесу – це модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів) [7]. Характерними дидактичними вимогами до організації кредитно-модульної форми навчання є:

- раціональне поєднання фронтальних, колективних та індивідуальних форм організації навчання за провідної ролі колективних форм (фронтальні – лекції, конференції; колективні – семінари, практичні, групові заняття, лабораторні роботи, круглі столи, майстер-класи, тренінги; індивідуальні – консультації, курсові роботи, конкурси, олімпіади, стажування, педагогічна практика, навчальна практика, дистанційні курси (самонавчання));
- забезпечення широкого інформування слухачів щодо суті кредитно-модульної технології навчання та можливостей впливу на організацію навчального процесу всіх його учасників (розробка освітніх стандартів, забезпечення доступу учасників навчально-виховного процесу, навчальних планів і робочих програм, створення інформаційно-освітнього середовища);
- використання інформаційно-комп'ютерних технологій як обов'язкових засобів сучасного процесу навчання (проведення електронних конференцій і семінарів, зокрема відеоконференцій, використання педагогічних програмних засобів, підручників, глобальних інформаційних мереж у науково-дослідницькій роботі, створення й використання електронного тестування, автоматизованих систем управління навчальним процесом);
- ефективне функціонування дистанційної форми навчання (характерними ознаками якого є гнучкість, модульність, економічна ефективність, нова роль викладача, спеціалізований контроль якості освіти, використання спеціалізованих технологій і засобів навчання);
- збільшення обсягу самостійної роботи та проведення контролю за нею на якісно новому рівні (використання в навчальному процесі індивідуальних навчально-дослідницьких завдань, запровадження проектної діяльності, самостійне виконання змістовного модуля з подальшою оцінкою його виконання, написання курсової роботи та її захист).

Індивідуальний навчальний план слухача курсів підвищення кваліфікації за кредитно-модульною системою навчання складається з різних змістовних модулів. Основні й спеціалізовані модулі спрямовані на набуття, розширення й поглиблення знань; підтримуючі – як ті, що розвивають методологічні компетенції; організаційно-комунікаційні спрямовані на самонавчання й самоорганізацію, переносні – як такі, що забезпечують перенесення знань на практику [6].

Навчання за кредитно-модульною формою завершується виконанням і захистом випускної роботи, імпровізацією або захистом індивідуального чи групового проекту (див. також вірзи на С. 95, 96)

гранично скоротити витрати на підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Не менш важливою є та обставина, що таке навчання дозволяє враховувати типові особливості педагогів під час підвищення їх кваліфікації, а саме: основним видом діяльності для вчителя є професійно-педагогічна діяльність, навчання ж виступає в ролі допоміжної діяльності, яка має забезпечувати ефективність основної; пізнавальні інтереси вчителя концентруються навколо його потреб щодо осмислення різноманітних явищ навколишньої дійсності та професійної діяльності, власного досвіду, формування власної позиції щодо позиції інших; здатності використовувати одержані знання в практичній діяльності тощо; прагнення вчителів (тобто суб'єктів трудової діяльності) бути і суб'єктами навчання (але аж ніяк не об'єктами впливів викладачів); основним принципом навчання дорослих (учителів) є концептуальний, а не функціональний розвиток особистості (тобто узагальнення і систематизація практичних знань та розвиток гнучкості мислення, засвоєння методології розв'язання професійних задач). Основою дистанційного навчання є цілеспрямована та контрольована інтенсивна праця того, хто навчається, у зручному для нього місці, у зручний для нього час, за індивідуальним розкладом, користуючись при цьому комплектом спе-

ціальних засобів навчання та маючи узгоджену можливість контакту з викладачем за допомогою таких засобів телекомунікації:

- відеоконференцій, які дозволяють передавати звук і зображення;
- електронної пошти (E-mail);
- тематичних розсилок, електронних журналів, конференцій Usenet;
- Веб-форумів;
- Веб-сервіса: веб-конференції, дошки оголошень, реєстраційної форми, тестів, лічильників й інших пристосувань на сайтах;
- Chat – листування в режимі реального часу;
- ICQ – системи для оперативного спілкування (Інтернет-пейджера);
- WWW – навігації в мережі Інтернет;
- активних каналів для підписки на веб-сайти;
- факсимільних послуг в Інтернеті;
- IP-телефонії в Інтернеті;
- FTP-серверів і файлових архівів;
- мобільного Інтернету (доступу в Інтернет за допомогою мобільного телефону).

Існують різні моделі дистанційного навчання. Наприклад, модель „самостійне навчання”, яка звільняє слухачів від необхідності знаходитися у визначеному місці у визначений час. Слухачі отримують доступ до комплексу матеріалів, який містить детальну програму та виклад змісту курсу, можливість звертатися до співробітника інституту, який здійснює керівництво, відповідає на запитання й оцінює роботу. Існує також модель „відкрите навчання плюс аудиторія”, яка передбачає

ВИХІДНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПОЗИЦІЇ

проектного навчання:

- принцип гуманізму; у центрі уваги – особистість, розвиток її творчих здібностей;
- освітній процес характеризується не як логіка навчального предмета, а як логіка діяльності, що має особистісний зміст для людини; це підвищує її мотивацію в навчанні;
- індивідуальний темп роботи над проектом забезпечує досягнення кожною особистістю певного рівня розвитку;
- комплексний підхід до розробки навчальних проектів сприяє збалансованому розвитку основних фізіологічних і психічних функцій особистості;
- глибоке усвідомлене засвоєння базових знань забезпечується за рахунок їх універсального використання в різних ситуаціях [12].

ОБОВ'ЯЗКОВІ КРИТЕРІАЛЬНІ ВИМОГИ

проектування:

- наявність освітньої проблеми, складність та актуальність якої відповідає навчальним запитам, життєвим потребам, інтересам та віковим особливостям учасників проекту;
- практична, теоретична, пізнавальна значущість прогнозованих результатів;
- дослідницький характер пошуку шляхів розв'язання проблеми;
- структурування діяльності відповідно до стадій проектування;
- „продуктивність” проекту: якщо це теоретична проблема, то конкретне її рішення, якщо практична – конкретний результат упровадження;
- педагогічна цінність діяльності (знання, вміння, навички тощо) [13].

ТЕХНОЛОГІЧНА СХЕМА

поетапної організації роботи вчителя над проектом:

1. Підготовчий етап (визначення теми і мети проекту, обговорення проблеми, висунення гіпотези).
2. Планування (визначення джерел, засобів збирання, методів аналізу інформації, способів надання результатів; встановлення критеріїв оцінювання результатів процесу).
3. Дослідження, спостереження, робота з інформаційними ресурсами, анкетування, експеримент).
4. Аналіз інформації, підбиття підсумків, формування висновків.
5. Оцінювання результатів і процесу дослідження за встановленими критеріями.
6. Творчий звіт, презентація отриманих результатів.

МЕТОД ПРОЕКТІВ

Сьогодні метод проектів вважають одним із найперспективніших методів навчання, який створює всі можливості для впровадження інтерактивних форм навчання й викладання. Участь у проектній діяльності забезпечує самореалізацію педагога, розкриття інтелектуального потенціалу, здатності здійснювати творчий процес, запроваджувати новаторські ідеї в практику. Метод проектів — це освітня технологія, спрямована на здобуття знань людиною в тісному зв'язку з реальною життєвою практикою, формування в неї специфічних умінь і навичок завдяки системній організації проблемно-орієнтованого пошуку.

Проектна технологія передбачає системне й послідовне моделювання вирішення проблемних ситуацій, які потребують від учасників навчального процесу пошукових зусиль, спрямованих на дослідження та розробку оптимальних шляхів створення проектів, їх неодмінний захист і аналіз результатів.

Мета проектного навчання полягає у створенні комфортних умов для розкриття особистісно орієнтованих здібностей людини. Метод проектів припускає розв'язання певної проблеми, яка передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого — інтегрування знань і вмінь з різних галузей науки, техніки, творчих галузей.

Основною метою використання методу проектів у підвищенні професійної майстерності педагога є самостійне усвідомлення вчителем сутності та можливостей організації проектної діяльності учнів у навчально-виховному процесі, здобуття педагогами нових знань, умінь і навичок з інформаційно-комунікаційних технологій та оновлення знань з методики навчання предмету. Матеріалізованим продуктом проектування є методичний проект, що визнається як самостійно прийняте вчителями розгорнуте розв'язання проблеми у вигляді: конспекту уроку, дидактичних матеріалів, створених у програмах масового призначення: Word, Excel, та мультимедійної підтримки уроку, розробленої за допомогою програми Power Point або Publisher.

У проектному навчанні використовують різні форми здобуття знань. Провідною серед них є імітаційна гра, що є природною формою занурення людини в реальну чи уявну дійсність з метою її вивчення, висловлення власної точки зору, прояву творчості, активності, самостійності, самореалізації. Така гра несе в собі функції: психологічні, що знімають напругу та сприяють емоційній розрядці; психотерапевтичні, які допомагають дитині змінити ставлення до себе й інших, способи спілкування, психічне самопочуття; технологічні, що дають змогу частково вивести мислення з раціональної сфери у сферу фантазії, яка перетворює мрії на реальну дійсність.

Результатами проектного навчання є:

- навички самостійного одержання знань з різних джерел;
- уміння користуватися цими знаннями для розв'язання нових пізнавальних і практичних завдань;
- рівень комунікативних умінь;
- навички дослідницької роботи (виявлення проблем, переробка інформації, спостереження, експеримент, аналіз, побудова гіпотез, узагальнення);
- розвиток аналітичного мислення.

Завдяки запровадженню проектної діяльності значно зростають показники готовності вчителя до дослідницької діяльності, його бажання вдосконалювати свою майстерність на основі інноваційної роботи, уміння теоретично обґрунтувати свої практичні дослідження та розробляти до них методичне забезпечення. Діяльність педагога над проектом супроводжується народженням і плеканням творчої ініціативи, зростанням відповідальності, публічної рефлексії.

використання друкованого викладу курсу й інших засобів (наприклад, відеозаписів або комп'ютерних дисків), що дають змогу слухачам вивчати курс у найбільш прийнятному для нього темпі, у поєднанні з інтерактивними, телекомунікаційними технологіями для організації спілкування слухачів усередині дистанційної групи (див. врізи на С. 97-99).

Педагогічна технологія або комплекс, що використовує у взаємодії та взаємодоповненні всі відомі технології навчання, підлягає основним законам педагогіки (хоча трансформує їх згідно з новими умовами навчання й вимагає певного переосмислення у межах освітніх закладів).

Основними етапами створення системи підвищення кваліфікації з використанням дистанційної форми навчання є:

- Розробка нормативної бази й моделі організації навчального процесу з використанням дистанційної форми навчання.
- Розробка дидактичного забезпечення підвищення кваліфікації з використанням дистанційної форми навчання і підготовка тьюторів.
- Апробація викладання окремих модулів.

Запровадження інноваційних форм підвищення професійної майстерності педагогів сприяє реалізації таких принципів управління післядипломною освітою, як гуманізація, що забезпечує введення людського

фактора в процес професійного, культуротворчого, особистісного розвитку педагогічних працівників, сприяє створенню позитивних умов для самореалізації їх як активних членів суспільства, здатних до свідомого осмислення та оцінювання власного досвіду й особистісних якостей; демократизація освітнього процесу в цілому та запровадження демократичних засад, функціонування системи післядипломної педагогічної освіти регіону, що передбачає активну участь усіх учасників освітнього процесу в здійсненні різних заходів, ініціативу знизу, вільний обмін думками, зіткнення точок зору, запровадження альтернативних освітніх моделей; *варіативність форм і змісту навчання, програм, засобів*, що забезпечує вільне просування особистості в освітньому просторі з урахуванням персональних запитів педагогічних принципів та соціально-економічних умов функціонування освіти; наступність, послідовність і перспективність, що сприяє поглибленню, розширенню набутих раніше знань і досвіду, набуття освіти протягом усього життя, а також дає можливість дорослому залишатися в динаміці пошуку, спрямованість у майбутнє; *інтерактивність навчання*, що передбачає постійну активну взаємодію всіх учасників навчального процесу (співнавчання, взаємонавчання), які є рівноправними, рівнозначними суб'єктами ді-

ТИПОЛОГІЯ КУРСІВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ,

яка склалась на практиці в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів [11]

За характером управління навчальним процесом:

- **для самостійного індивідуального навчання.** Курси, на яких слухач працює за індивідуальним графіком, отримуючи постійну методичну підтримку з боку викладача. Можуть передбачатись лише епізодичні консультації. Після закінчення курсів передбачається складання іспитів екстерном.
- **для роботи під керівництвом викладача.** Усі етапи навчання слухачів на курсах знаходяться під контролем викладача. Викладач постійно проводить індивідуальні та групові консультації з питань навчальної програми, оперативні консультації з поточних питань, пропонує систему творчих завдань, які сприяють засвоєнню не лише теоретичного матеріалу, але й оволодінню технологіями нових методів і підходів у навчанні.
- **змішані.** Це поєднання дистанційного навчання під керівництвом викладача й самостійного навчання. Складні теми вивчаються під керівництвом викладача, інші – самостійно, але вимагають додаткових джерел інформації як в мережі, так і поза нею. Самостійно вивчаються теми, які пов'язані з виконанням пошукових, дослідницьких або творчих завдань. Це дає змогу слухачеві вивчати курс у найбільш прийнятному для нього темпі, у поєднанні з інтерактивними телекомунікаційними технологіями.

За дидактичною метою:

- **базовий рівень.** Це курси для вчителів, які працюють за базовими програмами, для молодих та малодосвідчених учителів. Такі курси забезпечують базову підготовку з предмета й передбачають вивчення методики викладання, психологічних основ викладання предмета, сучасних засобів навчання.
- **креативний рівень.** Курси проводяться для вчителів, які мають досвід роботи і бажають підвищити свою кваліфікацію. Матеріали курсів орієнтовані на вчителів, які володіють методикою викладання предмета. Учителям пропонуються нові методики викладання, демонструються різноманітні приклади передового педагогічного досвіду вчителів-новаторів.
- **поглиблений рівень.** Це курси для вчителів, які мають досвід роботи в школах різних типів (гімназіях, ліцеях, працюють у класах і поглибленим вивченням предмета), ведуть самостійну експериментальну і дослідницьку роботу. Поглиблений рівень передбачає в дистанційному курсі значний об'єм теоретичного матеріалу, а також значне коло питань з методології проведення самостійного наукового дослідження, організації й проведення педагогічного експерименту.
- **професійно-профільований рівень.** Курси проводяться для вчителів, які працюють у старших класах з профільним навчанням або профільно-орієнтованих навчальних закладах. Зміст і методи організації навчальної діяльності для слухачів курсів будуються з урахуванням спеціалізації.

За тематикою:

- **цільові тематичні.** Курси, які орієнтовані на детальне вивчення будь-якої однієї теми в рамках шкільного предмета, методики його викладання.
- **інтегровані.** Курси побудовані на вивченні інтегрованих тем з використанням міжпредметних зв'язків. ▶

За структурою:

- **модульні.** Курси з достатньо складною структурою змісту, орієнтовані на вивчення кількох окремих модулів. Це найбільш поширений вид дистанційних курсів, який дозволяє оперативного поновлювати зміст, реалізувати індивідуальний підхід. Слухач також може самостійно визначати порядок вивчення модулів всередині курсу.
- **однорідні.** Курси мають однорідну структуру змісту, яка передбачає послідовне вивчення матеріалу відповідно до визначеної програми. Вивчення такого курсу відбувається у певній визначеній послідовності.

За рівнем інтерактивності:

- **інтерактивні.** Курси передбачають активну взаємодію всіх учасників навчання, встановлення зворотнього зв'язку між викладачем і слухачем за допомогою електронної пошти, телеконференції в різноманітних режимах зв'язку, а також з використанням інтерактивних засобів навчання – лазерних дисків, мережових інформаційних дисків, мережових інформаційних систем типу Word, Wide, Web. На таких курсах використовуються переважно активні форми навчальної діяльності, які спонукають до самостійної творчої роботи, а також до взаємодії з іншими слухачами.
- **не інтерактивні.** Курси, на яких використовуються однорідні канали передачі інформації від викладачів до слухачів. Таким чином, слухачі отримують за допомогою різноманітних засобів навчання певний об'єм навчальної інформації, але не мають можливостей задавати запитання автору інформації, обговорити одержану інформацію з іншими слухачами, інтерпретувати або змінити її.

За технологічною основою переважного використання:

- тільки електронної пошти;
- електронної пошти, телеконференцій та інформаційних ресурсів Інтернет;
- електронної пошти, телеконференцій, інформаційних ресурсів Інтернет, CD-ROM-дисків;
- гіпермедійних систем Інтернет;
- комплексного використання різних технологій.

ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ дистанційної освіти:

- принцип креативного характеру пізнавальної діяльності,
- принцип відповідності фундаментальності освіти пізнавальним потребам слухачів,
- принцип вільного вибору отриманої інформації шляхом певної діяльності,
- принцип індивідуальної освітньої діяльності слухачів,
- принцип врахування індивідуальних особливостей слухачів,
- принцип віртуалізації освіти та системного структурування інформації,
- принцип пріоритету діяльнісних критеріїв оцінки результатів навчання перед інформаційними,
- принцип створення слухачами особистісної освітньої продукції за тими модулями, що вивчаються,
- принцип інтерактивності у спілкуванні.

яльності; *співробітництво*, що визначає особистісно орієнтоване спілкування, збагачення змісту навчання емоційними матеріалами, залучення педагогів до самоаналізу, самооцінки власної діяльності, формування педагогічної рефлексії; *свідомість*, що базується на розумінні дорослим необхідності пізнання невідомого, цілеспрямованій діяльності в процесі здобуття й засвоєння нових знань; *багатоваріантність та гнучкість форм системи післядипломної педагогічної освіти*, тобто застосування різних механізмів підвищення професійної майстерності, періодичний перегляд змісту освітнього процесу відповідно до змін, потреб педагога й регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Методическая работа в школе: организация и управление / Под. общ. ред. М.М. Поташника. – М.: Дидактика, 1991.- 192 с.
2. Евтушевская С. Экспертиза образовательных способов повышения квалификации // Народное образование. – 2009. – № 2. – С. 110-115.
3. Шувалова С. Методичний сервіс для педагога // Народное образование. – 2009. – № 2. – С. 122-126.
4. Бугрова Н.С. Сетевые модели как тенденция развития повышения квалификации педагогических кадров в современной России // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена: – Научный журнал. № 17 (43) – СПб., 2007. – С. 50-53.

5. Савина Н. Обучение педагогических кадров и сетевое взаимодействие: инновационные процессы // Народное образование. — 2008.— № 7. — С. 130-134.
6. Спірін О.М. Характерні дидактичні вимоги до форм навчання за кредитними технологіями // Вісн. Житомир. держ. ун-ту. — № 25. — С. 53-58. — Бібліогр.: 16 назв. — Укр.
7. Заткни А., Егорова Н. Сетевое взаимодействие как фактор повышения качества образования // Народное образование. — 2007. — № 1. — С. 109-118.
8. Мороз І.В. Педагогічні умови запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу: Монографія. — К.: Освіта України, 2005. — 196 с.
9. Информационные технологии в образовании: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / И.Г. Захарова. — 3-е изд., стер. — М.: Издательский центр „Академия”, 2007. — 192 с.
10. Х у т о р с к о й А . В . Современная дидактика. Учеб. пособие. 2-е изд. перераб. А.В. Хуторской. — М.: Высшая шк., 2007. — 639 с.: ил.
11. Дистанционное образование: Учеб. пособие / Под ред. Е.С. Полат. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. — 192 с.
12. Мармаза О.І. Проектний підхід до управління навчальним закладом. — Х.: Основа, 2003. — 80 с.

ФОРМИ ДИСТАНЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ ЗА А.В. ХУТОРСЬКИМ [10]

1. Демонстраційне заняття з курсу. Заняття проводиться з метою реклами певного курсу, щоб привернути увагу слухачів до особливостей курсу, забезпечити мотивацію й активну діяльність педагогів у вивченні навчального матеріалу.

2. Вхідне заняття з курсу. Його мета — ввести слухачів у проблематику курсу, запропонувати їм виконати огляд усіх занять, які будуть проводитись. Структуру і зміст матеріалів вхідного заняття доцільно оформити у вигляді тексту і графіки, у форматі html і розмістити його на освітньому сервері або вислати його педагогам для вивчення „з екрану”.

3. Індивідуальне заняття — консультація. Це заняття задає структуру дистанційної консультації. При розробці такого заняття доцільно враховувати індивідуальні особливості педагогів, сформулювати запитання і проблеми різних видів, а також запропонувати шляхи пошуку відповідей на запитання та розв’язання поставлених проблем.

4. Дистанційна конференція електронною поштою. Для цього заняття необхідно розробити структуру й регламент обговорення однієї освітньої проблеми в рамках дистанційного листування. Необхідно попередньо скласти модель такого заняття й передбачити всі можливі реакції слухачів.

5. Чат-заняття. Це заняття проводиться у визначений час для всіх слухачів у мережі Інтернет. Для цього необхідно завчасно скласти розклад занять і питання-проблеми для різноманітних етапів заняття. Проведення чат-заняття доцільно записати для використання тексту, для аналізу й можливого використання в майбутньому. Наприклад, для того щоб розіслати педагогам деякі фрагменти зі своїми коментаріями.

6. Веб-заняття. Таке заняття проводиться за допомогою засобів телекомунікацій та інших можливостей всесвітньої мережі Інтернет. Веб-заняття має багато варіантів: дистанційні уроки на основі веб-квестів, конференції у вигляді веб-форуму, семінари, ділові ігри, лабораторні роботи, практики.

7. Дистанційні олімпіади. Ефективною формою навчання й контролю є дистанційна олімпіада з творчими відкритими завданнями. Таке заняття проводиться за допомогою електронної пошти або в точно визначений проміжок часу. На освітньому сервері розміщуються веб-форуми із запитаннями, відповідати на які слухачі повинні безпосередньо через мережу. Комп’ютерні олімпіадні завдання містять варіанти відповідей і є відкритими. Відповіді слухачів зберігаються у спеціальному файлі й оцінюються викладачем.

Варіантів дистанційних занять існує багато. Провідним фактором для розробки таких занять є використання можливостей телекомунікаційних технологій і комп’ютерних програм.

ПОГЛЯД ОСВІТЯНИНА НА ШКОЛУ ДИТИНСТВА

Нашу школу ми отримали в дарунок, коли нам було по 10, і ми тоді вчилися у 3-ому класі. Вона була для нас справжньою красунею, бо до цього, фактично, школи у нас не було взагалі, бо вчилися ми у прилаштованому приміщенні звичайного будинку, і лише згодом нас прийняла початкова школа, до якої, на жаль, діставатися було надто далеко. А тут нова, чотирирохповерхова красуня, та ще й

шані. Тож для багатьох із нас, хто обрав її у своєму житті, зробив майбутньою професією, вона назавжди залишається престижною. Бо не тільки я, а й мої однокласниці – *Лариса Воротинцева* та *Людмила Лапова* – стали педагогами за покликанням свого серця.

Усі троє навчалися у педагогічних ВНЗ, а потім працювали викладачами. Лариса – у Луганському педагогічному, я – у Київському (нині НПУ ім. М. П. Драгоманова). Щодо Людмили, то вона вчителює й зараз у нашій школі, – вже у III тисячолітті.

Далеко не всі з наших випускників стали педагогами, більшість – інженерами, будівельниками, лікарями, бухгалтерами, є геологи й учені. Перед очима проходять мої однокласники: *Валентина Мілаєва, Володя Лапов, Ганна Хохлачева-Кириченко, Володимир Казанков, Володя Чернецький, Надія Атаманова, Галина Кузнецова, Григорій Малиш, близнюки Тетяна й Володимир Пілюгіни, Микола Кіценко, Валентина Бабшукіна, Олександр Жалковський, Олексій Коломійцев, Микола Дувалін, Лідія Бойко, Світлана Данілова*, з попередніх випусків – *Людмила Фекліна*, кандидат фізико-математичних наук, й багато інших. Яка палітра найрізноманітніших фахівців! Безумовно, когось уже немає серед нас, але усі вони живуть у наших спогадах, бо, як і ми, є випускниками нашої школи. У кожного з нас є своя історія, яку він міг би переповісти, у кожного – свої взаємини з вчителями.

02 лютого 2009 року нашій школі виповнилось 50. Перший свій випуск вона здійснила ще у 1963 році, коли їй було лише чотири роки. Відтоді – 47 випусків! А це майже 3000 учнів!

Мій випуск припав на її семиріччя. Проте наш клас – це лише 1 % від усіх випускників школи за її 50 років. І простежуючи увесь пройдений нею шлях, ми бачимо зараз, чим вона була багата, і чому навіть сьогодні, хоча пройшло вже багато років, ми її з вдячністю пам'ятаємо. Мимоволі думаєш про те, що ж вирізняє її поміж сучасних шкіл, чим вона схожа на шкільні заклади сьогоднішнього дня, а може у чомусь і випереджала їх... була, так би мовити, правофланговою.

У нашій школі професія вчителя завжди була в по-

**Ольга
ВИГОВСЬКА**

Головний редактор журналу "Директор школи, ліцею, гімназії"

Щоб не покривити душою, обмежусь лише своєю, за якою спробую відслідкувати об'єктивні обставини, які здатні адекватно представити нашу школу серед загалу інших.

Давайте чесно подивимось у свої серця: що, у першу чергу, пригадується... Хіба ж то закони, чи то теореми? Пам'ятають персональне, звернене до тебе слово, руку друга, погляд, дотепний вислів, персональну похвалу чи напика.

Ми жили в школі, де панувала атмосфера людяності, атмосфера високого духу. Здавалося, навіть повітря школи було насичене духом праці, вимогливості, підтримки, душевного спокою, де панувала радість перемог. І усе це творили для нас наші вчителі. Згадаймо поіменно тих, кого й зараз пам'ятають, 50 років поспіль, випускники перших чотирьох випусків нашої школи.

Це – перший директор школи *Петро Григорович Стрілецький*, завуч *Рита Анатоліївна Марголіт*, вчитель музики і співів *Зінаїда Григорівна Прибавіна*, вчитель фізкультури *Діна Іванівна Чуніхіна*, вчителі англійської мови *Олександра Петрівна Борбат* та *Олена Дмитрівна Серпікова*, вчитель хімії *Іван Григорович Яблонський*, вчитель фізики *Віктор Ілліч Богатиков*... Хтось з нас, випускників, додав: “вчителі математики *Пронін*, *Берта Михайлівна Мегриш* та *Неоніла Іванівна Тараненко*”... Пригадали й своїх перших учителів початкової школи: *Надію Іларіонівну, Галину Максимівну, Марію Василівну*. Згадали *Ларису Устимівну Довженко*, вчителя російської мови й літератури, подружжя *Салій: Валентин Леонтійович* – вчитель фізики, а його дру-

ЯКОЮ Є ШКОЛА СЬОГОДНІ

У жовтні 2006 року знову опинилася у своїй школі, миттю доторкнулася до чого незрівнянно рідного, знайомого. Зайшла побачитися з директором, разом з нею заглянули у декілька класів, поспілкувалася з учнями – юнь мені сподобалася: чесна, смілива, цікава, хитра, розумна. Краща чи гірша? Такі ж як і ми, але усе ж інші. Все змінюється, але в чомусь і повторюється.

Була я приємно вражена: на околиці міста Луганська, східної брами України, в школі 33-ій твориться український дух через культуру українського побуту, через стародавні українські мистецтва, які представлено сьогодні в рекреаційній школі (див. фото).

На моїх очах – інші виховні чинники, до яких можна доторкнутися, побачити на власні очі, відтворити для душі, коли ти сам на сам.

У наші часи нас виховували висотою людського духу, який створювався у взаєминах учителів школи з нами, їх учнями.

Тепер сучасних учнів виховують навіть коридори та стіни школи, на яких представлено фрагменти української спадщини. Відроджуються українські корені... Сьогоднішній директор школи *Ольга Василівна Гончаренко* дбає саме про це.

ВІЗИТКА ШКОЛИ

Кількість учнів: проект – 880, фактично – 1007.

Кількість класів – 41. Кількість вчителів – 50.

В школі 2 зали – спортивний і актовий, клас хореографії, 7 класів з поглибленим вивченням англійської мови, 1 клас зі спортивним уклоном. Клас з поглибленим вивченням хімії та біології на базі Луганського вищого медичного училища. Працює комп'ютерний клас.

Є 2 баскетбольні команди і команда КВК.

Перший директор школи *Петро Григорович Стрілецький*

Директор школи з 1995 р. *Ольга Василівна Гончаренко*

Фото Дениса Петухова, випускника цієї школи 90-х.

ВЗАЄМИНИ УЧЕНИЦІ Й ЗАВУЧА:

роль педагога-наставника

Зазначу, що вона, а мова піде про завуча 33-ї СШ м. Луганська **Риту Анатоліївну Марголіт**, не була безпосередньо моїм учителем, хоча мені цього завжди хотілося, бо імпонувала манера її спілкування з учнями: на уроці до них вона зверталася лише на Ви, а на перервах могла дозволити собі перейти на ти. Але ж маю визнати, що до всього, що траплялось в моєму шкільному житті, вона мала пряме відношення. Не буду голосливою, наведу деякі факти.

Так п'ятикласницею я вирішила співати на концерті для шкільного загалу пісні з репертуару Едіти П'єхи "її голосом". Першій, кому я вирішила продемонструвати свій акторський намір, була наша завуч Рита Анатоліївна. У майже порожньому залі відбулася ця "презентація". Не було сказано аж дотепер жодного слова, але в моїй уяві до цього часу живий образ, з одного боку, дівчинки-підлітка, яка, розмахуючи портфелем на сцені, співає: "Я могла бы побежать за поворот... я могла бы, только гордость не дает", а з іншого – вчительки, яка щиро і так заразливо, по-дитячому, заливається від сміху й не може зупинитися. Звичайно ж тоді мені стало зрозуміло, що репертуар Едіти П'єхи не буде звучати на нашому шкільному концерті.

Я завжди була в епіцентрі шкільного життя. Не було сил чекати, поки мені виповниться 14, щоб брати участь у дорослих комсомольських справах. Тож і прийшла на комсомольські збори проситись, щоб мене прийняли до їх лав набагато раніше строку. На цих зборах була і Рита Анатоліївна, яка зрозуміла мотиви такого вчинку соціально активного підлітка й щиро підтримала його. Її думка перемогла. Як виняток, спочатку в школі, а потім в райкомі комсомолу, я була прийнята до лав ВЛКСМ і стала наймолодшою комсомолкою школи та й міста Луганська.

Гадаєте, від кого я отримала першого листа, де були поради мені, вже дипломованому вчителю і класному керівникові 9-ого класу київської школи, спочатку любити, а потім вже вимагати? – Від Рити Анатоліївни! *Відтоді я засвоїла одну з важливих педагогічних істин: яка відповідальність на тобі, вчителю, коли тобі слід винести думку про провину дитини: скільки разів треба подумати, що й якими словами дитині це сказати. Активність дитини не слід присікати, та й це і неможливо, її треба направляти.*

У цьогогорічний День Ольги (24 липня) **Рита Анатоліївна відсвяткувала 60-річчя свого подружнього життя**. Колись, розповідаючи про свого коханого чоловіка й свій шлюб, вона визнала, що їй випав у житті щасливий квиток, а цього літа підтвердила це знову.

Хай же щастя назавжди оселиться у вашому серці й у вашому домі. Довгих і радісних Вам років у Вашому спільному житті!

жина – вчитель української мови, улюблена вчителька кількох поколінь випускників – **Ірина** (так звали її учні, хоча вона, як з'ясувалось цього року, має унікальне ім'я – **Єріса**) **Миколаївна**, вчителя географії, нашого класного керівника **Варвару Миколаївну Бірюкову**.

Це вони запалили у серці кожного з нас щемливий спомин про рідну школу. А на чолі педагогічного загалу завжди була спокійна і мудра, інтелігентна й делікатна, жіночна, людяна й авторитетна завуч школи **Рита Анатоліївна Марголіт**. Кожна дитина школи була у полі її зору, усіх пропускала через своє серце, всі шкільні події проходили через неї (див. вріз на цій сторінці).

Тож мої щирі вітання всім ювілярам:

- **Школо**, ювілярко наша, ти за 50 років самовідданої праці своїх вчителів поставила на крило понад 3000 учнів!

Кожен із них подумки і наяву з гордістю говорив, говорить і, сподіваюся, говоритиме: "**Це моя школа!**" та "**Вітаю тебе, рідна!**".

- **Всіх випускників** нашої школи **1966-ого** вітаю з особистими ювілеями – Вам усім цього року виповнилось 60!

Будьте, мої дорогі, в строю, на плаву, в польоті й завжди на висоті духу людського!

- **Колеги**, пам'ятаймо: як країни й народи славні своєю історією, так і школи – тож творить разом з учнями та продовжуйте історію нашої рідної 33-ї школи.

Вітаю славним ювілеєм колег-вчителів, батьків та учнів: сьогоднішніх й колишніх! Шануймося в любові один до одного та всіх до Школи!

Круглий стіл

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ШКОЛА: ДО КОНСТРУКТИВНОГО ДІАЛОГУ ТА ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Під час 12-ї Міжнародної виставки навчальних закладів "Сучасна освіта в Україні – 2009" редакцією журналу був ініційований та проведений цей круглий стіл як наступний крок Першого міжнародного форуму освітянських керівників.

Серед учасників круглого столу – відповідальні працівники ВР, МОІ, керівники закладів освіти, представники асоціацій керівників шкіл різних форм власності, науковці, педагоги, представники ЗМІ та ТУ.

Укладач
Ольга Виговська,
організатор і ведуча круглого столу

ДЕРЖАВНІ ПРІОРИТЕТИ В ДЕРЖБЮДЖЕТІ 2009 РОКУ

Або Заморожена освіта: чого очікувати освітянам і науковцям

Я вважаю, що сьогоднішній захід має важливе значення. Він слугує нашій високій меті – ми хочемо виховати гармонійно розвинену особистість, щоб вона мала якісну освіту, а значить, якісне життя своєї сім'ї і гармонійне життя усього суспільства.

Ні в кого не викликає сумнівів теза щодо пріоритетності розвитку освіти і науки в Україні, необхідності інноваційного розвитку держави. Україна за останні роки зробила серйозні кроки щодо збільшення фінансування освітньо-наукової галузі. Так у 2007 році на освіту було витрачено близько 7% ВВП і 1,1% ВВП на науку з усіх джерел фінансування. Але подолати енергетично-сировинний характер економіки нам не вдалося. Тому

проаналізую, як реалізуються державні пріоритети в Держбюджеті 2009 року.

Закони України про освіту і науково-технічну політику чітко визначають відсоток від внутрішнього валового продукту, який держава мусить спрямовувати на освіту і науку. Ці показники складають відповідно 10% і 1,7%. З наявних даних щодо місцевих бюджетів можна спрогнозувати, що на освіту з бюджету буде витрачено до 6%, а на науку – до 0,5% від ВВП.

Станіслав НІКОЛАЄНКО

Голова Громадської Ради освітян та науковців України

На жаль, сьогодні втішити світлими перспективами громаду, всіх учителів, викладачів, учених і студентів при всьому бажанні я не можу. Практично в 2009 році їх заробітна плата і стипендія зростати не будуть. Постановою Уряду №739 від 1 жовтня 2008 року збільшено мінімальну заробітну плату для виробничої сфер до 605 грн., а для бюджетної сфери вона залишилась незмінною на рівні 545 грн. І лише перший і другий тарифні розряди (охоронники, техніки, робітники) отримують нову мінімалку. В решті науковців і працівників – від лаборанта та інженера до професора, директора і ректора – зарплата фактично заморожена. Але хто ж заморозить ціни на товари, продукти харчування, комунальні послуги? Ніхто. Вони зростали і будуть зростати.

Якщо взяти фактичну інфляцію за 2008 рік, то реальна купівельна спроможність усіх працюючих, в т.ч. освітянина, вченого, лікаря, бібліотекаря знизилась у середньому на 20%. На 2009 рік уряд планує інфляцію 9,5%, фахівці називають реальну цифру 22%. Отже, попереду ще втрата п'ятої частини і так невеликих доходів працюючих, у тому числі інтелігенції, робітників і селян.

Узагалі, якщо подивитись у цілому на держбюджет 2009 року, то він ніби зріс по доходах на 3%, а по видатках на 5,5%, але при цьому приріст ВВП планується на рівні 0,4%. Заради справедливості скажу, що проект бюджету, внесений у парламент у жовтні 2008 року, був набагато гірший, ніж цей варіант. У ньому навіть не було коштів на друк підручників. Тому і профільний парламентський комітет, і міністерство зробили перші кроки щодо поліпшення ситуації. В установах Міністерства освіти і науки приріст витрат передбачено на 18,9%, в т.ч. по загальному фонду – 11,6%, спеціальному фонду – 37,8%. Показники вищі від загального росту бюджету по Україні. Але якщо згадати, що в держбюджеті розмір комунальних послуг визначений за старою ціною на природний газ, то фактично

передбачених витрат для шкіл, вузів, училищ, дитсадків, наукових установ на тепло, світло, воду вистачить лише на 60-70% від потреби.

Прикрим для майбутнього країни є те, що **згортаються й ті інноваційні програми, які покликані оновити застарілу наукову й навчальну бази**. На інформатизацію ПТУ, технікумів і ВНЗ передбачено лише 1,2 млн. грн., що в 22 рази менше минулорічного!

Раду освітян турбує і те, що повністю призупинено і ті мізерні соціальні програми, які працювали в попередні роки. Так з бюджету зник рядок щодо виділення коштів на кредитування будівництва житла педагогічним працівникам (у 2008р. передбачалось 30 млн. грн.). Зменшено на 9% витрати порівняно з цьогорічними на фізичну і спортивну підготовку молоді.

Не знаходимо в бюджеті ефективно діючих не перший рік загальнодержавних інноваційних освітніх програм. Не виділено субвенцій регіонам на придбання шкільних автобусів¹ (було 70 млн. грн.), згорнуто програму „Школа майбутнього” (було 15 млн. грн.), завдяки якій ми могли побачити нове в виховній роботі, роботі директора, нове в системі праці, адже кожен регіон має щось своє, особливе.

Вперше за багато років не передбачено субвенції на інформатизацію середньої освіти (в 2008 р. було 161 млн. грн.). Суттєво зменшено дотації регіонам на капітальні ремонти шкіл, позашкільних навчальних закладів. Не працює програма „Обдаровані діти”, яка допомагала відслідковувати рух траєкторії: народження – дитячий садок – школа – ВНЗ – виробництво – наука.

Наша влада погрузла в конфліктах, бізнесова і політична еліта затьмарилася свій розум непомірним збагаченням. Пропозиції ГРОНУ до Уряду, Парламенту щодо мінімізації впливу

¹ Для порівняння і роздумів: Саме про це сьогодні перед початком нового навчального року говорить і Президент України Віктор Ющенко.

негативних явищ на освіту і науку (введення освітянського податку, надання землі сільським школам для отримання коштів на підтримку матеріальної бази, харчування учнів, автономія навчальних закладів, поєднання освітнього процесу із продуктивною працею, удосконалення змісту освіти і т.д.) підтримки не мають. Не переглянуто оподаткування навчальних закладів, підтримки бізнесу, який працює за інноваційними проектами, виробляє конкурентну продукцію.

Сьогодні треба виступати на всіх рівнях, щоб переглядав державний бюджет.

Я вважаю, що в цей складний час **громадські організації мають шукати спільні вектори своєї діяльності, робити все можливе для того, щоб і бізнес, і виробництво, і влада, і громада не забували про освіту.**

ТРЕТІЙ СЕКТОР В ОСВІТІ Або „Ще не вмерла Україна” в Донецьку

Я вітаю С.М. Ніколаєнка з переходом у третій сектор. Це показово, що міністри створюють громадські організації.

Уявіть, що ви – міністр освіти, який переймається патріотичним вихованням молоді. У вас є амбітна мета – радикально змінити на краще ситуацію, настільки радикально, щоб, наприклад, ми могли побачити, як п'ятдесят тисяч юних мешканців Донецька чи Севастополя вийшли на центральні вулиці своїх міст, розмахуючи жовто-

блакитними прапорами та співаючи гімн „Ще не вмерла України”. Причому цю подію можна буде вважати індикатором успіху лише у випадку, якщо вони зроблять це абсолютно добровільно, без будь-яких матеріальних стимулів... Прапори вони теж мають придбати самостійно за власні кошти. Що ви будете робити, щоб досягти такого результату?

ЗАПИТАННЯ – ВІДПОВІДІ

? **Виговська О.І.:** *В нашій країні вже склалась традиція не чути громадськості, не рахуватися з її пропозиціями. Коли Ви були міністром, була громадська рада при Міністерстві освіти, а на скільки вона була ефективною?*

! **Ніколаєнко С.М.:** Коли я працював, у нас було кілька громадських рад: з питань середньої школи та дошкілля, з питань вищої школи, економіки освіти. Кожна з цих рад делегувала по кілька осіб до громадської колегії. І я знав, якщо через громадську раду пройде якийсь наказ, потім на громадській колегії його ще покритикують, то в ньому непорозуміння буде менше, ніж якщо одразу підписати.

? **Директори вже скоро як два десятиліття цікавляться, чому вони не підвищують свою кваліфікацію як керівники шкіл. Прикро, що наш директор підвищує свою кваліфікацію лише як фахівець-предметник і не отримує категорію як управлінець. Громадські ради, асоціації в різні часи ставили це запитання, але, вочевидь, не довели його до кінця. Чому ж їх так і не почули?**

! Цим питанням має займатися Університет менеджменту освіти. Ми з вами сьогодні можемо сформулювати таке завдання: створити робочу групу, написати питання, які нас цікавлять, а я готовий прочитати лекції. Обласні інститути проведуть навчання керівників у Києві, а вони продовжать роботу на місцях.

Віктор ГРОМОВИЙ

Голова Координаційної Ради Асоціації лідерів освіти України, Заслужений учитель України

КОРИСНИЙ ДОСВІД ВЕЛИКОБРИТАНІЇ: УРЯД – НДО

У Великобританії діє принцип: уряд робить лише те, що не в змозі зробити ніхто інший. Тому, як правило, їх МОН фінансує тих, хто може зробити якісний інтелектуальний продукт. Наприклад, коли відбулися теракти в лондонському метро, почали шукати освітню відповідь на цей виклик міжнародного тероризму. Уряд відчув гостру потребу в розробці концепції громадянської ідентичності всіх британських громадян, незалежно від їх етнічного походження. Асоціації викладання громадянської освіти замовили підготовку матеріалів на допомогу вчителів, які давали йому можливість висвітлювати питання культурної ідентичності. Ще одна розробка Асоціації на замовлення уряду стосувалась профілактики насильства в школі.

Традиційно діє такий ланцюг взаємин на лінії „Уряд – НДО“: НДО критикують уряд з приводу тих чи інших „прогалин“ у його роботі – уряд дає їм гроші з тим, щоб усунути причини, які є підставою для критики. Тож, як і у нас, ініціатива карється виконанням, але там на це виконання уряд надає кошти. Причому часто уряд не прагне „світитись“ на зроблених НДО матеріалах. Це в нас ліплять гриф чи заставку „Міністерство освіти і науки України“ куди треба і куди не треба, а там вмюють залишатись в тіні, адже головне не себе показати, а щоб справа робилась... Наприклад, брошуру для біженців видає НДО, і уряду не доводиться створювати враження, що він когось підтримує.

Окрім ролі „підрядника“, НДО є і платформою для діалогу в суспільстві з приводу важливих проблем розвитку освіти. Вони також виступають ініціаторами резонансних громадських кампаній. Сам Кріс Уоллер носить на руці білий браслет, символ однієї з громадських кампаній (їх безкоштовно роздавали в школах, на вулицях...).

Якщо ви типовий міністр освіти, скоріше за все ви дасте „вказівку“ запровадити новий навчальний курс з „прапоромохання“ та „співання гімну“ в надії, що, може, років через десять... Та не важко спрогнозувати, що результат такого патріотичного виховання буде невтішним. На мій погляд, ви могли б досягти успіху, хіба що в ролі міністра-реакціонера: якщо ви замучите всіх циркулярами із забороною виконання гімну в громадських місцях. Може, тоді спрацюють протестні настрої і на зло вам молоді люди таки заспівають.

Тож ми дійшли висновку, що у вас немає ефективних способів досягнення поставленої нами мети. Але влітку того року це вже відбулося тоді, коли збірна України з футболу в 1/8 чемпіонату світу виграла у швейцарців! Я тоді був у Ласпі і своїми очима бачив, як розмальовані у кольори національного прапора севастопольські підлітки вболівали за Україну. *Результату, якого аж ніяк не могла досягнути держава, досягла громадська організація – Федерація футболу України.* І це відбулось попри те, що її очолюють люди, яких важко асоціювати з національно-патріотичними силами.

В освіті ми теж маємо багато прикладів, коли *громадські об'єднання педагогів роблять те, що не в змозі зробити освітянські контори усіх рівнів.*

Тільки недержавні організації можуть відкрито лобювати інтереси певної групи освітян. Ні для кого не буде дивним, якщо Асоціація керівників шкіл України розгорне кампанію за підвищення у 2-3 рази заробітної платні директорів шкіл.

Саме завдяки недержавним організаціям освітян можна змінити спосіб прийняття рішень з нагальних питань розвитку освітньої сфери і, зрештою, напрацювати реалістичну, зрозумілу стратегію та пріоритети, які підтримуватимуться як педагогічною громадою, так і широким загалом наших співгромадян.

Ми часто думаємо, що нам хтось заважає. Насправді ж, ми самі собі заважаємо, перш за все тим, що не вміємо чи не наслідуюємося йти поверх бар’єрів.

Що потрібно зробити в Україні для розвитку соціального партнерства НДО і системи освіти?

По-перше, нам слід подбати про державну підтримку освітніх ініціатив та про широке інформування освітянської громадськості про діяльність третього сектору.

По-друге, варто напрацювати ефективні моделі соціального партнерства третього сектора і школи (вищого навчального закладу).

По-третьє, подбати про підтримку життєздатності

третього сектора в умовах українських освітніх та економічних реалій.

По-четверте, забезпечити інституціональну стабільність третього сектора в освіті², яка є обов’язковою умовою системи представництва суспільних інтересів і демократичного розвитку загалом.

По-п’яте, сприяти переходу до якісно нового етапу розвитку НДО – від інституціоналізації до повноцінного здійснення комунікативних функцій між суспільством і державою з питань подальшого розвитку освіти.

² „Інституціоналізація” – за С. Хантингтоном – процес, завдяки якому організації і процедури набувають цінності та стабільності чи організаційного розвитку.

ФЕСТИВАЛЬ „ПЕДАГОГІКА ХХІ СТОЛІТТЯ” – ШКОЛА МУДРОСТІ

Ядовгий час працювала в управлінні освіти і завжди писала накази, інколи непотрібні, а в паперах губився вчитель. Але трапився випадок, і я потрапила на фестиваль „Педагогіка ХХІ століття”. Я побачила те, чого не могла віднайти сидючи в кабінеті. Те, про що ще говорилося завуальовано і в педагогічній пресі писалося де-не-де, а там говорили відверто, і не лише називали проблеми, але й вказували, як їх вирішувати, що робити для школи, в якій хоче навчатися дитина, яку хоче бачити батько, де комфортно буде вчителю. Я співпрацюю з організацією „Педагогіка, освіта нового тисячоліття” і протягом

8 років є головою конкурсного журі фестивалю „Педагогіка ХХІ століття”, який росте й розвивається. І такої школи мудрості не бачила ніде, бо там збираються вчителі-пенсіонери, які намагаються поділитися тим досвідом, надбаннями, які вони напрацювали за своє життя. **Я запрошую всіх до участі в нашому фестивалі, який щорічно відбувається з 25 червня по 1 серпня у Кароліно-Бугазі Одеської області.**

Тетяна ВОЛКОВСЬКА

Завідувач науково-методичної лабораторії педагогічних інновацій ОНМЦОКІТ, м. Одеса

ДІЛОВЕ ПАРТНЕРСТВО МІЖ ГРОМАДОЮ І ШКОЛОЮ

Марія ДОРОШКО

Директор гімназії № 3 м. Житомира

Я хочу зупинитися на **співпраці громадських організацій і навчального закладу**, на „плюсах” і „мінусах”. Ми співпрацюємо з **батьківською організацією, громадою** – це батьківські зібрання, контроль батьків

за якістю харчування, огляд кабінетів, профорієнтаційна робота, фінансова підтримка з боку батьків. Але який мінус – йде надмірне втручання у навчально-виховний процес.

Ми активно співпрацюємо зі **ЗМІ**, і нам ця співпраця дуже потрібна, тому що ми завжди можемо формувати громадську думку, об'єктивно

оцінювати й доводити до громадськості інформацію в такому ракурсі, який потрібен для нашого навчального закладу. Але інколи це негативно впливає на наш навчально-виховний процес.

Ми співпрацюємо з громадською організацією „**Срібна вежа**”, діяльність якої спрямована на роботу з обдарованими дітьми. Але є негатив, бо багато роботи перекладається на плечі вчителів.

Ми співпрацюємо з **організацією ветеранів Великої Вітчизняної війни**, і це теж великий позитив, але знову є момент надмірного вникання в навчально-виховний процес.

Я хочу сказати, що така співпраця для навчальних закладів дуже важлива, але усі моменти співпраці потрібно тримати на контролі, щоб усе було гаразд.

ПРИКЛАДНІ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ – РЕАЛЬНА ДОПОМОГА ДІТЯМ

Сергій РАЗВАДОВСЬКИЙ

Голова Всеукраїнського руху „Я є”, голова комісії з питань освіти Райради Деснянського району м. Києва

Наша **общественная организация** наняла 6 человек, молодых профессоров, чтобы обобщить 8 законов образования. Мы пытаемся придумать дополнение к этому закону, где будем предлагать прикладные системы обучения. Так мы занимаемся разработкой игр для детей и их родителей, что улучшает их коммуникативные способности.

Одна из них – **игра „Риал-лайф”** (жизненная стимуляция).

Сегодня мы открыли секции в школах, хотим провести конкурс между школами по играм и победителю подарить компьютерный класс, а кто победит в личном первенстве, направим его на обучение в европейский колледж. И несмотря на то, что мы общественная организация, у нас кое-что получается.

Наш сайт:
www.im-games.net

В ЦЕНТРІ НАШОЇ УВАГИ УЧИТЕЛЬ І УЧЕНЬ

Шановні колеги, друзі, соратники! Ми – всеукраїнська організація, яка працює з учителем, для вчителя і заради вчителя, плюс діти, адже вони не можуть бути окремо. Низький уклін усім, хто з нами співпрацює, і особливо журналу „Директор школи, ліцею, гімназії“. В центрі нашої уваги вчитель і учень. Ніхто сьогодні вам не підкаже напрями виховної роботи, які перероблені й доповнені відповідно до потреб сьогоднішнього. Ми ж заради цього вступили в п'ять великих міжнародних організацій, щоб вивчити Європу з середини. Ми створили центр, який може допомогти вчителю з різних напрямів, бо ми з вами часто забуваємо, в яких умовах працює вчитель, “як допомагають” йому владні структури, суспільство. Тож ми самі працюємо над більшістю актуальних тем і вже майже з 15 напрямів виховної роботи у нас є напрацьо-

ваний матеріал з методик та інноваційних технологій.

Але, на жаль, *нам багато чого бракує. По-перше*, поінформованості, адже про громадські організації мало пишуть в педагогічній пресі.

По-друге, у нас немає соціального партнерства, навіть в Києві ми не можемо охопити всі школи, хоча зміст нашої роботи – соціальне партнерство.

Ми раді всім, хто хоче з нами співпрацювати і запрошуємо до нас за адресою: 01030, м. Київ, вул. Б. Хмельницького, 51 б, к. 45.

Валентина ДЗЯБЕНКО

Віце-президент Українського руху „Педагоги за мир та взаєморозуміння“

Від Редакції

Український рух “Педагоги за мир та взаєморозуміння” – знана організація в Україні й світі, є лауреатом премії миру Юнеско-98, цього року **святкує 20-річчя своєї діяльності**. Про важливість діяльності Українського Руху переконливо свідчить спектр найактуальніших для вчителів та дітей планети цього-річних заходів УР, серед них і такі:

- організація 5-ого Всеукраїнського конкурсу соціальних проєктів “Служіння заради миру” (01.10.09 р.);
- міжнародна конференція “Соціальна робота в школі” (09.10.09 р.);
- до Дня миру – уроки Миру “Відповідаємо за майбутнє” (22.09.09 р.);
- до Дня ООН: “Сторінки історії” (24.10.09 р.);
- до Дня толерантності – конкурс на кращу розробку “Урок толерантності” (16.11.09 р.);
- до Дня прав людини – журнал “Директор школи, ліцею, гімназії” надає свій мікрофон осередкам: “Вас чує країна: від декларованих прав до реальних – долаємо відстані” (10.12.09 р.).

Український Рух є учасником міжнародних заходів та проєктів, серед яких участь у роботі над “Конвенцією про миротворче виховання” з подальшою передачею проєкту головам держав і ЮНЕСКО (січень-листопад, Москва), а також розвиток Програми ЮНЕСКО “Освіта для сталого розвитку”.

Запрошуємо долучитися до цих заходів і Вас, шановний читачу!

Валентина Дзябенко вітає з ювілеєм найактивніших членів Українського Руху

Редакційний колектив журналу має честь вітати з 20-літнім ювілеєм Український Рух, усіх його членів, членів Комітету УР та керівників осередків! Бажаємо й надалі колегам плідної діяльності на користь українським дітям й освітянам!

БЕЗ БАТЬКІВ МИ БЕЗСИЛІ: навчання дітей починаємо з їх батьків

Геннадій ЧЕПУРНИЙ

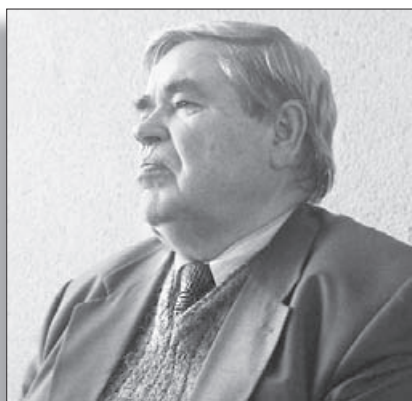
Голова асоціації
розвитку
особистості дитини
м. Вінниці

Ми зна-
ходимося на
території
ОІППО. На
другому році
нашої роботи
було створено
громадську
„Всеукраїнську
асоціацію роз-
витку творчої
особистості”.
Ми розробили
методики, завдяки яким
людина може за кілька днів
запам'ятати підручник з історії, таблицю Менделєєва за 30-40 хвилин. Маємо угоду про співпрацю зі школою №26 м. Вінниці, де є

експериментальний клас. Ми забезпечили найновішою комп'ютерною діагностикою навчальний експериментальний клас з розвитку пам'яті і почали працювати.

На жаль, робота не була ефективною, тому що батьки не сприяли належній роботі учнів. А якою б не була робота вчителя, без батьків ми безсилі. Тому й було створено комітет батьківської підтримки, альтернатива батьківським зборам, і організована робота з дітьми, до якої залучалися спеціалісти різних галузей. Пройшло навчання саме батьків, тепер маємо їх підтримку і як наслідок – хороші результати роботи з дітьми.

АСОЦІАЦІЯ ТА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Іван ЗЯЗІОН

Академік
АПН України,
голова асоціації
педагогічної
майстерності,
президент Академії
педагогічної
майстерності
в Україні

Я весь час
переко-
нуюсь в
позиції Л.М.
Толстого, який
намагався зре-
алізувати одну
надзвичайну
ідею: кожна
дитина має
мати шастя від
перебування
в школі і від
спілкування з
учителем.

*У підготовці
вчителя ми повинні змінити
підходи. Де знайти нам сил
для цього?*

Є досвід Полтавського пединституту, який уперше організував кафедру педагогічної майстерності. І такі кафедри були організовані в 300 педвузах СРСР. Але

це була помилка, бо на кафедрах педагогічної майстерності мають працювати професіонали-методисти відповідно до спеціалізації.

Ми створюємо асоціацію педагогів-майстрів, куди хочемо залучити найкращих методистів. Є в Україні значна кількість педагогів, які володіють здатністю бути майстрами. Я переконаний, що вчитель-майстер математичного профілю ніколи не дозволить пригнітити учня, який ніколи не знав математики, тим, що він обмежений. Він знайде у своїй душі людське, що допоможе підтримати дитину. Інакше наслідки трагічні. *Ми за поступ, тому й створюємо асоціацію.*

Академія педагогічної майстерності існує декілька

місяців. Академія – це люди-майстри, про їх педагогічну майстерність свідчать експерти. Експертом-організатором буде те довілля, яке розпочинало курс педагогічної майстерності, розробило підручники, програми. Таких є 10-15 осіб в Україні, які складатимуть академію. Моє бажання – щоб у кожному районі був осередок педагогів-майстрів, методистів, вони будуть персональними членами академії. Членами академії можуть бути доктори, професори, вони будуть створювати свої школи в академії і будуть до неї рекомендувати.

Я думаю, що нам треба остерігатися навколо цього якогось ажіотажу. Зараз ми видаємо програму педагогічної майстерності, яку міністерство вже надіслало в кожен інститут підвищення

кваліфікації вчителів. Але трудність в тому, що педагогічну майстерність має читати обдарована людина, методист вищого рангу відповідно до предмету.

Ми поспішати не будемо. Наша Академія не буде відкритого типу, бо люди пропонуватимуть свою школу. А ми хочемо, щоб вони пройшли нашу школу, її треба пройти, щоб представляти цей напрямок серед тих, які пригноблюють людину, не дають їй свободи. Тому й боїмося виходити на загал, ми хочемо творити її через роботу.

Ми вже маємо прекрасний 3-томник „Педагогічної майстерності“. Остання має чіткий образ. Щоб педагогіка користувалася повагою і шаную учнів, які обрали педагогічну професію, хай подивляться, що є в червоній книзі, перечитають, і якщо зрозуміють, то через історію (жовту книгу) ввійдуть у зелений підручник, у якому зрозуміють усе і зроблять так, щоб людям було цікаво. Це унікальна річ. Такий підручник уже має кожна шкільна бібліотека м. Києва, а Полтавська область закупила двотомник „Педагогічна майстерність“ для кожної школи.

ХОТІЛОСЯ, ЩОБ НАША ЗУСТРІЧ БУЛА БІЛЬШ КОНСТРУКТИВНОЮ

Від імені журналу „Директор школи, ліцею, гімназії“ хочу привітати всіх присутніх і вибачитися, що, можливо, ця тема прозвучала не в повному обсязі. Школа хоче,

щоб поряд з нею була громадська організація, яка захистить її інтереси і уособить думку суспільства щодо школи, а громадські організації поки що мають проблеми з приводу будь-чого, крім школи. Звичайно, наш круглий стіл не може озвучити всі проблеми, які є в школі, ми не мріяли, що громадські організації подарують нам золотий ключик від проблем, але хотілося, щоб наша зустріч була більш конструктивною.

Хочу запросити присутніх висловитися на сторінках журналу „Директор школи, ліцею, гімназії“, запрошую до співпраці.

Лілія ДОНСЬКА

Директор гімназії „ЕкоНад“ м. Києва, член редакційної ради журналу „Директор школи, ліцею, гімназії“

Адреса редакції:
01033, м. Київ, а/с 116,
director@oldbank.com

Наші ювіляри!

НИЧКАЛО Нелля Григорівна, академік-секретар відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти АПН України, заступник директора з наукової роботи Інституту післядипломної педагогічної освіти та освіти дорослих АПН України, доктор педагогічних наук, професор, академік АПН України, іноземний член РАО, дійсний член Міжнародної академії педагогічних наук, заслужений діяч науки і техніки України, автор близько 400 наукових праць, головний редактор журналів “Професійно-технічна освіта” та “Педагогіка і психологія професійної освіти”, член редакційної Ради нашого журналу та його шанований автор, друг директорів шкіл та всіх українських новаторів, співголова Ради всеукраїнського проекту АПН “Педагоги-новатори в Україні”;

ЗАЙЧУК Валентин Олександрович, керівник апарату Верховної Ради України, академік АПН України, заслужений працівник народної освіти України, автор понад 50 наукових праць, зокрема: “Основи інноваційних технологій в освіті”, “Творчий потенціал праці” та ін., член редакційної Ради нашого журналу;

ТРОФІМОВ Юрій Леонідович, член-кореспондент АПН України, доктор психологічних наук, професор, автор понад 80 наукових праць, зокрема: “Технічна творчість у САПР. Психологічні аспекти”, є почесним членом Інтернаціональної асоціації з вивчення людських ресурсів (США, Нью-Йорк), член редакційної Ради нашого журналу;

ЛОБАНОВСЬКА Інна Георгіївна, виконуюча обов'язки заступника директора з науково-бібліотечної роботи ДНПБ АПН України імені В.О. Сухомлинського, плідно працює над інформаційним забезпеченням шкільництва.

**Наші найкращі вітання ювілярам!
Нехай Божя іскра чуйності,
людяності й добра
ніколи не згасне у ваших
світлих серцях!
Бажаємо наснаги,
мудрості й краси!
Здоров'я, творчих злетів,
невичерпної сили!
Плідних і щасливих
вам літ!**